

Dette værk er downloadet fra Slægtsforskernes Bibliotek

Slægtsforskernes Bibliotek er en del af foreningen DIS-Danmark, Slægt & Data. Det er et special-bibliotek med værker, der er en del af vores fælles kulturarv, blandt andet omfattende slægts-, lokal- og personalhistorie.

Slægtsforskernes Bibliotek:
<http://bibliotek.dis-danmark.dk>

Foreningen DIS-Danmark, Slægt & Data:
www.slaegtogdata.dk

Bemærk, at biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. Når det drejer sig om ældre værker, hvor ophavs-retten er udløbet, kan du frit downloade og anvende PDF-filen.

Når det drejer sig om værker, som er omfattet af ophavsret, er det vigtigt at være opmærksom på, at PDF-filen kun er til rent personlig, privat brug.

HARDSYSSELS AARBOG

UDGIVET AF

HISTORISK SAMFUND
FOR RINGKØBING AMT

TIENDE BIND · 1916

KØBENHAVN · 1916
I KOMMISSION HOS LEHMANN & STAGE

REDAKTIONSUDVALG

E. SCHLANBUŠII, Borgmester, Toldforvalter, Ringkøbing

P. STORGAARD PEDERSEN, Lærer, Hee

J. P. HAAHR, Lærer, Holstebro

INDHOLD

	Side
H. Okholm: Ringkøbing Amts landøkonomiske Selskab	1
Joh. Faurschou: Gamle Laurids Korsholm i Dejbjerg	69
M. Lind og J. Aldal: Minder om Holstebro	93
Regnskab	145
Navne- og Sagfortegnelse	146

RINGKØBING AMTS LANDØKONOMISKE SELSKAB

Af H. OKHOLM

I DEL

INDLEDENDE HISTORISK OVERSIGT

Udrundne er de gamle Dage
som Floder i det store Hav,
og hvor sig hviler nu den Svage,
der fandt den stærke og sin Grav;
men lovet være Himlens Gud,
de Ædles Æt dør aldrig ud!

(Grundtvig.)

Efter de store Landboreformers Fremkomst i Slutningen af det 18. Aarhundrede, gik der endnu en Menneskealder og mere, før Bonden vaagnede til Bevidsthed om sin Fornedrelse under Adelsvælden og andre Vælder gennem det lange Spand af Tid, der var forløben siden Bondens Mund 1146 gik i Baglaas — som Grundtvig kalder det — med Ole Stam paa Isøre Ting; og et godt Stykke ind i det 19. Aarhundrede viste sig endnu intet Tegn til, at Bonden blot skulde ofre en Tanke endsige et Forsøg paa at naa frem til i nogen Maade at svare til Devisen, som blev mejslet ind i Frihedsstøtten paa Københavns Vesterbro, for ligesom at kalde de ham iboende endnu slumrende Kræfter frem til Daad; at han kunde „vorde kæk, oplyst, flittig og god, hæderlig Borger, lykkelig“. Længe bar han endnu, som Hostrup udtrykker det: Spor af Lænken, han før smedet var i.

Som alle ved, var Ole Kirk den første Bonde, der brød Isen; han var det første Vidne om, at Bonden havde faaet sit Mæle igen, da han som Deputeret, valgt i Lemvig, talte Bondens Sag i den jyske Stænderforsamling i Viborg.*) Stænderen kan være stolt og glad over, at den dog endnu efter den lange Frostnat evnede at give Møde med en saa ædel og betydelig Talsmand paa Tinge.

Hadde Bondestanden i det 18. Aarhundrede ikke lært at forstaa og skønne paa, hvilket menneskekærligt og landsgavnligt Arbejde, der var udført først og fremmest i den Hensigt at hjælpe Bonden frem til menneskeværdige Kaar, saa var Udsigterne til, at det 19. Aarhundrede skulde bringe et Omslag, længe alt andet end lyse. Der maatte endnu en Gang en Haandsrækning til fra en anden Samfundsklasse i Folket, før han kunde betræde de Veje til økonomisk og social Rejsning, som kloge og varmhjertede Mænd med Bernstorfferne og Reventlowerne i Spidsen havde ryddet.

Det blev Præstestanden, den til Tider meget undervurderede og ringeagtede, mer eller mindre rationalistiske Præstestand, som gav Bonden den næste, maaske den aller værdifuldste Haandsrækning, først og fremmest ved paa den Del af Samfundets Jord, det var betroet dem at være Husholdere — vel sagtens i den Mening, at det skulde tjene som et Bindeled mellem Præsten og den Befolkning, hvoriblandt han havde sin aandelige Virksomhed — at vise, hvad der kunde opnaas ved Flid og Omtanke, og ved at tage i Brug de bedste Hjælpemidler — tildels fremmede —, som Tiden raadete over til en forbedret Drift af det forsømte Landbrug, og derigennem ved deres gode Eksempel prøve paa at vinde Bondens Tillid til, at det kunde nytte at

*) Stænderforsamlingen i Viborg aabnedes 11. April 1836.

lægge Kræfterne i og gøre ham indlysende, at Lønnen derfor var en selvhjulpen Stilling i Samfundet.

De samme Præster med den udprægede Nyttensans savnede heller ikke Sans for Skønhed og Hygge. Mange af dem gjorde deres Præstegaarde til idylliske Boliger, omgivet af Have og Træplantning i Lighed med Middelalderens Klostre, og inden Døre levedes der sædvanligt et arbejdsomt og nøjsomt, pligtopfyldende Familieliv. De fleste Præstegaardshaver — i hvert Fald i Vestjylland —, som Nutidens Præster glæder sig ved, men paa hvis Skuldre Pligten til at holde i Hævd ofte tynger haardt, kan de takke de gamle rationalistiske Præster for. Var de end, hvad vi vel sagtens nu vilde kalde vel jordbundne, holdt de sig paa det jævne, var deres Tale ofte ensidig Indskærpelse af Pligter og Formaning til Dyd og gode Gerninger, de var dog nidkære Arbejdere for at hæve Befolkningen op til et højere Oplysningsstade, og de var jo som andre Mennesker Børn af deres Tid og maatte virke med de Hjælpe midler, der var for Haanden; maaske de eneste, hvormed den Tids Mennesker kunde paavirkes og hjælpes. — Formaaede de saa ikke ved deres aandelige Virksomhed at løfte deres Medmennesker synderlig højt, den var maaske nødvendig som en Forberedelse af Jordbunden, for at den kunde blive skikket til at modtage og blive Vokseplads for en Udsæd til højere Vækst.

Landbrugets Mænd i hvert Fald bør kende de gamle Præsters Værk og holde deres Minde i Ære for den gode Gernings Skyld, de udøvede imod de den Gang mest fortrykte i Samfundet, idet de gennem deres Vejledning lærte den danske Bonde mer end ved noget andet, ved Eksemplets Magt, Agtelse for hans Gerning og Forstaaelse af, at et trofast og godt udført Arbejde altid bringer Velsignelse og Glæde, og lagde Grunden

til det Oplysningsarbejde, hvorpaa senere Slægter har bygget videre, hvorved de bidrog til den Udvikling, der i det sidste Hundred Aar har hævet et lidet agtet Erhverv op til en Betydning for Samfundet, som ingen paa det Tidspunkt drømte om eller forudsaa.

I Morgendæmringen under de nye Forhold, som var en Frugt af den nærmeste Fortids Bestræbelser, og som fremdeles i Begyndelsen af det 19. Aarhundrede havde gode Kaar under Frederik den 6.s forholdsviis frisindede, landsfaderlige Statsstyre, begyndte da ogsaa at udvikle sig Spirer til et landøkonomisk Foreningsliv i Befolkningens øverste Lag. Saaledes oprettedes i Aaret 1810 Fyns Stifts patriotiske Selskab, og i Jylland fremkom, omtrent samtidig med dette, Randers Amts Husboldningsselskab, Aalborg Stifts og Amts økonomiske Selskab og Det økonomiske Selskab for Aarhus Amt, af hvilke de to sidstnævnte efter et kort Aaremaal afgik ved Døden af en Sygdom, som Redaktøren af Foreningen af jyske Landboforeningers Jubilæumsskrift i 1897 kalder: „Tidernes Ugunst“.

Men denne første spirende Begyndelse af Trang til en ny Art Sammenslutninger, for at løfte i Flok, havde ingen Rod i Bondestanden, der endnu var som et Samfundslag af umyndige Børn, som knap anede og slet ikke forstod, hvad det nye, der gærede i Tiden, bragte med sig til Gavn for den, og de svære Storme, som i Form af de saakaldte Napoleonskrige jagede hen over Europa, og som kun i vore Dage har sit Sidestykke, og det endda et langt grusommere, i den Maade, hvorpaa Hundredaarsmindet om dem fejres netop hovedsagelig paa den samme Slagmark.

Som nu indtil denne Dag vort Fædreland har været forskaanet for at være med i det blodige Drama, holdt vi os ogsaa den Gang lykkelig fri for synderlig Del-

tagelse i den egentlige Krig, men vort Tab var alligevel stort, idet den berøvede os vor Flaade, skilte os ved Norge, førte til Statsbankerotten 1813 og efterlod de fleste Hjem i den dybeste Armod. Ved dette nye Tryk af Savnet og Sorgen over det tabte standsede for en Tid al Udvikling og Fremgang i de borgerlige Virksomheder, og Trangen til økonomisk Samfundsliv var endnu næsten ukendt i Jylland, da Vestjylland i Aaret 1820 fik sin første frie Sammenslutning i Holstebro og Omegns, senere Ringkøbing Amts landøkonomiske Selskab.

Ringkøbing Amts landøkonomiske Selskab

oprettedes ved et Møde i Holstebro den 29. Oktbr. 1820. Ikke (som fejlagtig angivet flere Steder) den 28. Oktbr. Men naar Selskabet selv senere regner den 28. Oktober for Stiftelsesdagen, da synes dette at have sin Grund i, at det ønskede at fejre sin Fødselsdag sammen med Dronningens, paa hvilken Dag Selskabet i en Aarrække havde en festlig Sammenkomst.

Selskabet begyndte sin Virksomhed under Navnet Holstebro landøkonomiske Selskab, et Navn, der i Løbet af dets første 5 Aar uvilkaarlig ændres til Holstebro Omegns og atter i et kort Aaremaal derefter til Holstebro og Omegns landøkonomiske Selskab. Det havde ved sin Stiftelse følgende 27 Medlemmer:

Sagfører Béch, Ramme; Landvæsenskommissær Boserup, Vinderup; Pastor Fausbüll, Høm; Apotheker Faber, Holstebro; Krigsraad Fjelstrup, Sindinggaard; Pastor Gjeding, Idom; Pastor Gjølbj, Borberg; Pastor Hansen, Bording; Pastor Hasle, Holstebro; Provst Hübertz, Ørre; Ritmester Jermiin, Avsumgaard; Pastor J. B. Krarup, Vejrum; Justitsraad Lind, Holstebro; Propt. Linde, Handbjerghovgaard; Kammerraad Møller, Høyriis; Propt. Nyssum, Qvistrup; Pastor Olsen, Lemvig;

Møller Pape, Ryde; Amtsforvalter Skierbeck, Holstebro; Konsistorialraad Skou, Volstrup; Candidatus jur. Smith, Krogsdal; Pastor Sørensen, Vinding; Amtsprovst Tilemann, Lemvig; Justitsraad Tranberg, Bekmark; Branddirektør Wium, Blæsberg; Købmd. Winther, Holstebro, og Propr. Nødskou, Holmgaard.

J. B. Krarup

I Løbet af Selskabets første 10-Aar naar dets Virksomhed saa smaat ud til Ringkøbing- og Lemvigegnen, og sidst i dets andet 10-Aar naar den ud over hele Amtet.

I dette Tidsrum er der flere Gange fremsat Forslag, første Gang 1826 af Fjelstrup, Sindinggaard, om at forandre Selskabets Navn til Ringkøbing Amts landøkonomiske Selskab som et Navn, der bedre betegnede

dets Virkeomraade. Dette Forslag, da fremsat af Tang, N. Vosborg, blev først endelig vedtaget 17 Aar efter ved Selskabets Møde den 15. Marts 1843 i Lemvig. Selskabet beholdt dette Navn indtil det omkring Aar 1863 — ubemærket synes det — forsvinder, uden nogen nu kendt Opløsningsakt. Selskabet var imidlertid før dette foregik bleven Moderforening til 5 Landboforeninger, en for

hver af Amtets Jurisdiktioner, og det er vel rimeligst, at blandt disse 5 Hjern-Ginding Herreders Landboforening har været det gamle Selskabs Arvtager, og at Forvandlingen er sket uden at være mærkbar for Eftertiden.

Selskabets Stifter er Præsten, senere Provst og Ridder J. B. Krarup i Vejrum, der efter Samraad med 11 andre Mænd i Amtets nordlige Del ved et Møde i Holstebro den 25. Septbr. 1820 forfattede de Love og andre Bestemmelser for Selskabets Virksomhed, der ikke alene blev vedtagne uændrede af det stiftende Møde næstfølgende 29. Oktober, men som med meget faa Ændringer eller Tilføjelser vedblev at være gældende som Rettesnor for Selskabet i de over 40 Aar det bestod.

Her følger Lovudkastet med Indledningsordene, som det blev forelagt af J. B. Krarup, uden anden Afkortning end sidste Cap., der handler om Forandring i eller Ophævelse af Selskabets Love:

„Ihvorvel Ordet Lov i sin Betydning stedse medfører et Begreb om Indskrænkning i Frihed, og det for frie og selvstændige Mænd derfor synes at være betænkeligt, om ikke urigtigt, at underkaste sig flere Love end højest nødvendigt er, saa vil dog næppe vort Sprog frembyde et enkelt Ord, der bedre udtrykker de fælles Bestemmelser, som et Samfunds Medlemmer med frit Valg gjøre gjældende for sig, for i Overensstemmelse dermed saameget desto lettere og visere med hinanden at kunne gaa et fælles Maal imøde. Under saadan Fortolkning er det, at nærværende Udkast af Love ønskes at maa blive tagne under Selskabets Bedømmelse, og derved enten, idet de bifaldes, at faa forbindende Kraft, eller, om de ikke bifaldes, at blive forandrede, eller og aldeles forkastede.

1. Cap. Om Selskabet og dets Øjemed, samt Midlerne til Opnaaelse deraf.

Pgf. 1. Allerede bestaar Selskabet af 27 Medlemmer, og enhver brav og forstandig Mand heri Egnen, som saadant maatte ønske, kan vente at finde Optagelse derudi, dog paa de Vilkaar, som i 3. Cap. Pgf. 6 og i 4. Cap. Pgf. 1 findes anførte.

Pgf. 2. Selskabets Medlemmer ere Dommere i alt, hvad Selskabet vedkommer, saasom at give sig Love, forandre, fortolke og ophæve samme, at paalægge sig en eller anden Forpligtelse eller Bekostning o. s. v., og afgjøres alt ved Stemmers Flerhed.

Pgf. 3. Selskabets Øjemed er at fremme et bedre Landbrug; først og fornemmeligen hos sig selv, og dernæst om muligt hos Egnens Almue.

Pgf. 4. Ved følgende Midler ventes dette tildels at vorde opnaet. a) Ved frie og fortrolig Samtale i vore Sammenkomster om fælles vigtige Anliggender, og ved tro og aabenhjertig Meddelelse af hvad enhver, især hos sig selv, men ogsaa hos andre, har virkelig Erfaring om; ligesom og ved at bringe i Erindring, hvad derom hos gode landøkonomiske Skribenter findes anført. b) Ved paa fælles Bekostning at anskaffe en og anden ny Bog Landvæsenet vedkommende, samt undertiden et nyt Agerdyrkningsredskab, eller idetmindste Model dertil, naar samme fra fjerne Egne meget anbefales. c) Ved at formaa hinanden til, naar en Idee vel synes at love meget, men dog, ved at udføres i det store, letteligen kan føre Tab med sig, da flere, dels under lige og dels under ulige Omstændigheder, at anstille Forsøg dermed i det mindre, for derved at kunne faa en paa egne Erfaringer grundet Kundskab. Og d) Naar Selskabet ser sig istand dertil, ved Pengeunderstøttelse eller anden Opmuntring at formaa enkelte af Egnens flinkeste Husmænd til at dyrke deres Lod efter en dem af Selskabet given Anvisning.

2. Cap. Om Selskabets Bestyrelse.

Pgf. 1. I ethvert Foretagende beror det lykkelige Udfald i Almindelighed derpaa, at viis og stadig Orden i Fremgangsmaade kan finde Sted. Derfor blev, efter enstemmigt Ønske af de den 25. Septbr. sidstleden forenede Medlemmer, Amtets høje Overøvrighed, Amtmand Lorenz anmodet om, gunstigen at ville paatage sig at være Selskabets bestandige Formand, og ved Skrivelse af 16^{dns} har han haft den Godhed at give sit ærede Løfte til at ville opfylde denne Selskabets Begjering.

Pgf. 2. Til Forretningernes Besørgelse udvælger Selskabet, ved Stemmers Flerhed, dernæst endnu 3 Bestyrere. Af dem ere den første Selskabets Viceformand; den anden tillige dets Kasserer, og den tredie tillige dets Secretair og Bibliothecar. Disse vedblive deres Embede i 2 Aar, og saa fremdeles.

Pgf. 3. Disse 3 Bestyrere vælges paa følgende Maade: De tilstedeværende Medlemmer af Selskabet skrive hver for sig paa en Seddel det Medlems Navn, som de ønske skulde beklæde den af Forretningspladserne, paa hvilken der stemmes. Seddelen forsynes med den stemmendes egenhændige Underskrift, og bliver efter at den er sammenrullet, henlagt paa et dertil bestemt Sted. Naar da de henlagte Sedlers Antal er fundet overensstemmende med Tallet af de tilstedeværende Medlemmer, aabnes samme offentlig, og den, der da haver de fleste Stemmer, ansees for valgt til det paastemte Embede, hvilket han i det næstfølgende Møde straks tiltræder. Skulde ved noget af disse Valg to eller flere have lige Stemmer, da trækkes Lod, ved at nedskrive disses Navne paa andre sammenrullede Sedler, af hvilke een udtages.

Pgf. 4. Formanden, som den første i Selskabet, er berettiget til: a) Efter Godtbefindende at kunne forlange Selskabets Protocol og Kassebog sig forelagte. b) Naar Stemmerne, en omhandlet Sag angaaende ere lige, at have afgjørende Stemme. c) At modtage de Forslag, som En eller Anden af Selskabet kunde gjøre, og, ved

at fremlægge dem for Selskabet, først at afgive sin Mening derover. d) at tilkjendegive Selskabet, hvad der det vedkommende kan være indløben siden sidste Samling; ved Secretairen at lade oplæse af Protocollen de i sidste Møde tagne Beslutninger, og derefter bringe de Ting under Overvejelse, som i det nærværende Møde bør omhandles og afgjøres. e) At dictere alt fornødent til Protocol; og f) At have Tilsyn med Stemmegivningens ordentlige Gang. g) At paasee, at enhver af Selskabets Forretningsmænd nøjagtigen opfylder sine Pligter. h) At bestemme Dagen, naar næste Møde skal holdes. i) At underskrive Selskabets vigtigste Breve og andre Documenter, og k) i hvert Møde, tilligemed Bestyrerne, at underskrive Protocollen.

Pgf. 5. Bestyrerne paaligger det i Forening med Formanden omhyggeligen at overveje, hvad der kan bidrage til Selskabets Øiemeed at opnaa, og med Nidkjerhed at virke alt mueligt for Selskabets Tarv. Desforuden paatager Første Bestyrer sig Formandens Vices, saa ofte det ikke er ham mueligt eller beleiligt selv at være nærværende. Anden Bestyrer modtager de Indtægter og Gaver, som Selskabets Kasse paa hvilken som helst Maade kan have; udbetaler efter Anvisning af Bestyrelsen, og holder ordentlig Bog over Indtægt og Udgift. Tredie Bestyrer fører Selskabets Protocol og indfører derudi: a) Liste over Medlemmerne, de første i alphabetisk Orden, og de, som siden indtræde, eftersom de ankomme. b) Fortegnelse over dem, som ere udvalgte til Bestyrere. c) Efter Forlangende af Selskabets Formand, hvad i Selskabet foreslaaes, forhandles og vedtages. d) Register over ankomne Breve og Copier af afgaaede. Tillige udfærdiger han Alt, hvad der af den samtlige Bestyrelse skal udstedes, og har alle Selskabets Documenter i sin Bevaring. Endvidere bærer han Omsorg for Indkjøbet af de Bøger, som Selskabet bestemmer sig til at ville eje; holder en nøjagtig Fortegnelse over dem, og aldrig gjør Udlaan af dem til andre, end Selskabets Medlemmer, og mod deres skriftlige Bevis.

Pgf. 6. Skulde nogen af Bestyrerne blive forhindret

fra i nogen Sammenkomst at give Møde, haver den til Formanden skriftlig at anmelde sit Forfald, samt hvilket af Selskabets Medlemmer han haver formaet til at vicariere for sig.

3. Cap. Om Selskabets Møder og Forhandlinger.

Pgf. 1. Ordentligviis forsamler Selskabet sig hver anden Dag, at fuld Maane indtræffer, om Eftmd. Kl. 3, men da der formedelst indfaldende Søn- og Helligdage undertiden vil behøves Forandring i denne Bestemmelse, vedtages og bekendtgjøres af Formanden i hvert holdende Møde, naar næste Møde skal holdes.

Pgf. 2. Fra Kl. 3 til 6 har den frieste Samtale Sted om Alt, hvad der Landbosag og fælles Tarv kan angaae. Men fra Kl. 6 indrømmes Formanden og Bestyrerne Lejlighed til i nogen Tid med hinanden at kunne conferere, at udbede sig Selskabets Mening i en eller anden Anledning, at indsamle om behøves Stemmer; at føre til Protocol, hvad hensigtsmæssigt eragtes at være, og saadant med Navn at undertegne.

Pgf. 3. Enhver, som har noget skriftligt eller mundtligt at foredrage, skal dermed henvende sig til Selskabets Formand, eller naar han ikke er nærværende, hans Vices.

Pgf. 4. Ej alene forbydes alt Spil, men ogsaa al støjende Sang og hidsig Disput, hvorved behagelig og hensigtsmæssig Samtale forstyrres. Derover ligesom og, at Selskabet i sine Sammenkomster ikke paa andre Maader skulde afvige fra sin oprindelige og ædle Bestemmelse, haver Bestyrelsen paa det omhyggeligste at vaage.

Pgf. 5. Det staar enhver af Selskabets Medlemmer frit for til Sammenkomst i Selskabet at medtage hans Søn, Ven eller Frænde, som paa kortere eller længere Tid kan opholde sig i hans Hus.

Pgf. 6. Naar nogen udenfor Selskabet ønsker at indtræde derudi, foreslaas han af En af Selskabets Medlemmer, og ved Flerheden af Stemmer, for sig eller

imod sig, afgøres, om han vorder Medlem af Selskabet eller ej.

Pgf. 7. Alt Selskabet Vedkommende afgjøres i disse Møder, naar foruden Bestyrerne, idetmindste $\frac{1}{3}$ af Selskabet er tilstede. Med det, som da vedtages, have de Fraværende at være tilfredse.

4. Cap. Om Selskabets Pengevæsen.

Pgf. 1. Af de nu sammentraadte Medlemmer gives intet Indskud, og intet aarligt bestemt Pengebidrag, førend de i sin Tid mueligen derom komme overens. Af hvem, som derimod i Fremtiden indtræder i Selskabet, gives til dets Kasse et Indskud af 2 Rbd. Sølv, eller mere efter eget Behag.

Pgf. 2. Gaver saavel fra Selskabets Medlemmer, som fra andre fædrelandsksindede Mænd uden for Selskabet, enten i Penge, Agerdyrkningsredskaber, Bøger eller andre for Selskabet nyttige Ting, modtages med Taknemmelighed, og benyttes overensstemmende med Giverens Hensigt.

Pgf. 3. Maatte Selskabet ved sine Hensigters Renhed, og ved klog Fremgangsmaade, være saa heldig at erhverve sig Yndest og Tillid, har det at stræbe efter, at anlægge sig en fast Fond. Derved vilde dets Varighed og Virksomhed bedst betrygges. Men skulde Selskabet, efter flere Aars heldige Virken, ligesom al anden menneskelig Indretning, vorde opløst, da skulle det Fond og de Effecter, som det paa den Tid mueligen kunde eie, ikke ansees som daværende Medlemmer tilhørende, men, saafremt Holstebro endnu ikke til den Tid skulde have faaet sig en lærd Skole, henlægges som en Fond, der efter Franklins Beregningsmaade, dog engang kunde afgive det Fornødne til, at dette for denne Egn saa ønskelige Gode omsider maatte kunne erholdes.

Pgf. 4. Til at bestride de højst nødvendige Udgifter, saasom til en større og en mindre Protocols Anskaffelse, til Papir og Porto, til Husly, Varme og Lys, de 6—7 Gange om Aaret Selskabet forsamles, erlægge

Selskabets Medlemmer, hvad der tributmæssig kan tilfalde enhver af dem.

De er sjælfulde disse gamle Love, ikke bare tørre Bestemmelser, men Udtryk for den Hjærtevarme og redelige Villie, hvormed den gamle Præst gik i Lag med den Sag, han ansaa for Tidens største. Man glæder sig over det kønne Sprog, hvori de er skrevne, næsten fri for fremmede Ord, som ellers den Tids Forfattere svælgede i. Smaaprøver af andre af Selskabets Skribenter vil vise dette.*)

Dette, at Selskabets Tilblivelse saa overvejende skyldes en enkelt Mand, er rimeligvis Grunden til, at det ikke, som f. Eks. det 10 Aar ældre Fyns Stifts patriotiske Selskab, helt igennem tager Det kgl. danske Landhusholdningsselskab til Forbillede, men er noget for sig, og vistnok Landets første Forening, der er oprettet med udelukkende landøkonomiske Formaal.

Det kgl. danske Landhusholdningsselskab stiftedes i Aaret 1769, formentlig baaret frem af den tidligere nævnte økonomiske Bevægelse, der var stærkt fremme i det 18. Aarhundredes sidste Trediedel, og dette Selskab har uden Tvivl ogsaa nogen Del i de gode Frugter, denne Bevægelse afsatte i de før omtalte Landbolove. Selskabet oprettedes oprindeligt med vidtfavnende Formaal, idet det skulde omfatte, fremme og støtte alle Landets økonomiske Erhverv, ja, endog udstrække sin Virksomhed til Kunstens og Videnskabens Enemærker. Men uagtet det længe næppe havde en eneste Land-

*) Man lægge ogsaa Mærke til, at Ledelsen i Lovene benævnes Bestyrelse og dens enkelte Medlemmer Formand og Bestyrere, mens man ellers altid i alt, hvad der stammer fra anden Haand, møder Benævnelsen Præces, Directeur o. lign.

bruger med i Ledelsen, har det dog virket langt mere til Landbrugets end til noget andet Erhvervs Fremme, og for de efterhaanden fremvoksende Landboforeninger været en uundværlig Hjælp, dels i Kraft af de rige Pengemidler det raadede over, og dels ved den indflydelsesrige Stilling, det indtog som Mellemed mellem disse Foreninger og Lovgivningsmagten. Landhusholdningsselskabet var efter sin Ide, hvad det vedblev at være, et aristokratisk Selskab. Alene dets høje Medlemskontingent — 20 Kroner — forhindrede det i at blive et folkeligt Selskab, hvad der vel nok har fremkaldt Landboforeningernes jævnlige Anker over dets tilbagetrukne Fornemhed, naar de mødte frem med deres ikke altid beskedne eller helt rimelige Krav, men i denne Forbindelse turde det være paa sin Plads at minde om, at det var Landhusholdningsselskabet, der førte an i Arbejdet for at rejse Frihedsstøtten med Digteren Th. Thaarups stolte Indskrift til Minde om Bondestandens Frigørelse, og at det atter var dette Selskab, der i Aaret 1910 reddede Mindesmærket fra at blive forvist fra den Plads, vore Forfædre for over 100 Aar siden valgte til det paa Københavns Vesterbro, til et afsides Sted, skjult for Landboerne og uænset af Storstadsborgerne, glemt, som saa mangt et Minde om Fortidsdaad.*)

Mellem Ringkøbing Amts landøkonomiske Selskab og Landhusholdningsselskabet herskede der altid det bedste Forhold, hvortil maaske nok bidrog, at det lille Selskab overfor det store stedse iagttog en beskeden, ofte en noget overdreven underdanig Holdning, naar det paakaldte Landhusholdningsselskabets Bevaagenhed, hvad maaske nok var nyttigt for, under den Tids Forhold at opnaa en Fortrinsstilling og bevare et saa mægtigt Selskabs Gunst. —

*) K. Hansen: Frihedsstøtten (Vort Landbrug Nr. 1 — 1916).

Her en lille Prøve fra Aar 1826:

„Underdanigst Promemoria!*)

Foranlediget af Det kgl. danske Landhusholdnings-selskabs Bekjendtgørelse i de offentlige Blade om Ud-deling af nyere Maskiner og Agerdyrkningsredskaber, tager undertegnede Selskab sig den underdanige Fri-hed, at anmode det højkongelige Selskab om at maatte vorde tildeelt en Hørbraade-Maskine, da Selskabet i de senere Aar især have gjort Høravlens Udbredelse til en særdeles Gjenstand for sin Opmærksomhed. Muligt at man ligeledes ved det kgl. Selskabs Bevaagenhed kunde erholde de nødvendige Solde til Hørfrøets Rens-ning. Man vover saaledes at anbefale dette til Sel-skabets Gunst.“

Paa denne Ansøgning modtager Selskabet snart efter Landhusholdningsselskabets Svar, at den ønskede Ma-skine kan faas, saafremt man kan forskaffe sig det nødvendige Locale paa et passende Sted, bekvem for Egnens Hørdyrkere. Selskabet maatte derfor svare:

„Efter nogen Stund at have overveiet, var det samt-likes Ønske og Begjæring til Directionen, at den for det højpriselige Landhusholdningsselskab for Dagen lagte megen Bevaagenhed vilde aflægge vort Sel-skabs allerærbødigste og forbindtligste Taksigelser; og idet ikke uden med Beklagelse det erkjendes, at for nærværende Tider Selskabets Kaar ikke ere saa be-skafne, at de nødvendige Indretninger kunne tilveje-bringes, vover det ikke desmindre, haabende at se en blidere Fremtid imøde, at det høje Selskabs Be-vaagenhed maa være det stadigen skjænket; og naar det maatte se sig istand til at kunne udføre, hvad der med Besiddelsen af denne Maskine burde foretages, at det da turde glæde sig ved, at have samme det høje Selskabs Godhed sig forbeholden.

Ærbødigst paa Meddirecteüers og egne Vegne
Fjelstrup.“

*) Ansøgning.

Som det fremgaar af Selskabets Love, dets Forhandlinger ved Møderne og det Omraade, hvorfra det søgte at knytte Medlemmer til sig, var der ved dets Dannelse og flere Aar derefter, slet ikke tænkt paa at oprette noget Amtsselskab, men kun et lille Selskab for den nordlige Del af Amtet, hvorfra det var nogenlunde overkommeligt for dets Medlemmer at give Møde i Holstebro. Der var end ikke tænkt paa en Forening med mange Medlemmer og slet ikke paa at henvende sig til Gaard- eller Husmænd om at være med. Opgaven var derimod at samle en snævrere Kreds af landbrugsinteresserede Præster, enkelte andre Embedsmænd, og de dygtigste og mest dannede blandt Egnens Proprietærer, for ved jævnlige Sammenkomster i Holstebro at drøfte med hinanden, hvad der kunde gøres for at fremhjelpe et bedre og mere lønnende Landbrug; thi det stod klart for alle den Tids dannede Mennesker, at Landets Fremtid, materielt som aandeligt, i høj Grad afhang af, at dets Jord bragtes til at give rigere Afgrøde, og at dette kun kunde naas ved at hæve Bondestanden op til et højere Dannelsesstrin. Og det lille Samfund var saa overmaade enigt med sin Formand i, at Vejen dertil var den, at de som vilde være med til at føre an i et saadant Arbejde, først og fremmest selv erhvervede sig den størst mulige Kendskab til de mest fremskredne Landbrug og de Midler, hvorved de var bragt frem, saavel her hjemme som i Udlandet; og dernæst var aarvaagne over for de nye Hjælpemidler, der bød sig frem i rigt Maal, for at kunne afprøve, navnlig de af dem, der kom fra Videnskabens Egne, i deres egen Bedrift, før de søgte at faa dem udbredt i det almindelige Landbrug.

I det hele maatte de stræbe efter at bringe deres egen Bedrift i Højde med Tidens bedste samtidig med,

at de med Omhu vaagede over, at det skete paa en saadan Maade, at hvad de lagde ind af Arbejde og Bekostning var fremmende for god Økonomi; thi kun derved kunde de haabe at udrette det, de vilde: ved Eksemplets Magt tilskynde de mange — som manglede Førstehaandsbetingelser — til efter deres Anvisning og Raad at overføre Fremskridtene i stedse flere og flere Landbrug.

I dette Øjemed samledes ikke alene Bestyrelsen, men saavidt muligt alle Selskabets Medlemmer, — der i flere Aar varierede mellem 27 og 36 — 6 à 8 Gange, enkelte Aar endnu tiere til indbyrdes Undervisning. Hver fortalte beredvillig om sine egne Erfaringer, enkelte om, hvad de havde set i andre Egne, og et Par af Selskabets mest oplyste og berejste Medlemmer fortalte med Forkærlighed om, hvad de gennem Læsning af udenlandsk Literatur eller ved Selvsyn, havde indsamlet af Kendskab til Landbrugsforhold i andre Lande.

Man fik paa den Maade en uoverkommelig Mangfoldighed af Spørgsmaal til Drøftelse, hvorimod der dog efterhaanden naaedes til en Begrænsning ved, at den, der havde fremført Spørgsmaalet, hvis det vandt Bifald i Mødet, gerne blev overdraget at gøre det til Genstand for en nærmere Afprøvelse hjemme i sin egen Bedrift, for derefter i et senere Møde at fremlægge det igen, helst i skriftlig Form, og med saa gode Beviser som muligt for, hvilke formentlige Fordele Anvendelsen havde indbragt.

Møderne der begyndte eller skulde begynde Kl. 3, trak ofte ud til sent paa Aftenen, og jævnlig gik Bestyrelsen glip af den halve Time fra Kl. 6 til 6 $\frac{1}{2}$, som efter Vedtægterne var den forbeholdt til Samraad for sig alene.*)

*) Fra 1843 afholder Bestyrelsen i Stedet for hver Mødedag et forberedende Møde 1 Time i Forvejen efter dens egen Bestemmelse.

Det maa have været en meget interesseret Forsamling, der uden at ænse, hvordan Tiden løb, i saa mange Timer Aar efter Aar kunde være optaget af alle de mange Spørgsmaal til Almengavn, for derefter i Løbet af Natten at naa hjem, gaaende, ridende eller kørende ad Vejlængder paa indtil 3 Mil, oftest ad daarlige Veje. Lægger man dertil Udgifterne til Fortæring, Lokale, Lys og Varme, dertil egen Befordring og Tidspilde Mødedagene og mange andre Dage desforuden. Endda maa føjes til, at de af Selskabets Medlemmer, som var med fra dets Stiftelse og intet fast Medlemsbidrag svarede, havde den Forpligtelse at udrede alle Selskabets Udgifter til Bøger, Blade, Redskaber, Præmier og lignende, forsaavidt de ikke fandt Dækning gennem Indtrædelseskongent fra senere tilkomne Medlemmer eller ved Tilskud og Gaver fra Institutioner eller gennem andre usikre Indtægter.

Det var en ideel Begyndelse, som ganske vist ikke altid holdt sig paa samme Højde, men ved at læse om Selskabets Forhandlinger og gøre sig bekendt med de mange Afhandlinger, det har efterladt sig, faar man et stærkt Indtryk af, at de Mænd, der for nu snart 100 Aar siden førte an paa dette Omraade, var lykkelige over at være med i Arbejdet og yde deres Skærv til den Fremgang, som disse mest vaagne i Tiden nærede en saa sikker Forventning om.

Hvad man nu end i vor realistiske Tid mener om denne svundne Tids Idealister, det var dog dem, der tændte Samfundets Arneild, som det altid er Idealisterne, der faar Flammen til at blusse op paany, hver Gang den er ved at slukkes under Realismens og Kritikens kolde Ildrage.

SELSKABETS STYRELSE

Naar det lykkedes Selskabet i langt mindre end en Menneskealder, fra en ringe Begyndelse at udstrække sin Virksomhed over hele Amtet, da skyldes det i første Linie Begejstring overalt i Ledelsen, for denne Tidens store Opgave og fremragende Dygtighed hos de Mænd, der hver til sin Tid stod i Spidsen for denne.

At Overøvrigheden — Amtmanden — skulde være Selskabets Formand (Topfigur) var vel nærmest en Formalitet, som Tiden krævede, men som dog havde sit praktiske Grundlag, idet man derigennem knyttede et Bindeled til Landhusholdnings-

Amtmand Tillisch

selskabet, hvorigenem der var Haab om at faa Statstilskud og andre Goder til dets Foretagender. I dette Tilfælde var de mere end dette. De fire Amtmænd, *Lorenz*, *Neergaard*, *Tillisch* og *Schulin*, interesserede sig alle varmt for Selskabet, deltog jævnlig i dets Møder og bragte paa forskellig Maade flere Gange personlige Ofre for Selskabets Formaal. Større Betydning havde det selvfølgelig, at Selskabet havde saa betydelige Mænd i Stillingen som 1. Direk-

tører som Provst J. B. Krarup, Vejrum, Proprietær Fjelstrup, Sindinggaard, Provst Ove Krarup, Navr, og Proprietær Evald Tang, N. Vosborg, der hver til sin Tid og tildels i Fællesskab evnede at samle Interessen om Selskabets Opgaver.

J. B. Krarup — Selskabets Fosterfader — var 1. Di-

Amtmand Schulin

rektør dets første 10 Aar, indtil han 1830 flyttede til Gjerløv og Draaby ved Jægerspris. Han var i det Tidsrum ubestridt dets største Kraft. Sin store Autoritet vandt han navnlig ved den Sikkerhed og Takt, hvormed han ledede Forhandlingerne, og ved at de Forslag, han fremkom med, altid var Frugten af et omhyggeligt Forarbejde, klare i Formen holdt de sig til Opgaver, hvis Løs-

ning øjensynlig laa inden for Mulighedens Grænser, og som i Reglen havde sit praktiske Forbillede i hans egen fortrinligt ledede Bedrift.

Personlig var han, efter hvad man ved, en meget elskværdig Mand, der godt kunde hævde sig overfor Proprietærernes sommetider lidt saftige Sprog. Han holdt paa Orden og god Tone ved Møderne, men var

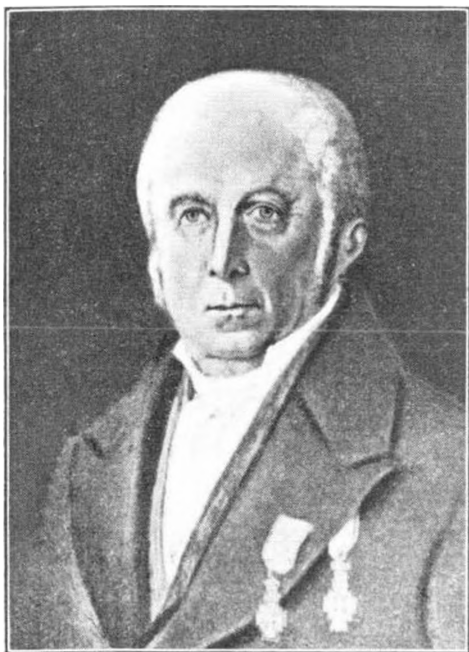
ikke overfølsom overfor lidt drastiske Udtryk. Endnu erindres dunkelt i Holstebroegnen en Udtalelse, man har tillagt ham, og som han engang skal have brugt til sine Konfirmander:

„Det er stygt med de store, grove Bander, dem skal I afholde Jer fra, hvorimod et lille Sku eller Minsæl, anvendt paa passende Sted, nok kan hjælpe til at give Talen en vis Flugt.“

J. B. Krarup knyttede en hel Række af Standsfæller til Selskabet som Medlemmer, og flere af dem blev gode Medarbejdere, blandt disse en kort Tid Provst Hübertz i Ørre. I Ringkøbing Amts Beskrivelse hedder det: „Provst og Sognepræst Hübertz, tilforn i Ørre, nu i lkast, bør især nævnes som flittig Havedyrker og Træopelsker. Ogsaa har han brugt nogen Kartoffelavl og mærglet lidet. Han anlagde allerede 1804 et Teglbæreri ved Ørre Præstegaard, hvilken han opbyggede.“ Og Provst Næblerød, Sognepræst for Rind og Herning, forflyttet 1826 til Vilslev ved Ribe, hedder det om, at han bragte den saare utaknemlige Rind Præstegaardsmark, hvis Jordsmon for største Delen var nær beslægtet med Flyvesand, i herlig Drift, bl. a. ved at dyrke Kartoffler, Spergel og Græsfrø. Selv faar *Krarup* i *Ringkøbing Amts Beskrivelse* følgende Omtale: „Provst K., Ridder af Danebrogen, tilforn i Vejrum, er uden Tvivl iblandt de gejstlige den første, der i sin Egn har vakt en gavnlig Opmærksomhed for et bedre Agerbrug, ved sit forbedrede Sædskitte, ved Dyrkning af Brakfrugter og Foderurter, Opførelse af Hegn, tildels med Plantning, ved et forædlet Schæferies Anlæg m. m. Han er en af de Mænd, der i Jylland tidligst lagde Vind paa den spanske Faareraace. Hans Avling, som han selv bestandigen i en Række af omtrent 30 Aar

bestyrede, ydede ham ogsaa et saa lønnende Udbytte, at han i et middelmaadigt Kald kunde anstændigen ernære en talrig Familie.“*)

Proprietær Søren August Fjelstrup, Sindinggaard, som indtil 1830, da J. B. Krarup flyttede fra Egnen,

Etatsraad Fjelstrup

havde været Selskabets 2. Direktør og Kasserer, indtraadte nu som 1. Direktør i hans Sted, og Proprietær *Nysum, Qvistrup*, valgtes til 2. Direktør. Ingen anden har ofret Selskabet saa megen Tid og Arbejde som Fjelstrup, og denne hans velmenende og uegennyttige Opofrelse for den Stand og det Erhverv, hvortil han først var bleven knyttet i den voksne Alder, blev meget

paaskønnet. Hans Interesse var lige varm for alle, store og smaa, der vilde være med i Arbejdet for at fremme Landbruget og højne Landbostanden, og den omfattede

*) Ifølge F. K. Erlang: „En gammel vestjydsk Folkebogsamling“ Hardsyssels Aarvog 1908, oprettede J. B. Krarup for Penge Faderen, hvis Eftermand i Embedet han var, havde bestemt dertil, Landets første Sognebogsamling i Vejrum. Sammesteds findes ogsaa andre Oplysninger om J. B. Krarup.

saavel de smaa som de store Ting, der kunde tjene Bestræbelserne for at naa dette Maal. Som Forhandlingsleder savnede han J. B. Krarups rolige Fremtræden og faste Haand, og det Mylr af Forslag han fremkom med var ikke allesammen godt underbyggede; det skete da heller ikke saa sjældent, at et og andet af dem blev lagt hen til nærmere Overvejelse.*)

Desuagtet bevarede han sin Anseelse og Indflydelse inden for Selskabet i en længere Aarrække end nogen anden.

Frugterne af hans Virksomhed paa Sindinggaard godtgjorde, at han under de fleste Forhold var en ret praktisk Mand, som til Trods for de alt for mange Ideer, han plejede, godt forstod at lede sit Landbrug frem til et baade ideelt og økonomisk godt Resultat. Hans Stilling som Leder styrkedes yderligere ved den Virksomhed, han udfoldede som Taler og Skribent, hvorved han erhvervede sig en Indflydelse, der paa mange Maader kom Selskabet tilgode.

I *Ringkøbing Amts Beskrivelse* hedder det om ham: „Blandt Mænd af videnskabelig Dannelse gives kun faa, der føle sig saa levende gennemtrængte af Iver for Landvæsenet og saa ganske have ofret det deres Tid, Flid og Kræfter som han. Sindinggaard, som han har saa betydeligen forbedret og forskjønned, ligger i en af Danmarks ødeste

*) Hans Færd var ofte præget af nervøs Uro. Kneb det for ham i Debatten, trak han sig tilbage med en Beklagelse over, at han ikke havde ved Haanden den Afhandling, han selv havde skrevet — vel nok i en mere rolig Stund — om den omhandlede Genstand, han vilde derfor forbeholde sig at tage Sagen op igen ved et senere Møde, hvad dog sjældent skete. Han klagede stedse over sit skrøbelige Helbred, der gjorde, at han daarlig kunde taale Rejsens Besværligheder; men alligevel rejste han meget, foretog endog jævnlig lange Rejser og blev ved dermed til han var over 80 Aar.

og ringeste Egne, hvor Agerbruget endnu staar paa et lavt Trin, hvor de locale Forhold frembyde mange Hindringer for saadanne Foretagender som de af ham udførte, og hvor altsaa disse blive endnu mere fortjenstfulde.

Justitsraad Fjelstrup er ogsaa hæderligen bekendt i vor oekonomiske Literatur.“

I *Landbrugets Ordbog* hedder det om *S. Aug. Fjelstrup*:

Sindinggaard

„I gennem et langt Liv, helt op i den høje Alderdom, virkede han for Hedens Kultivering, Opdyrkning af raa Jorder, Træplantning og Havedyrkning, og det ikke blot ved Arbejder paa sin egen Gaard, men ogsaa ved Vejledning og Tilskyndelse lige over for Omegnens Beboere og ved Henvendelse til Offentligheden gennem Pressen og Faglitteraturen. F. gik rationelt frem, men holdt sig bestandig de givne Forhold for Øje. Et af hans første Arbejder paa Sindinggaard gik ud paa at skabe et bedre Græsleje paa de store Sandarealer, og med dette For-

maal indsamlede han Frø af forskellige vildtvoksende Græsser (Fløjlsgræs, Rajgræs og bl. Hejre), som ikke den Gang gik i Handelen. Af de til Gaarden hørende betydelige Arealer af Kær og Hede opdyrkede F. herved Halvdelen, og ved omhyggelig Behandling af Jorden, forøget Gødningstilførsel, ved Anvendelse af Ajle, Grøngødning og Mergel fremkaldte han saa smukke Afgrøder, at det sagdes, at hans Hvedeafgrøder kunde taale Sammenligning med Hvedeafgrøderne i Marsken. Han anlagde en 4 Tdr. Ld. stor Have med udsøgte Frugttræer og smukke Blomsterpartier og tilplantede 25 Tdr. Ld. af den tarveligste Jord med Løv- og Naaetræer, og ligesom han derved omdannede sin egen Ejendom til en Oase i den træløse fattige Egn, saaledes paa-virkede han Omegnens Beboere til at følge dette Eksempel og uddelte i Tusindvis af Planter fra sine Planteskoler.“

Ove Krarup, Præst i Ulfborg, senere Provst, valgtes 1838 til som fungerende Direktør at assistere Fjelstrup, „naar denne formedelst Sygdom eller Forfald ikke kunde varetage de sædvanlige Funktioner“; hvorefter Fjelstrup vælges som Selskabets Æresdirektør, men vedblev desuagtet imod Sædvane at være blandt de virksomste i Selskabets Ledelse til sin Død.

Ove Krarup var en ualmindelig energisk Leder, som alt i Forvejen jævnlig havde givet vægtige Bidrag til Fremme af Selskabets Foretagender; men det svækkede hans Betydning, at han havde for mange Jern i Ilden, vilde mer end han og Tiden magtede. Der savnedes hos ham det rolige Overblik og den Begrænsningens Evne, der i saa høj Grad udmærkede J. B. Krarup. Mærkeligt nok, mens Ove Krarups Virksomhed faar en meget udførlig Omtale i Landbrugets Ordbog, hvoraf

nedenstaaende er et Uddrag, nævnes J. B. Krarup slet ikke der, uagtet hans Virksomhed for Landbruget ikke var mindre fortjenstfuld.

Landbrugets Ordbog: „Ove Krarup var en nidkær Præst, men tillige levende optaget af alt samfundsnyttigt Arbejde, og særlig gjaldt dette Landbrugets Fremme. Begejstret og sangvinsk ydede han her en Indsats, der tilsidst overskred hans økonomiske Evne. Han tog straks fat i Navr, hvis Præstegaard laa i Udkanten af den store jyske Hede; han anlagde en smuk Have og forvandlede Avlingen, til Trods for den tarvelige Bonitet og forsømte Tilstand, til en Mønstergaard for Egnen.

Han undfangede Ideen til, med Jyllands vandrige Strømme som Grundlag, at danne et Kanalsystem, der skulde benyttes til storartede Engvandingsanlæg, og ved at vinde Christian den 8. for Sagen, opnaaede han til en Begyndelse, at Skjernaens Opland blev nivelleret. Han fik dannet et Aktieselskab, der købte Hedegaarden Søbygaard, hvor der indrettedes et, rigtignok mislykket, større Engvandingsanlæg.

I Flødstrup paa Fyn fortsatte han sit kulturelle Arbejde, og nu var hans Interesse fanget af Undersøgelsen angaaende Kunstgødning, idet han anlagde sammenlignende Forsøg med forskellige Sorter og iagttog deres Virkning i Forhold til deres Kvalitet og til de Sædarter, til hvilke de var anvendt.

Mest Opmærksomhed vakte dog det Vandingsanlæg af Agermarken, han efter at have drænet Jorden udførte i 1857—58. Forbilledet hentede han fra England, hvor en af hans Sønner havde studeret saadanne Anlæg. Staten ydede ham et Laan paa 8000 Rdl. til 9 pCt. Rente og Afdrag, og det Classenske Fideicommis støttede ligeledes Sagen ved et rentefrit Laan paa 3000 Rdl.

Fra en Mose hævede han Vandet ved en Suge- og Trykpumpe i ca. 10 Al.s Højde til en Mergelgrav, og herfra førtes det gennem en Rørledning ved sit eget Tryk til en Kumme ved Gaarden. Herfra trykkedes Vandet til en Beholder paa Staldloftet og brugtes til en Udskylning af Kostalden 3 Gange daglig. Gødningsvandet lededes til en særlig Kumme, og i en 3die Kumme blev Gødningsvandet fortyndet med Vand, hvorefter det ved en Suge- og Trykpumpe førtes gennem en Jernrørledning, som gik midt gennem hele Markens Længde. Ved Jernopstandere, hvorpaa en Sprøjteslange blev fastskruet, sprøjtedes Vandet udover Agrene.“

I *Ringkøbing Amts Beskrivelse* hedder det: „Sognepræst

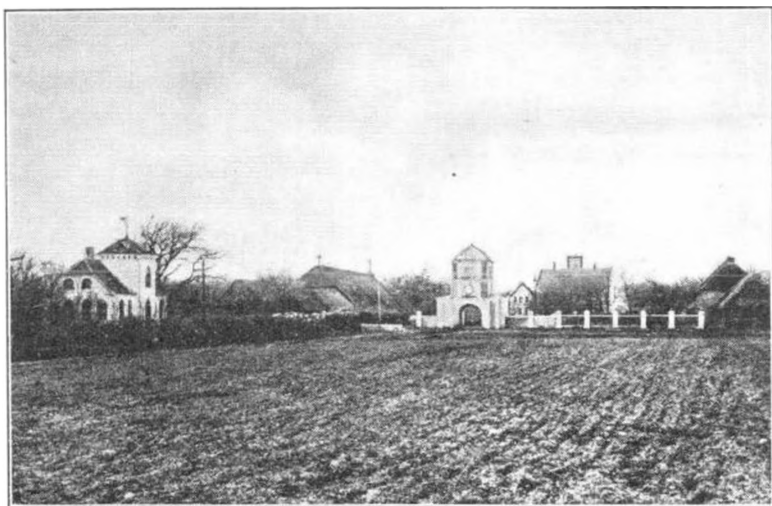
Ove Krarup, Navr, en af Amtets yngre Embedsmænd, tæles iblandt Egnens bedste Agerdyrkere; han bruger et godt Sædskifte, med Kartofler og andre rensende Frugter, og anvender forbedrede Agerdyrkningsredskaber.“

Etatsraad A. E. M. Tang

Proprietær Evald Tang, Nørre Vosborg, blev Medlem af Selskabet 1824 og fremkom jævnlig med vægtige Indlæg, der vakte Opmærksomhed. Flere Gange lagde

han sig stærkt i Selen for at formaa Selskabet til at drage Omsorg for, at de trofaste og dygtige Tyende, som blev gamle i Gaarde, blev belønnede med Præmier og draget frem af Ubemærketheden til et godt Eksempel for Ungdommen. Tidligt henledte han Selskabets Opmærksomhed paa, hvilken Betydning en Forbedring af vore Eksportforhold, navnlig en bedre Forbindelse med England, vilde have for det danske Landbrug. I Aaret

Nørre Vosborg

1843 giver han for egen Regning Møde som Selskabets Repræsentant ved et stort Landbrugsmøde i Altenburg i Sachsen. Samme Aar holdt han sammen med Ove Krarup og Ole Kirk et Møde i Ulfborg om at faa oprettet en højere Bondeskole; den kom først 1852 under Navnet Staby højere Bondeskole (P. Storgaard Pedersen: Ole Kirk).

Det var ogsaa Tang, der i Forening med de samme to Mænd bragte Bondelandet — som Selskabet hidtil kun havde dyrket paa Afstand — i mere levende For-

bindelse og Vekselvirkning med dette; han var i dette Arbejde Selskabets halv-demokratiske Mellemed. I mange Aar var han Selskabets Protokolsekretær og fra 1852 dets 1. Direktør og betydeligste Kraft. Endelig skyldes det hans Ordensans og Omhu for Selskabets Arkivsager, at dette i Vosborg Arkiv er let tilgængeligt og ordnet saa overskueligt, at det ikke er vanskeligt saa lang Tid efter at finde Hovedlinierne i Selskabets Virksomhed.

I *Ringkøbing Amts Beskrivelse* hedder det: „*Proprietær Tang*, N. Vosborg, en af Amtets driftigste Landmænd, har i sin korte Besiddelse gjort en god Begyndelse med et bedre Landbrugs Indførelse paa denne store, skønne Ejendom.“

Skolelærer Jens Nielsen Dahl, Holstebro, Medlem fra 1824 og omtrent fra samme Tid Protokolsekretær, var tillige i en meget lang Aarrække Selskabets Bibliotekar. Som Formand for en Komite for Havevæsen forestod han Selskabets Plantningsarbejder, deriblandt Anlæget af dets Have og Planteskole med Læbælter paa en dertil skænket Jordlod fra Byfogdens og Sognepræstens Embedsjord paa 6—7 Tdr. Ld. tæt udenfor Holstebro østre Byport.

Dahls udførlige Protokoltilførsler af Forhandlingerne om Mødernes Hovedspørgsmaal gør det muligt at faa et ret levende Billede af flere af Selskabets ledende Personer og letter Forstaaelsen af mange af Tidens Opgaver, de lagde saa stort et Arbejde ind paa at løse; den tydelige og kraftige Skrift, hvormed han fæstede Forhandlingerne til Papiret, saa de endnu 3 Menneskealdre efter læses uden Anstrengelse, gør, at jeg i hvert Fald, under Udarbejdelsen af Selskabets Historie, jævnligen mindedes Skolelærer Dahl med Taknemlighed.

Proprietær Smith, Krogsdal, var i mange Aar et virksomt Medlem af Bestyrelsen og Selskabets juridiske Konsulent.

Om ham hedder det i *Ringkøbing Amts Beskrivelse*: „Landsoverrets-Procurator og Proprietair Smith paa Krogsdal har ejet denne Hovedgaard siden 1820 og i

Landsoverrets-Procurator Smith

den Tid forbedret den saa betydeligt, at vel næppe nogen anden større Ejendom i Amtet har i dette Tidsrum vundet saa meget i Værdi. En stor Deel Hedejord har han opbrudt og mærglet og bragt det opdyrkede saavel som de gamle Agermarker i god Drift. Sommerstaldfodring anvendte han i flere Aar. Hans Faareflok af spansk Race er en af de bedste i Amtet. Gaardens Have har

han meget udvidet og saa godt som anlagt den af ny. Bekostningerne paa at udvide og forbedre Gaardens Avl, Besætning m. v. have vistnok ikke været faa; men de ere anvendte med en saadan Klogskab, og Ejeren har i det Hele viist saa udmærket Indsigt og Driftighed i Gaardens Bestyrelse, at hine allerede lønne sig saare godt; noget, som desværre ikke altid har været Tilfældet i vore Tider.“

Ved et Møde den 1. Juli 1839 besluttede Selskabet at forøge Bestyrelsen med et Medlem. „Angaaende Navnet Forhandlingsconcipist, som var foreslaet, deliberedes (raadsloges) endeel og antoges med de fleste Stemmer, at denne Selskabets Embedsmand skal kaldes Forhandlingssecretair, medens den første (tidligere) Secretair skal benævnes Protocolsecretair.“

SELSKABETS MØDER

Som vi fra Medlemslisten ved, var Selskabets Medlemmer paa faa Undtagelser nær alene Præster og Proprietærer. Det gør da et underligt Indtryk efterhaanden ved Møderne at træffe en Forsamling, der overvejende bestaar af Provster, Riddere, Consistorialraader, af Krigsraader, Krigskommissærer, Søkrigskommissærer, Overkrigskommissærer og meget andet. Forvandlingen betegner et underligt Jag efter Titler, der ligger Op-gaven, hvormed de samles, og som til daglig beskæftiger dem mer end noget andet, saa fjærnt som muligt. Baade Fjelstrup og Tang gennemløber endog hele 3 Grader: Krigsraad, Justitsraad, Etatsraad, og en lille Forlængelse af deres Levetid vilde utvivlsomt have føjet et „Gehejme“ foran den sidste Grad. Man forstaaer slet ikke Sværmeriet blandt de Mænd, som til daglig Virksomhed havde de aller fredeligste Sysler, for saadanne krigerske og for Landbrugere meningsløse Titler, tilmed under Forhold, da der længe slet ikke var Tale om Krig.

Selskabet havde i flere Aar Mødested hos Købmand Winther, derefter i en lang Aarrække hos Gæstgiver Eyndhoven og sidst paa Schaumburgs Hotel i Holstebro. Efter 10—12 Aars Forløb blev der enkelte Gange afholdt et Møde i Ringkøbing og ligeledes en sjælden Gang i Lemvig og Herning, naar et Dyrskuespørgsmaal krævede, at Af-

gørelserne blev trufne paa Aastedet. Først i Aaret 1842, da Selskabet allerede i flere Aar havde haft Tilgang af Medlemmer og medvirket ved Dyrskuer i alle Amtets Egne, blev det besluttet, at Selskabet for Fremtiden skulde afholde mindst 8 Møder om Aaret, deraf 4 i Holstebro, 2 i Ringkøbing og 2 i Lemvig, det sidste Sted dog paa Betingelse af, at man, før det første Møde blev afholdt, skaffede Selskabet en Tilgang af mindst 20 Medlemmer i Lemvigegnen, et Tal, der blev langt overtegnet.

De 12 Møder om Aaret, som det oprindelig var Forudsætningen, at Selskabet skulde afholde, naaedes vel egentlig aldrig, og nogen Bestemmelse derom blev da heller ikke optaget i Selskabets Love. Antallet dalede endog til 4 Møder om Aaret, men steg dog hurtig igen til 8, hvilket Tal paa det nærmeste svarer til Gennemsnittet for det Aaremaal Selskabet arbejdede med nogenlunde fuld Kraft. Det vil heller ikke være meget galt at regne med som Middeltal, at henved Halvdelen af Selskabets Medlemmer deltog i Møderne. Saaledes i dets første 3 Aar 12—16 medens Medlemstallet var 27—36, og af denne Halvdel var det igen langt de fleste, som var Deltagere i næsten hvert Møde, for fleres Vedkommende i 30—40 Aar.

Saavidt man kan skønne, herskede der sædvanlig en munter Tone ved Møderne, at Tonen ikke blev taget for høj, var Formanden stadig paa Vagt imod, men til yderligere Sikkerhed havde han dog faaet indført i Selskabets Love Forbud imod hidsig Disput saa vel som imod alt Spil og støjende Sang. Af den sidste Bestemmelse ligger den Slutning nær, at der somme Tider blev sunget ved Møderne. Vidste man nu bare, hvad de sang, det kunde maaske have givet os en klarere Forstaaelse af Mødernes Karakter, men derom findes

ingen Antydninger i de til nu bevarede Oplysninger om denne Side af Selskabets Liv.

Af selve de Spørgsmaal, der behandledes, af Bemærkninger og længere Udtalelser, der falder, faar man dog det bestemte Indtryk, at der var megen Alvor over Møderne, og mer end af noget andet kendes Alvorstonen af de skriftlige Indlæg i Hovedspørgsmaalene, som Tid efter anden blev fremlagt eller oplæst af snart en, snart en anden af Selskabets Ledere, hvoraf de som Regel selv var Forfattere.

Til de ikke mange festlige Sammenkomster, der fandt Sted i Forbindelse med Møderne, var Tiden meget begrænset tilmaalt. Her et Eksempel: Til et Møde, som blev afholdt i Holstebro 31. Januar 1823, udsendte Bestyrelsen følgende Indbydelse:

„Næppe vil det convenere (behage) Flertallet at forsamles til et Møde før i sidste Uge af Januari Maaned. Fredagen den 31. Januari bestemmes derfor herved dertil, og saasom vor højtelskede allernaadigste Konge kort tilforn er gaat over i hans 56de Aar, mener vi, at det vilde tjene til fælles glade Følelser for Konge og Fædreland at oplive, om vi efter at have fra Kl. 3 til 7 omhandlet vore landøkonomiske Anliggender, da, førend vi adskilles at tømme et Bæger og istemme et Kvad til Ære for den huldste Konge. Fordi vi ej længer kunne deltage i de Forlystelser, hvorunder den yngre Slægt, i denne højtidelige Anledning, saa gjerne ytrer sin Glæde, er det jo dog vist ligefuldt en Trang for vore Følelser at kunne udgyde sig i Kredsen af oprigtige Venner. Dette Livs Bekymringer ere ikke faa, dets ædle og rene Glæder bør den vise ikke forsage.“

Ved et Møde i Holstebro den 1. Juli 1839 besluttedes det at ophæve den i Lovenes 3. Cap. Pgf. 4 indsatte Forbudsbestemmelse forsaavidt den angaar: „Forbud

imod alt Spil og støjende Sang," som unyttig, hvorimod Forbud imod hidsig Disput bliver staaende, og en ny Bestemmelse føjes til om, „at Selskabet, i det seneste Kl. 10 adskilles“.

Fra de vedtagne Bestemmelser angaaende Mødestederne skete der i enkelte Aar, naar Selskabet var særlig haardt belastet med Arbejdsstof, ikke sjældent Afvigelser. Saaledes afholdtes i Sommeren 1823 den 2. Juli Møde paa Sindinggaard og den 6. Juli i Vejrum Præstegaard, hvorved der dels blev afholdt Plovprøver med amerikanske og andre fremmede Plove til Sammenligning med Egnens, og dels blev forevist, hvad af Interesse, og det var meget, der var at se de to Steder.

I den ved disse Møder fremkaldte tilfredse Stemning over det gode Udbytte, Deltagerne syntes, de gav, besluttedes det, at Selskabet fremtidig skulde lade afholde saadanne i Sommertiden til fælles Anskuelsesundervisning paa Gaarde, hvor Ejeren var villig til at tage imod dem og forevise noget seværdigt.

Møderne blev da ogsaa de nærmest følgende Aar gentagne de to Steder, ligesom der ogsaa blev afholdt Møder paa Krogsdal og i Navr Præstegaard og enkelte andre Steder, men uagtet det gode Udbytte og de gode Forsætter om at gøre den Slags lærerige Sammenkomster hyppige, blev de dog snart ret sjældne for efter faa Aars Forløb helt at ophøre.

De to første Aar udfører Selskabet saa at sige intet, der er mærkbart for andre end Selskabets Medlemmer. Det er en Forberedelsestid, da man famler efter, hvordan Tingene skal gribes an. Men det er ikke nogen daarlig Forberedelse til en saa betydningsfuld Gerning, at de Mænd, som skal overtage Ledelsen, ruster sig ved i Forening at raadslaa med hinanden om, hvad der skal gøres og hvordan det skal gøres, thi man

kendte kun Maalet, ikke Midlerne, paa det Tidspunkt, da alt landøkonomisk Samfundsliv endnu var i sin Vorden. At denne Opfattelse ogsaa har været Selskabets, fremgaar af følgende Tilbageblik, hvormed Formanden, J. B. Krarup, sluttede Mødet den 16. December 1822:

„Vi anse det for passende her at meddele en kortfattet Udsigt over Selskabets Tilstand og hvad der til dets Øjemed at fremme er skeet i de to Aar, hvori Selskabet nu har bestaaet. Og vel have vi jo ikke noget Udmærket eller Stort at kunne stille hinanden for Øjne; men ligesom Alt i Naturens store Rige gaar gradevis frem, hver Dag har sin Dæmring og hver Plante sin Spire, saaledes tør det vel ogsaa her haabes, at vi have en lysere Dag i Vente, og at Planten allerede har udviklet sine Rødder saaledes, at dens Frugter ikke skulde udeblive. At Selskabet allerede ejer en hensigtsmæssig Bogsamling paa 63 Nr. (Bind), hvoraf de 40 ere skjænkede og de øvrige indkjøbte for de Bidrag, som deels Selskabets høje Præses (Amtmand Lorenz), deels adskillige af Selskabets Medlemmer, blandt hvilke Hr. Consistorialraad Skow bør hæderligen nævnes, dertil have givet; og at ikke faa Udlaan af disse Bøger have fundet Sted, — tør vel lade os haabe, at mangan god og gavnlig Kundskab derved allerede er kommen ud iblandt os og har udbredet Lys over Meget, der tilforn næppe kjendtes uden af Navn. Ejheller skulde det vel troes, at den gjensidige Meddelelse af egne og andres Erfaringer, der saavel skriftlig som mundtlig haver fundet Sted, skulde være en svang Kjærne, nedlagt i ufrugtbar Jord. — De virkelig interessante Bemærkninger, som sidst-afvigte 18. Oktbr. bleve gjorte, da der ved den for Selskabets Regning anskaffede Kraftmaaler blev anstillet Prøve med 7 Plove, nemlig 2 Svingplove, 4 tohjulede og 1 eenhjulet Plov, lede vel endnu ikke til noget sik-

kert Resultat; men lære os dog indtil videre at have Agtelse for de forbedrede Hjulpløve, som haves her i Egnen, samt opfordre os til, naar Aarets Tid atter saadant tillader, at fortsætte disse lagttagelser.“

Man er i Selskabets første Aar overordentlig forsigtig med at træffe Afgørelse i en Sag, som ikke før er behandlet, uden i Forvejen at sikre sig Tilslutning fra Selskabets Præsæs (Præsident), og da man synes særlig lykkelig ved at høre hans Standpunkt tilkendegivet mundtlig, medfører det jævnligt, at en Sags endelige Afgørelse maa udsættes en eller flere Gange, eftersom det er hans Højvelbaarenhed bekvemt at bære Mødet med sin Nærværelse.

Da det i Sommeren 1832 spørges, at J. B. Krarup er paa Besøg i Egnen, indkaldes i Hast til et Møde for, som det hedder, „at profitere af Hs. Højærværdigheds Nærværelse. Efter at man med Erkjendtlighed havde ihukkommet Selskabets Præsæs, der sikkert var ventet, men i sidste Øjeblik havde faaet Forfald, og samtallet om forskjellige økonomiske Gjenstande, og Hr. Provst, Ridder Krarup havde meddelt de videlystne en Udsigt over Nordsjællands temporære (i Tiden herskende) Landøkonomi, udbad Selskabet sig, naar vigtige landøkonomiske Opdagelser kom til hans Kundskab, da at meddele Selskabet, som hans Fosterbarn, samme. Ved en anden Lejlighed blev J. B. Krarup valgt som corresponderende Medlem af Selskabet.“

I Aarene 1842—43 førtes der jævnlig skriftlige Forhandlinger mellem Ringkøbing Amts landøkonomiske Selskab og de to sildigere fødte Naboselskaber for Viborg og Thisted Amter, som gik ud paa, at de tre Selskaber skulde træde i nærmere Forbindelse med hinanden og maaske søge Samarbejde ved visse Lejligheder, hvad dog, skønt god Villie fra alle Sider, ikke førte til noget,

tilsyneladende paa Grund af et Uheld. Tang foreslaar at indlede en saadan nærmere Forbindelse ved at indbyde Thyboerne til et Møde i Lemvig, hvilket Forslag blev vedtaget med Begejstring, og et overordentligt Møde, som man beredte sig paa at give et lidt mere festligt Præg end de sædvanlige, blev bestemt til Afholdelse i Lemvig i Sommeren 1843. Dagen oprandt, og Thysselskabet ventedes efter Aftale dertil med Skib. Imidlertid forekommer Rederiets Fordringer Thyboerne altfor urimelige, og Striden afstedkommer, at Sejlturen ikke kommer i Stand. Kun med Nød og Næppe lykkes det ved en Stafet at faa Hardsysselfolkene underrettede om det beklagelige Uheld, der var vederfaret deres thylandske Venner, før de forlod Mødet. Den diplomatiske Forbindelse mellem Selskaberne synes dermed at være afbrudt.

I et Møde 1821 drøftes ivrig det snurrige Indfald, „at Almuens Fastholden ved de gamle Skiftetider, Paaske og Mikkelsdag, er Skyld i Agerbrugets ringe Tilstand, og Selskabet er enstemmigen af det Ønske, at det ved Politiets Medvirkning maatte opnaaes, at de i Lovgivningen bestemte Flyttetider, 1. Maj og 1. Novbr., maatte blive gjort gjældende, og at den indsnegne Misbrug maatte vorde afskaffet.“*)

*) Sædvanlig har Selskabet Overflod af „økonomiske Gjenstande“ at forhandle, kun i Tiden omkring 1839 er Møderne ved at glide ud i Formalisme. I 3 Møder anvender man den meste Tid paa at forhandle og afstemme, om Møderne skal begynde Kl. 2 eller Kl. 3, om efter den af Pluraliteten (Flertallet) vedtagne Mødetid, Forhandlingerne skal begynde, hvis der kun er 3 Medlemmer foruden Bestyrelsen tilstede, eller man skal vente til 5 eller endog 7 ere ankomne. Der vedtoges mindst 5, men en Afstemning ved næste Møde forkastede denne Bestemmelse og udsatte Afgørelsen til et 3. Møde, som vedtog at blive ved det gamle, altsaa Skønnet.

SELSKABETS ØKONOMI

Som næsten altid, hvor Frivillighedsprincippet anvendes i Forhold, som medfører Ydelser i Penge, glipper det ogsaa her allerede første Gang det skal staa sin Prøve. Kun saa vel et Aar efter Selskabets Stiftelse, da der mangler Penge til Indkøb af nogle landøkonomiske Skrifter, kniber det med at faa Tegningen begyndt. En tegner sig for 4 Rdl. Sølv; den næste og derefter alle de andre for 2 Rdl. i Sedler (dengang omtr. halv Værdi imod Sølv). Ved en senere Lejlighed modtog Selskabet fra Amtmanden 5 Rdl. Sølv samt 1 Aargang af Bladet „Økonomisk Correspondent“ som Gave i samme Øjemed. Men da Selskabets Krav om Ydelser steg til ikke helt ringe Pengeofre, bliver Stillingen kritisk. Endnu et Par Gange forsøges med frivillige Sammenskud til Dækning af nødvendige Udgifter, men da Selskabets Gæld i Slutningen af Aaret 1823 desuagtet er ret betydelig, fremkommer J. B. Krarup ved Mødet den 16. Decbr. samme Aar med efterfølgende Redegørelse og Forslag:

„Med Selskabets Pengevæsen forholder det sig saaledes: De med fri og ædel Villie gjorde Sammenskud, alt beregnet i een Myntsort, beløber sig til 56 Rdl.*) 3 Mk. 5 Sk., medens Udgifterne har ialt været 180 Rdl. 5 Mk. 10 Sk. Sølv. Ogsaa er Selskabet Hr. Winthers Skyldner for det hos ham til vore Sammenkomster hafte bekvemme Locale. Istedetfor efter Lovene at distribuere

*) Det er vanskeligt at afgøre, om den anførte Mønt her, som i senere Tilfælde, er den Rigsdaler courant, som var gældende før 1814, eller det er Rigsbankdaleren, som det Aar traadte i dens Sted, indtil denne igen 1875 afløstes af Kronemønten. Begge de to Rigsdalere brugtes i en meget lang Aarrække i Flæng, i hvert Fald Benævnelsen, selv om maaske Courantdaleren var forsvunden. Værdiforholdet mellem de 3 Møntsorter er: 5 Rdl. courant = 4 Specier = 8 Rbdl. = 16 Kroner.

(paaligne) denne Bekostning paa Selskabet, ansee jeg det for langt behageligere, naar enhver af Selskabets ærede Medlemmer efter eget Behag selv bestemte, hvor meget han dertil vilde bidrage. Ved vore egne Antegnelser have vi jo tilkjendegivet, hvad vi formene her at være passende og billigt.

De tilbagestaaende 2 Aars Erfaring har vist, at saafremt Selskabet ikke ganske skal opgive det ædle Maal, som det engang satte sig for Øje, maa det nødvendigen have en aarlig fast Indtægt. Vi maa derfor tillade os at foreslaa, at der for dette Selskabs 3die Aar maa af hver, som er dets Medlem, blive erlagt 2 Rdl. Sølv. I Betragtning af de endnu trykkende Omstændigheder tør vi vel næppe paalægge os en større Forpligtelse. Og skulde nogen iblandt os være, som enten af varm Følelse for den almenvigtige Sag, eller fordi han ønskede i Forening med Selskabet at se et særdeles Øjemed opnaaet, vilde give et større Bidrag, staar jo saadant enhver frit for, ligesom han ogsaa tør være forvisset om derved at vinde Selskabets erkjendeligste Tak.“

Af Frygt for den Uvillie og Mandefald indenfor Selskabets Rækker (30 Medlemmer) en fast aarlig Ydelse kunde afstedkomme, turde man ikke paa det Tidspunkt foretage nogen Forandring, men hutlede sig igennem endnu 4 Aar som man bedst kunde. Men endelig ved Mødet den 3. Novbr. 1826 kommer denne Sag atter til Forhandling. Derom hedder det i Selskabets Forhandlingsprotokol: „Da nu Selskabets høje Præsens personlig var tilstede, forespurgte Selskabets Vicepræsens, om højst-samme attraaede at dirigere Dagens Forretninger, men han ønskede, at Sagerne havde sin vante Gang. Angaaende Oprettelsen af en Sparekasse mente Hans Højvelbaarenhed Selskabets Præsens, at Conjuncturerne for Tiden ej vare de gunstigste. Derimod mente han, at

Selskabet uden fast aarligt Bidrag intet af Betydenhed kunde virke. I dette Øjemed foreslog Hans Højvelbaarenhed et aarligt Bidrag af hvert Medlem med 1 Specie (2 Rdl. = 4 Kr.), at erlægge 1. Januari 1827 og saa fremdeles. I dette Forslag samtykkede alle, som vare nærværende, eenstemmigen."

Beslutningen forløb ikke uden Vanskeligheder, og det frygtede Mandefald udeblev ikke. Det var dog især de Skolelærere, som læmpeligen var taget ved Haanden og ført ind i Selskabet af deres Sognepræster, og som derefter ved de samme Præsters Indflydelse blev fritagne for at svare noget Indtrædelsesgebyr, og nogle faa By-medlemmer, der udtraadte, og da de samme Medlemmer heller ikke paa anden Maade havde været nogen Støtte for Selskabet, var dette Tab jo til at bære. Man trøstede sig da ogsaa over det tiltrods for, at Medlemstallet var blevet betænkelig lille, med den Forvisning, at det var Selskabets bedste Medlemmer, der var bleven tilbage.

Mere betænkeligt er det, at Kassereren 1. Januar 1827 — som var sat til Betalingstermin for første Bidrag — endnu ikke havde modtaget Bidrag fra en eneste. Først ved et Møde 27. April 1827 indkommer de første Bidrag, idet et nyindmeldt og 13 af Selskabets ældre Medlemmer da betalte deres, hvorved Selskabets Kasse paa en Gang fik en Indbetaling af 28 Specier, men der var adskillige Restancer tilbage, som det først i Løbet af 2—3 Aar lykkedes med Læmpe at faa indsamlet. Dermed var Selskabet naaet udover sine største økonomiske Vanskeligheder. Fra nu af havde det en ikke uvæsentlig Hjælp til Fremme af et enkelt Foretagende i Andel af det Overskud, som opnaaedes ved Driften af den Sparekasse, Selskabet havde oprettet i Holstebro, mens det til andre Formaal stedse fik større Tilskud, dels fra Land-

husholdningsselskabet og dels ogsaa fra Rentekammeret (Indenrigsministeriet).

I 1828 har Selskabet en Formue af 36 Rdl. 4 Mk. 12 Sk., der i Aaret 1839 er vokset til 120 Rdl. 1 Mk., og 1842 udviser Regnskabet

en Indtægt af . . .	494 Rdl.	1 Mk.	1 Sk.
og Udgift	436	— 5	— 13 —
Beholdning . .	57 Rdl.	1 Mk.	4 Sk.

Selskabets Tilvækst i Medlemstal var nu i rask Stigning, og de rigeligere Pengemidler, det raadede over, nødvendiggjorde en Reform i Forvaltningen. I dette Øjemed bestemtes: „Angaaende enhver Udtælling bør det fornødne tilføres Forhandlingsprotokollen og ingen Udtælling af Kassereren finde Sted uden foregaaende Anvisning fra Sekretæren.“

Senere forbedredes ogsaa Bogholderiet og Revisionen.

Ved et Møde den 15. Marts 1843 blev foreslaaet og vedtaget, paa Grund af nogen Tilgang af Ejere af mindre Landbrug: „At de Beboere af Amtets Landmænd, der ej var i Besiddelse af 6 Tdr. Hartkorn, saavel som Skolelærere, der ville indtræde i vort Selskab, skulde, om de ønskede det, fritages med 1 Rdl. aarlig Contingent.“

I Maj 1843 var Selskabets Formue 283 Rdl.

SELSKABETS VIRKSOMHED FOR LANDBRUGETS ENKELTE GRENE

I

Agerbruget

a) *Forbedrede Redskaber.* I over 25 Aar betragter Selskabet det som en af sine Hovedopgaver paa Agerdyrkningens Omraade at skaffe det vestjyske Landbrug

bedre Redskaber til Jordens Behandling, og i dette Øjemed anskaffes til en Begyndelse enkelte amerikanske og tyske Plove, men lige saa meget søger man ved Indkøb af Modeller, hvorefter man lader de dygtigste af Egnens Landsbysmede forfærdige Redskaberne, at opnaa det, man tilsigtede, paa en billigere Maade, og for, som man troede, ved at anspore egne og Smedenes Opfinderevne at faa noget frem, som bedre passede for de stedlige Forhold. Man var stedse i Tvivl om, at noget som helst Redskab, selv om det var nok saa meget anerkendt og benyttet i andre Egne, ogsaa var brugbart her uden at gennemgaa en Tillæmpning og Tilpasning for den vestjyske Jord.

Blandt de faa Redskaber, som udgjorde Tidens Behov, var Selskabets Opmærksomhed særlig henvendt paa at finde en let, solid og til Forholdene afpasset letgaaende Plov, der kunde afløse den tunge Hjulplov, som, trods alle Anstrængelser for at fortrænge den, vedblev endnu en Menneskealder, paa ganske enkelte Undtagelser nær, at være Amtets eneste Plov. Den syntes at have erhvervet sig Eneret paa at vende den vestjyske Jord.

Det første, der maatte gøres for at faa Magt med Hjulploven, var at faa anskaffet en Kraftmaaler, hvorved man kunde bestemme Forholdet mellem denne og de nyere Ploves Kraftforbrug; derfor rettedes alle Bestræbelser paa at faa tilvejebragt en saadan.

Ved et af Selskabets første Møder kommer Spørgsmaalet til Forhandling og vinder Stemningen for sig. Fjelstrup paatager sig, da han alligevel skal til Hovedstaden, at besørge Indkøbet af Kraftmaaleren, som paa den Tid kun kan faas i København. Købet kommer i Stand. Kraftmaaleren koster 20 Rdlr. courant = 64 Kroner. Sælgeren skal drage Omsorg for, at den bliver oversendt og afleveret snarest i Aarhus efter opgivet

Adresse og derfra videresendt med Agepost, indtil den naaede frem til sit endelige Bestemmelsessted, Sindinggaard, hvor den skulde benyttes ved en Plovprøve. Men denne Forsendelse afstedkom mange Genvordigheder, før den efter Aar og Dag naaede Bestemmelsesstedet, og da stod den med paaløbne Omkostninger Selskabet i en Pris af 32 Rdl. 4 Mk. courant, hvad der meget bedrøvede Kassereren med den tomme Kasse.

I Sommeren 1823 blev de første større Plovprøver afholdt paa Sindinggaard og i Vejrum Præstegaard, og der afholdes derefter næsten hvert Aar Prøver snart et, snart et andet Sted i Amtet; men Resultatet af alle disse Anstrængelser er meget magert. Hvad enten det nu skyldes, at man ikke forstaaer at benytte Kraftmaaleren, at dennes Maal maaske er upaalideligt eller endelig, at disse gamle Hjulpløve, som man fra visse Hold anstrænger sig saa meget for at faa besejrede paa Kamppladsen og fortrængte fra Pløjemarken, slet ikke arbejdede saa tungt som de fik Skyld for.

Ved Prøverne var Kraftforbruget til Hjulpløvene vel i Almindelighed en Smule større end til Svingpløvene, men Forskellen var under de fleste Forhold ikke stor, og en lille Forskel, der endda ikke under alle Forhold var til Gunst for Svingpløven, fristede ikke til at slippe et saa gammelt og skattet Redskab for i dyre Domme at faa et ukendt og uvant, som man slet ikke var fortrolig med, i Stedet. Selv Fjelstrup, der hidtil havde været blandt de ivrigste for at faa den gamle Plov afløst, kneb det for at indrømme de nye Ploves Fortrin, i hvert Fald for den, som han selv i Forening med hans gode Venner, Landsbysmedene, havde forbedret, en Plov, der ogsaa var meget udbredt og skattet i Egnen.

Ikke før i Aaret 1835 gaar man bort fra disse Plovprøver, der gav saa ringe Udbytte, for, efter Forslag af

Præsten Ove Krarup, at gaa over til Præmiepløjninger og en Komitees Nedsættelse i den Anledning. Hovedforslagene ere: 1) „At ansøge Landhusholdningsselskabet om et Bidrag. 2) Af Selskabets Kasse aarlig at bidrage 16 Rdl.; thi mener jeg, at naar Landhusholdningsselskabet vil bidrage noget, vil det vel ogsaa benytte sig af sin egen Committee, dog staar dette jo til at forsøge; men heller næppe vil dette Selskab, naar det bidrager, tilstæde Hjulplovene Adgang, og det kunde maaske være ønskeligt, at ogsaa de tillodes at concurrere.“

Disse Præmiepløjninger, der nu blev taget op i stort Tal og fortsat i en meget lang Aarrække, vel egentlig saa længe Selskabet bestod, udrettede vel heller ikke det, der var tilsigtet, at fortrænge Hjulplovene, men de bidrog meget til at vække Sandsen for god Pløjning. Præmierne, der kunde vindes, 4 à 6 Rdl. — en for sin Tid ret betydelig Sum — æggede de Unge til Kappelyst og bevirkede, at der efterhaanden blev mange Præmiekarle og flere, som stræbte efter at blive det. Man forstaar, det blev en Æressag af Rang at opnaa en saadan Titel. Forfatteren Thyregods Fortælling „Præmiekarlen“ har vel sagtens sit Forbillede fra den Tid.

At Selskabet anser denne sin Opgave for meget betydningfuld, blot det evnede at røgte den i langt større Omfang, finder 1841 sit Udtryk i en Henvendelse til Landhusholdningsselskabet, hvori det meget beklager sig over, at det mangler Pengekraft til at kunne anvende de højst fornødne 100 Rdl. aarlig til de saare fornødne Præmiepløjninger. Dette Klagesuk bevirkede et Tilbud fra Landhusholdningsselskabet om at yde Selskabet her et Tilskud af 100 Rdl. og desforuden endda som Gave 3 Plove og nogle andre Redskaber. Prisen var ganske vist — som Ove Krarup forudsaa — den, at Landhusholdningsselskabets to Plov mestre skulde have Ret til at

æske Præmie, dets egen Committé bedømme Plovene og bestemme Præmiens Størrelse, samt at Hjulplove skulde være udelukkede fra Konkurrencen.

Man modtog dog Tilbudet og søgte at tage Brodden af det ved at Selskabet besluttede fremtidig at afholde Præmiepløjninger ved Siden af Landhusholdningsselskabets. Til disse Præmiepløjninger skulde saavel hjulede som uhjulede Plove kunne anmeldes til Konkurrence og opnaa Præmie. Selskabet gav et Tilskud af 50 Rdl. til Præmier.

Nu fattedes der ikke Pengemidler, ejheller var der Mangel paa Begæringer om at faa iværksat Præmiepløjninger. Der var ordentlig Kapløb om dem fra alle Egne, og der blev afholdt mange. Af særlig store kan nævnes: Præmiepløjningen paa Gaarden Stavshede i N. Felding — nu Feldingholm — og ved Ringkøbing, vistnok 1844, og den sidste, hvorom der findes Beretning i Selskabets Arkiv, som blev afholdt paa Gaarden Lavlund ved Herning 12. November 1845. Om denne hedder det: „At den af Selskabets Bestyrelse udnævnte Committé, navnlig: Fjelstrup, Sindinggaard; Øllgaard, Tanderup, og Petersen, Lavlund, med Suppleanterne: Godt, Højriis, og Petersen, Bjødstrup, der tillige ved selve Præmiepløjningen vare udnævnte som Dommere, havde været tilfredse med den præsterede Pløjning, der efter Jordens Beskaffenhed var helt fuldt over Forventning. Ved Prøven med Kraftmaaleren var det fremgaaet, at Middelkraften for Svingplove havde været 19 Lpd. og Middelkraften for Hjulplove 18 Lpd. Af de udsatte Præmier blev 9 vundne af Svingplove til et Beløb af 50 Rdl., 6 af Hjulplove til Beløb 25 Rdl. og tvende af Husmænd med Køer som Forspand til Beløb 14 Rdl.“

Med andre Agerdyrkningsredskaber anstiller Selskabet ingen samlede Prøver, men indskrænker sig for disses

Vedkommende til Indkøb af enkelte Eksemplarer, bl. a. 1 Knivharve, 1 Skotskharve, 1 Svenskharve, 1 Tromle og 1 amerikansk Hypeplov. Der nedsættes en Kommite, som skal undersøge disse nye Redskabers Brugbarhed og forsyne de særlig fortrinlige med et Mærke. Det er ikke ganske klart, paa hvad Maade Kommiteen udfører Bedømmelsen, men hovedsagelig træffes dog Afgørelsen ved, at hver af dens Medlemmer selv benytter Redskaberne en Tid. 1844 faar Selskabet til Prøve overladt en Maskine, som af Landhusholdningsselskabet er indkøbt i England. Om den staar der skrevet: „At den skal benyttes til at rense med i Roemarken, og den kan rense flere Rækker paa en Gang.“ Men saa opdager man, at den ikke kan faa Plads mellem de danske Roerækker og beslutter sig derfor, efter nogen Betænkningstid, til at lade en af de kære Landsbysmede lave Maskinen om for at faa den til at passe.

Den samme Kommité, som havde Bedømmelsen af de fremmede Redskaber, havde ogsaa den Opgave at prøve og forsyne med Mærke de fortrinligste af de hjemmelavede Redskaber. Man tilsidesatte ikke de hjemlige Ting for de fremmede, men æggede de hjemlige Kræfter til Kapestrid for at frembringe det bedste. Det var jo ogsaa en Maade, maaske den bedste, at beskytte „dansk Arbejde“ paa.

b) *Hede- og Mosedyrkning.* Paa et af de skrevne Blade fra 1840, som findes i Selskabets Arkiv, er anført et Ordskifte mellem Kongen og Bønderne, der fandt Sted paa et Skiftsted, da Christian den 8. i Sommeren 1840(?) — vistnok paa Fjelstrups Tilskyndelse — foretog en Rejse i Jylland, særlig i Hedeegnene, paa hvilken Rejse han en Dag opholdt sig paa Sindinggaard. Ordskiftet faldt saadan: Kongen spørger Bønderne, om de ikke nok

kunde faa den store Hede opdyrket. Bønderne svarede, at de ej kunde undvære Gødning dertil fra deres Agerland. Kongen: Om de ikke kunde finde nogle Mærgelgruber og faa noget af Heden dyrket; naar den blev mærglet, vilde den jo give bedre Afgrøder? Bønderne: Mærgel er ikke her at finde i en saa skarp og sandig Egn; thi mange af os har ondt ved at faa Ler til vore Huse, uden at vi skulle købe det og hente det langt borte. Nedskriveren tilføjer — næppe helt uinteresseret —: „Af disse vor allernaadigste Konges Ord er siden udkommet meget godt, og mere haabes i Fremtiden, saa man kan sige, som der staar i den hellige Skrift: Et Ord talt i rette Tid er lige saa kostbart som Guldæbler i Sølvskaal.“

Det var dog næppe disse Kongeord, der bevirkede, at Hedeboerne 20—25 Aar efter tog fat paa Hededyrking og Mærgling. I den mellemliggende Tid blev der imod opdyrket betydelige Kær- og Mosearealer. Man var kommen paa den Tanke, at Mosetørvens Aske indeholdt al den Plantenæring Afgrøderne behøvede, og dette endda i rigeligt Maal. Ud fra den Betragtning pløjede man Efteraar eller Vinter Mosen nogenlunde dybt med 4—6 Stude som Forspand. Den blev derefter harvet om Foraaret, saasomt det tørrede godt, og naar et tyndt Lag var helt tørt, lod man Ilden gaa over den, som det hedder, og lykkedes det at gennemføre en let Forbrænding, der ikke gik for dybt og ikke bortbrændte mere Tørvejord end nødvendig for Formaalet, kunde den med Held gentages Aar efter Aar i en Aarrække. Naar Afgrøderne mindskedes, blev Jorden udlagt og besaaet med Græsfrø, slaaget eller afgræsset nogle Aar, hvorefter den igen pløjedes, og Dyrkningen gentoges med Forbrænding, sædvanlig uden Tilførsel af anden Gødning end Asken, i hvert Fald i mange Aar.

Der foreligger mange Eksempler paa, at denne Dyrkningsmaade, uagtet Mangel paa Forstaaelse af, hvad der foregik ved Forbrændingen, har kunnet fortsættes i en meget lang Aarrække, endog i over 50 Aar, hvor der var tilstrækkelig dyb Tørvejord, Forbrændingen blev ledet med Paapassenhed og hvor Udøveren ved Opmærksomhed gennem Aarene havde erhvervet sig en solid praktisk Forstaaelse af, hvilken Forbrændingsmaade og Forbrændingsgrad der var mest økonomisk; men langt flere Eksempler kender man paa, at en skødesløs og hensynløs Forbrænding har ødelagt Jorden og gjort den uskikket til Dyrkning i lange Tider.

1855 modtager Selskabet en Skrivelse fra Landhusholdningsselskabet, hvori det udtaler Ønskeligheden af at faa indsamlet Oplysninger om „Fremgangsmaaden ved de flere Steder i Jylland forekommende Hedemosers Opdyrkning, hvor denne forberedes ved Overskorpens Forbrænding, for at Resultaterne af fleres Erfaring i den Retning kunde i sin Tid blive bekendtgjorte og komme andre tilgode“.

De i Skrivelsen indeholdte Spørgsmaal, som i den Anledning ønskes besvarede, udsender Selskabet til erfarne Mænd paa dette Omraade, og af de mange Besvarelser, der indkom, skal her anføres enkelte Uddrag:

Jens Clausager, Sædding: „Mosejorden maa helst være nogenlunde let brændbar, ej synderlig salpeteragtig eller svovlholdig. Den frugtbareste giver en rød eller brun Aske. Brændingen kan gjentages, men efter nogle Aar maa den (Jorden) helst lægges ud til Græs en Tid for at vinde fornyede Kræfter. En græsbevokset Mose gjør man klogest i at pløje dybt om Efteraaret og om Foraaet harve og brænde den sorte Side. Ilden gjør Jorden bekvem og frugtbar, den fortærer og fordriver de i Jorden indeholdte Syrer og Skadeligheder.“

Helmuth Krarup, Skibbild: „I Reglen maa der kun brændes et meget tyndt Lag, omtrent $\frac{1}{4}$ Tomme, hvilket dog ej er let at overholde. Alene den Ophedning og Udglødning, Jorden lider ved at Ilden gaar over den, har en vigtig Indflydelse paa den i kemisk Henseende. I og for sig er Methoden ikke at anbefale, men et meget betydeligt Areal er herved opdyrket med stor Fordel og Gjødning samlet til et mere intensivt Avlsbrug.“

Jens Søndergaard, Ryesminde: „En Mosegrund, som er svovl- og røjkagtig, egner sig bedst til Forbrænding, især til langstraet Sæd. Brændingen kan uden at udtømme Jordens Frugtbarhed gjentages, saalænge Grunden beholder Muld nok tilbage for senere at skaffe Underlaget fornøden Blanding. Paa Sandhede med for tykt Morlag er det gavnligt ved Brænding at borttage den overflødige Del, hvorefter en frugtbar Jordblanding lettere fremmes.

*

*

*

Videbæk Mose, der 1844 ejedes af Peder Midtgaard og Christian Peder Poulsen, er utvivlsomt det betydeligste samlede Moseareal i Amtet, der blev taget ind til Dyrkning efter Brændingsmetoden.

Med det Formaal at kultivere denne Mose dannedes der det Aar et Aktieselskab, som af de to forannævnte Mænd købte 6—700 Tdr. Ld. Mose og Hedeareal. Aktieselskabet, hvis Stiftere var Jens Clausager, Skolelærer J. Pedersen, Sædding, Sognefoged Jan Lauridsen, Faster, og Niels Jensen, Rækker Mølle, havde god Tilslutning i Sædding, men kun meget faa Medlemmer i Nabosognene. Købet af Mosen var afsluttet paa den Maade, at Handelen kun var bindende for Aktieselskabet, hvis der kunde opnaas at faa tegnet 600 Aktier à 5 Rdl., og da det ikke lykkedes at faa tegnet saa mange blandt Egnens Beboere, forfattede de 4 førnævnte Mænd en meget

udførlig Dyrkningsplan, hvori de paa Grundlag af egne Forsøg med Mosedyrkning opfører Resultater, som det maatte anses for sandsynligt kunde opnaas paa denne til Dyrkning særlig egnede Mose.

Med denne Plan og Tilbud om at overdrage det indkøbte Areal henvender da Jens Clausager og Niels Jensen sig til Ringkøbing Amts landøkonomiske Selskab i et Møde dette afholdt i Holstebro 3. December 1844.

Tang udtaler sig herom paa følgende Maade: „Det er af vor Tidsalders gode Tegn, at et fyldigere Liv og mere levende Virksomhed synes i de senere Aar at have besjælet Samfundet, og at den Sten, som ej en har kunnet løfte, den har hele Selskaber slaaet sig sammen om og da med Lethed sat i Bevægelse. Til at vække Livet i Mosejorden synes i de sidste Aar Erfaringen at have fundet Midlet ved en let Forbrænding, saaledes som Stiftslandinspektør Fløe for ikke længe siden beskrev den.

Trende brave og dygtige Bondemænd, Jens Clausager og Niels Jensen af Sædding og Jan Lauridsen af Faster, alle Medlemmer af vort Selskab, havde ved egen Erfaring lært nøje at kjende denne fortrinlige Opdyrkningsmethode og ønskede nu ved dette Middel at fremme et større Værk, hvorfor de fremkom med et Forslag til Ringkøbing Amts landøkonomiske Selskab i dets Møde af 3. December sidstleden om at stifte et Aktieselskab til raa Jorders og fornemmelig Mosers Opdyrkning. Nævnte brave Mænd havde foreløbig indkjøbt en Mosestrækning, som de ansaa for at være 300 Tdr. Ld., i Widdebæk, der fortrinlig egnede sig til Opdyrkning, for en Sum af 700 Rdl., og tilbød det intenderede (under Forbehold af Tilslutning med dette Formaal oprettede) Aktieselskab uden nogen Fordel eller Erstatning for hafte Ulejlighed og Udlæg at overlade det denne Han-

del og endnu at fortsætte Kjøbet af flere i samme Strækning beliggende Moser.“

Det landøkonomiske Selskab var snart besluttet paa at antage sig denne Sag paa det kraftigste. Af Selskabets Medlemmer tegnedes ved Mødet 200 Aktier og nedsattes en Kommitee for at undersøge de foreløbig indkøbte Moser. Ved næste landøkonomiske Selskabs Møde afgav Kommiteen sin Erklæring, der gik ud paa, at den havde fundet den største Del af de indkøbte Moser særdeles vel skikkede til Opdyrkning ved Forbrænding og anbefalede Planens Udførelse paa den af Proponenterne (Forslagsstillerne) foreslaaede Maade, og tillige at overtage det øvrige Moseareal, Proponenterne havde paa Haanden, hvorved det samlede Areal blev cirka 600 Tdr. Land, og Summen, det beløb sig til, 1000 Rdl.

For at tage nøjere Bestemmelse, blev Aktionærerne indkaldt til en Generalforsamling i Videbæk den 20. Februar 1845, der var særdeles talrig besøgt af Omegnens Bønder, af hvilke over 120 Aktier den Dag tegnedes.

Selskabet konstituerede sig under Navnet: Aktieselskabet til raa Jorders Opdyrkning i Ringkøbing Amt. En Direktion paa 5 Medlemmer valgtes, nemlig Jens Clausager, Niels Jensen, Jan Lauridsen, Tang og Amtmand Schulin, og som Suppleanter Ole Kirk og Pastor Ove Krarup, medens Skolelærer J. Pedersen i Sædding blev antaget til Selskabets Kasserer.

Ringkøbing Amts landøkonomiske Selskab overtog 25 Aktier, men havde fra den Tid, da Moseselskabet var stiftet, iøvrigt intet Ansvar eller Andel i Ledelsen af dette Foretagende, af hvis Forløb derfor her kun skal nævnes enkelte Punkter: Moseselskabets Arbejde blev paabegyndt i Foraaret 1845. Der anskaffes efterhaanden 16 Trækstude som Trækkraft ved Mosens Pløj-

ning, Harvning og Tromling. De første Huse opføres til den senere Aktiegaard, der 1851 af Ole Kirk blev givet Navnet „Olaf Ryesgaard“. Gaardens første Bestyrer er Jan C. Husted, som i Aaret 1847 lønnes med 36 Specier for hans eget og Hustrus Arbejde, dertil Græs og Foder til 4 à 5 Køer, hvoraf Aktieselskabet indsætter de 2, samt fornøden Ildebrændsel, Maanedskorn og Kostpenge af Folkeholdet.

Olaf Ryesgaard, der senere fik Navnet Ryesminde, solgtes 1851 til Tang og Grev Knuth, Knuthenborg, for Summen 5000 Rdl. og desuden for Besætning og Inventar 667 Rdl. 1 Mk. $3\frac{1}{2}$ Sk.

Ved dette Salg fik Aktionærene rigelig Dækning for deres Indbetalinger, men den ved Selskabets Stiftelse ventede store Gevinst udeblev.

c) *Mærgling*. Skønt Anvendelsen af Mærgel som Jordforbedringsmiddel, Kendskabet til dens overordentlige Virkninger paa Afgrøderne og navnlig dens Uundværlighed for en lønnende Opdyrkning af Hedejord fra Begyndelsen af det 19. Aarhundrede var nogenlunde almindelig,*) idet den hist og her blev bragt i Anvendelse paa de større Gaarde, for Hedeegnenes Vedkommende bl. a. Steder af Fjelstrup paa Sindinggaard. De gode Resultater, han opnaaede, søgte han at gøre saa mange som muligt delagtige i, dels gennem skriftlige Afhandlinger og Foredrag, men især ved Forevisning for alle, som ønskede at se dem paa Aastedet. Alligevel hengik der endnu et halvt Hundrede Aar og derover, før den blev anvendt i større Udstrækning. Frygten for, at Ordsproget: „Mærgelen giver en rig Fader, men en arm Søn“ talte sandt, kan maaske nok have holdt en og anden tilbage, men

*) Mads Lillelund skal endog have fundet Mærgel ved Kvindevad i Sinding Sogn allerede 1746 (Hedebogen, Side 29).

mest var det Bøndernes Fattigdom, lave Oplysningsstade og den deraf følgende Mistro til alt nyt, der var den værste Hindring for, at Brugen af dette saa virksomme Hjælpemiddel til at opnaa større Afgrøder og derigen- nem bedre økonomiske Kaar kunde trænge igennem og blive almindelig. Ogsaa de lange Afstande, Hedeboerne mente, de maatte regne med, for at faa fat i Mærgelen, gjorde sit til, at den blev saa lidt benyttet; thi den Op- fattelse, at der ikke fandtes Mærgellejer i sandede Jorder, var saa fastnaglet i deres Bevidsthed, at de end ikke var at formaa til at søge efter den, og derfor fandt de den naturligvis heller ikke. Det gjorde derimod Skolelærer Michelsen i Mogenstrup i Sevel Sogn. I Randen paa et Andragende til Landhusholdningsselskabet skriver han med stærkt fremhævet Skrift:

„Ribe Stift, Ringkøbing Amt, Sevel Sogn.

Om en stor Mængde Mærgel, der er opdaget og funden i en skarp og sandig Egn i Nørre Jylland, hvor nyttig denne Mærgel er befunden at være til de der store Heders Opdyrkelse og til Anlæg af Teglblænderier.

Mærgelen er opdaget og funden af
Skolelærer Michelsen.“

Samme Skolelærer fortæller 1842 i nævnte Andragende, at han har funden Mærgel i hans Egn til over 50 Gaarde. „Ingen af Gaardmændene havde før set Mærgel, de fleste end aldrig hørt Tale om den“; han maatte derfor ofre megen Tid paa at gøre dem noget bekendt med dens Anvendelse og Nytte. „Men endog denne min Under- visning har vist sig paa mange Steder at være glemt eller husket med LigeGYldighed. Til min Bedrøvelse var der af de 50 kun tvende Mænd, som fulgte mit Raad

og Anvisning, hvad de fik rigelig betalt. Tak af dem har jeg faaet derfor, hvilket ogsaa er det eneste jeg faar af enhver for at finde Mærgel. Vilde man lade sig betale for at finde Bønderne Mærgel, vil vist ikke meget blive funden. Jeg har erfaret, at Bønderne vil have haandgribelige Beviser eller se saadanne Eksempler, som falder dem i Sandserne, før de ville tage dem i Betragtning.

Gjerne ønskede jeg at kunne give Bønderne saadanne Beviser og Eksempler, men dertil haver jeg forliden Evne. Men vil det højkongelige Landhusholdningsselskab være mig saa naadig at forunde mig Hjælp dertil, saalænge jeg faar min Agerlod mærglet, der udgjør omtrent 5 Tdr. Ld., og min Hedelod opdyrket og mærglet, der udgjør omtrent 9 Tdr. Ld., saa kan jeg selv holde mig et Par Stude til mine tvende Køer, saa baade kan og vil jeg, ved selv at dyrke min Jord, ikke alene vise Bønderne en rigtig Anvendelse af den fundne Mærgel, men ogsaa vise dem en Vekseldrift med Jordfrugt og langstraet Sæd, som jeg ved smaa Prøver er kommen til Kundskab om at være en langt fordelagtigere Jorddykningsmaade end den, her almindelig bruges."

Sognepræsten Bøtcher i Sevel attesterer, at det forholder sig rigtigt, at Skolelærer Michelsen har fundet Mærgel mange Steder baade i Sevel, Haderup og flere omliggende Sogne, og at han har anvendt dette Jordforbedringsmiddel paa et forhen aldeles unyttigt til Skolen hørende Stykke Hedejord, hvilket Eksempel allerede har vist sig frugtbringende, og det vil vistnok, hvis han understøttes, faa meget gavnlige Følger for Omegnen. I Tilgift attesterer Præsten: „at Michelsen har ikke under sine økonomiske Bestræbelser forsømt sin Embedsgjerning, men endog undertiden bibragt enkelte Drengébørn en rosværdig Indsigt i Geografie og dansk Grammatik."

1844 takker Skolelærer Michelsen i et Brev til Ove Krarup for en Gave paa 10 Rdl. fra Ringkøbing Amts landøkonomiske Selskab, der var sendt ham som Paa-skønnelse for hans fortjenstfulde Arbejde for at fremme Mærgling og Hedeopdyrkning, og han lover ærligen, „at denne Gave skal være ham en herlig og kraftig Opmuntring til fortsat Flid og Granskning i denne Materie“, og han tilbyder Selskabet at skrive en Afhandling om, „hvoreledes Uformuende og saadanne Folk, der for tidligt attraae Ægteskab eller har forlidt at ernære sig paa, kunne i en kort Tid ved Hededyrkning arbejde sig frem til dagligt Brød og nødtørftigt Udkomme; samt hvoreledes man kan forvandle i en kort Tid endog ringe Hede til et nogenlunde frugtbart Jordsmon.“

I Aaret 1837 havde to af Selskabets Medlemmer, Rygaard og Repsdorf, etableret (anlagt) et Kalkværk ved Hjerm, „hvortil de ønskede Understøttelse fra en offentlig Indretning for at kunne drive Værket med Kraft og sælge for billigere Priser end almindelig for gode Varer, saa og til at anstille Boringsforsøg, om der ej under Kalken fandtes Steenkul“.

Dette Kalkværk lagde i længere Tid Beslag paa Selskabets Interesse, navnlig Spørgsmaalet om Kalkens Værdi som Jordforbedringsmiddel i Forhold til Mærgel, og flere Gange var der Tale om at anstille Forsøg, men Tiden var ikke inde til det. Trods alle Forhandlinger og Anstrængelser opnaaede man ikke noget egentligt Resultat i dette Spørgsmaal. Hverken Mærgling eller Kalkning blev endnu bragt i Anvendelse i en saadan Udstrækning, at Resultaterne deraf kunde faa almen Gyldighed, og langt mindre kom man til Kundskab om, hvilket af de to Hjælpemidler, der maatte foretrækkes; hvert af dem havde sine Lovtalere. Efter at nogen Tid er gaet, synes Selskabet at forholde sig ret neutralt

overfor Valget mellem de to, hvad der vel nærmest svækker dets Virksomhed for dem begge.

Selskabet nærer en stille Ængstelse for Misbrugen, der kunde være Fare for, hvis disse voldsomt virkende Midler blev anvendte i store Mængder, og det viger tilbage for Ansvarret ved at fremme Brugen gennem direkte Paavirkning; derfor tør det heller ikke, som paa andre Omraader, i stor Udstrækning anvende Præmiering; det er kun for Husmandsbrug, man betjener sig af dette Middel, og det endda med stor Forsigtighed, til Sagens Fremme. Under disse Forhold var det sikkert en meget velkommen Lejlighed, der blev givet Selskabet til en mere indirekte Virksomhed for Mærglingen, da Petersen, Rysensten, i dets Møde i Marts 1843 foreslaar at lægge Præmien paa Optagning af Mærgelen. Han forklarede „en Maade at køre Mærgelen af Graven paa med en egen Slags Trillebøre, han havde brugt, og som vare almindelige i det Slesvigske, og som han ansaa for meget hensigtsmæssig“. Da Selskabet ligeledes maatte anse denne Maade for god, men det fornemmelig kom an paa Arbejdere til dette Foretagende, vedtoges det at udsætte 3 Opmuntringspræmier paa 6, 8 og 10 Rdl. for de Arbejdere, der paa denne Maade udkørte et vist Kvantum Mærgel. Dette Kvantum blev senere fastsat for hver enkelt Arbejder til mindst 400 Læs. Man mente ved denne Fremgangsmaade ad en Omvej at fremme Mærglingen ved at faa den lagt op færdig til Brug, og det var maaske ikke saa meget forkert ment; der var i hvert Fald megen Rift om disse efter Forholdene ret store Præmier, der gentagende blev udsat i flere Aar.

d) *Gødningsforsøg*. Som altid hver Gang Kravet melder sig til Landbrugeren om at skaffe større Afgrøder af sin Jord, enten det saa skal ske ved at bringe

det dyrkede Areal til ved højere Kultur og Gødningskraft at yde mere, eller ved at tage nyt Land under Dyrkning, var det mest brændende Spørgsmaal ogsaa den Gang: Hvordan skaffes den fornødne Gødning til Veje.

Foruden Staldgødningen var det i den Henseende meget faa Hjælpemidler, Landbruget raadede over for snart 100 Aar siden, og det er derfor ikke underligt, at man med Feberbegær greb efter ethvert saadant, der blev anbefalet af de Standsfæller, som var ansete for de dygtigste, og da de saa at sige altid fandtes iblandt Lederne af Amtets landøkonomiske Selskab, var der næsten ingen Vej udenom dette, heldigvis; thi ad den Vej blev enhver Opdagelse af et nyt Hjælpemiddel, som blot havde nogen Sandsynlighed for at blive en Støtte for Fremskridt, altid grundig overvejet og som oftest gjort til Genstand for Forsøg, før det blev anbefalet til almindelig Brug; og disse Forsøg var slet ikke til at kimse ad, hvor famlende de end kan se ud for en Nutidsbedømmelse. Vejledningen, de gav, var som oftest god nok og altid den bedste, der kunde gives den Gang.

Allerede i Selskabets andet Møde, som afholdtes den 18. Januar 1821, blev af Formanden, Pastor J. B. Krarup, fremsat og af Forsamlingen enstemmig vedtaget følgende Forsøgsplan:

„1) Selskabet anskaffer nogle af de bedste landøkonomiske Skrifter, dels og først for Selskabet selv, dels og i Tiden for Egnens Husmænd.

2) Der anskaffes under et til hvem af Medlemmerne saadant ønsker, Træfrø, Gulerod og Kaalfrø, Rotabagafrø, Vinter- og Sommerrapsfrø til sildig og tidlig Foder; samt nogle Eksemplarer af de muligen saare fordelagtige Hegnsplanter, Bukketorn og rosa spinosa.

3) At indgaa Pagt med hinanden om, hver for sig

dog at saa nogle Kartoffler i Marken og dog at saa nogle Vikker til Brug som Foder.

4) At Lysthavende behageligen ville erklære sig, En for en Deel og en Anden for en anden Del af de under Nr. 2 anførte Sager at prøve.

5) Det samme Forslag gjøres for følgende Prøver, som anses for indgribende i Landvæsenets vigtige Sag: a) At prøve med vinterspredt Gjødning. b) At prøve grønt vegetabilsk Gjødning, især nedpløjet Gjers (Spergel) forholdsmæssige Kraft imod animalsk, især velforraadnet Fækreaturs Gjødning, og om ikke fordelagtigst at saa Gjerret i en noget gjødet Ager. c) Om ikke Vikker og Gjer med Fordel kunde saas tilligemed hinanden i en gjødet Ager, for at, naar Vikkerne ere afslagne til Grøntfoder, Gjerret saa meget desto før kunde bedække Ageren og tillige en Pløjning spares, uden derfor at se Ageren forvildet eller fordærvet ved Qvækker (Senegræs). d) I Ribegnen skal Hør og Gulerod ofte saas tilligemed hinanden og begge Dele til sine forskjellige Tider afgive ønskelig Afgrøde. Dette ønskes ogsaa af En og Anden at maatte prøves.“

I Aaret 1843 og de nærmest følgende Aar prøves flere Steder i Nærheden af Fiskepladser Gødning med Fiskehoveder; de stikkes ned i Mulden paa den besaaede Ager, omtrent et Hoved i hver □ Alen. Denne Anvendelsesmaade vinder Bifald og anses for at være ret fuldkommen, og det, at den tillige var ret besværlig, har næppe virket afskrækkende for de interessevakte Mennesker, der meldte sig som frivillige for at blive Medarbejdere, hvor det gjaldt Landbrugets Fremgang. Selve Gødningsmidlet anbefales som et af de virksomste man kender, men i de første Beretninger udtales der Frygt for, „at da den saa særdeles fremdriver Sæden i første Afgrøde, kunde blive til Skade for de følgende Afgrøder“.

Samtidig prøves paa Sindinggaard med Aske som

Gødning til Kartoffler. Asken var jo højt i Kurs i Mosebrændingens Tid, bl. a. var den anset for at være fortrinlig som Gødning til Kartoffler, og Fjelstrups Beretning om Udfaldet af Prøven, hvori det hedder, „at det med Aske gjødede Stykke gav $\frac{1}{5}$ mindre Udbytte end de almindelig gjødede Stykker og lige Udbytte med de, som ej vare gjødede“, var for mange en stor Skuffelse.

I Anledning af et Forslag om at prøve Gødning med Guano, oplyser Fjelstrup, „at nogle Forsøg, foretagne i Østerrig med denne Gjødning, gav det Resultat, at det ej kunde lønne sig at anvende samme, især naar der kunde benyttes Damme Dynd, Tørveaske og Morjord sammenblandet“.

1845 har Møller Knud Beck i Faare fremstillet en Gødning, som han kalder Benpulver. Han er personlig tilstede for at forevise den ved Selskabets Møde den 2. April.

Beck fortæller, at han selv har prøvet det og haft megen Fordel af det til Rug paa Sandjord, men antog, at det vilde være endnu fordelagtigere paa stærkere Jorder. Flere af Medlemmerne bemærkede, at det forekom dem, at Benpulveret burde været pulveriseret noget finere, hvortil Beck svarede, at det paa Bestilling kunde erholdes finere. Flere af Medlemmerne gjorde Bestilling hos ham for at prøve det. Det er formentlig med et Andragende om Præmie eller Tilskud i Anledning af denne Opfindelse (om Andragendets Indhold er intet opbevaret), at Ole Kirk paa en Følgeseddel skriver til Ove Krarup 13. Oktober 1845: „Vedlagte Andragende fra K. Beck haaber jeg De behageligen vil besørge anbefalet af Selskabet og maaske tillige af Amtmanden“, og som Fodnote: „Det er forbandet som Beck har smudsket Papiret til Ansøgningen, mon det kan gaa an?“

Senere hitter Beck paa, „at bræmme Benmelet, hvil-

ket sker ved at brede det ud paa et Logulv, overhælde det med Kourin, dække det til, og naar det er bleven dygtig varmt, omstikke det nogle Gange“. En saadan behandlet Bengødning, som han solgte for 18 Sk. Courant pr. Lpd. = 4 Øre pr. Pd., skulde efter K. Becks Udsagn „anvendt til Rug i en Mængde af 700 Pd. pr. Td. Ld. give en rent ud overdaadig Afgrøde i første Kjærv og endda virke i anden og tredie Kjærv ogsaa med megen Kraft“.

I nogle Aar anvendte flere af Selskabets Medlemmer nogle 1000 Pd. Gibs, navnlig til Kartofler. Til en Begyndelse sporede flere betydelig Virkning af den, men da den fintmalede Gibs maatte købes i København, blev den naturligvis noget dyr til Brug i Vestjylland. Man raadslog da ogsaa om selv at lave den og saa hellere slaa lidt af paa Finheden. Dog, Interessen var næppe stærk nok til at sætte dette Forsøg i Værk. Kunstgødninger var vistnok den Gang ganske ukendte her, ellers var de jo nok bleven omtalt i Selskabet, der altid var meget aarvaagen, naar det gjaldt nye Hjælpe midler til Landbrugets Opkomst. Ikke før Aaret 1851 er der Tale om Fosforsur-Kalk; af den blev der da, paa Foranledning af Grev Knuth, Knuthenborg, anvendt nogle 1000 Pd. i Videbæk Mose.

Fjelstrup, Tang, Præsterne J. B. og Ove Krarup, Skolelærer Fjord, Holmsland, og enkelte andre af Selskabets Medlemmer medbragte jævnlig til Møderne Kaal, Roer, Kartofler og Gulerødder, ogsaa Udsnit af Korn- og Græsmarken, for at vise, hvilken Yppighed en særlig Jordbehandling, Mærgling eller Gødning kunde foraarsage.

e) *Et Fodringsforsøg.* Et Par af Selskabets mere teoretiske Medlemmer er ved overdreven Læsning af tysk Landbrugsliteratur kommen ind paa den Tanke, at

det skulde være fordelagtigt at fodre Kreaturerne med et Afkog af forskellige Foderurter, Roer og Hø. Flere gaar ind paa at gøre et Forsøg, men ved næste Møde fremkommer forskellige Indvendinger imod Fodring med en saadan Ekstrakt, bl. a. ogsaa den, „at Tænderne bleve løse ved denne Nydelse“, hvilken Paastand blev afvist med, „at man fra Sachsen, hvor Fodring med slige Afkog ere aldeles almindelige, ej havde hørt en saadan Anke.

Ogsaa den Gang kendte man til, at en stærk Fodring med Kaalrabi gav Mælken Afsmag. Som Middel derimod anbefaledes „at henlægge Roerne i et aabent Skur, da det i Særdeleshed er Sol og Regn, der skader deres Conservering, og kun give 1 Skp. til hver Ko om Dagen i Forbindelse med tilbørlig Hø og Straae, da havdes Erfaring for, at de ej give Afsmag“.

Ved Selskabets Møde 14. Oktober 1845 forelaa til Besvarelse en Forespørgsel fra det kgl. Rentekammer: „Om Kartoffelsygdommen havde yttret sig i Ringkøbing Amt, og om man kunde angive noget kraftigt og tilfredsstillende Middel mod samme?“ Det første Spørgsmaal blev med en længere Beskrivelse af, hvordan Sygdommen ytrede sig, besvaret bekræftende. „Andet Spørgsmaal kunde ej fyldestgørende besvares; thi vel formodes, at det kunde være gavnligt at anvende Kalkvand og Rygning med Clor, men om disse Midler vare probate, og om de kunde standse Sygdommen paa Kartofler, der allerede vare angrebne, havde Erfaring endnu ikke bekræftet; men Forsamlingen ansaa, at det eneste Foretagende, der kunde være gavnlige fra Regjeringens Side i denne betænkelige Sag, var at være beredt paa til næste Foraar at anskaffe fra usmitsomme Egne Partier af sunde Læggekartofler. Skolelærer Fjord tilraader

at foreslaa Regeringen, at den foranstalter indført et Parti Sættekartofler fra Peru, da der kunde være meget, der talte for, at man bedst kunde faa en sund Vare fra Kartofflernes Hjemstavn.*)

Fjelstrup oplyste, „at han, efter anstillede Forsøg, maatte formode, at Kartoffler optagne før de bleve modne og gjemt til Sæd, gav langt flere Fold og til-lige større Kartoffler end naar modne Kartoffler lægges“. Han opfordrede derfor til at anstille Forsøg i saa Hen-seende for selv at kunne overbevise sig om Rigtigheden deraf. Han bestyrkedes heri af den Erfaring, „at Kar-tofler, der vare udvoksede i Batterier eller i Kjældere, gave andre Kartoffler, og altsaa kun nogle faa Maaneder gamle gave et uhyre stort Udbytte eller mange Fold“. Fjelstrup uddelte 1 Fdk. af slige kulegroede Kartoffler til Forsøg.

Ved samme Møde forelaa ved Jacob Bjerre „en An-visning til Sirupskogning af Haveurter, Rodfrugt og Kartoffler og dens hensigtsmæssige Anvendelse i Land-almuens Husholdning“, en Anvisning, som der var mange om at ville prøve.

Selskabets Forsøg med Dyrkning af Græsser og Korn-sorter, som ikke var i almindelig Brug i Vestjylland, blev næsten alle foretagne paa Sindinggaard. Fjelstrup paatog sig gerne dette Arbejde og paa egen Bekostning. Navnlig den Forbedring og Forædling af de stedvante, tildels vilde Græsser, han gennemførte ved Indsamling af Frø af de kraftigste og yderigeste Planter til Udsæd, kom mange tilgode.

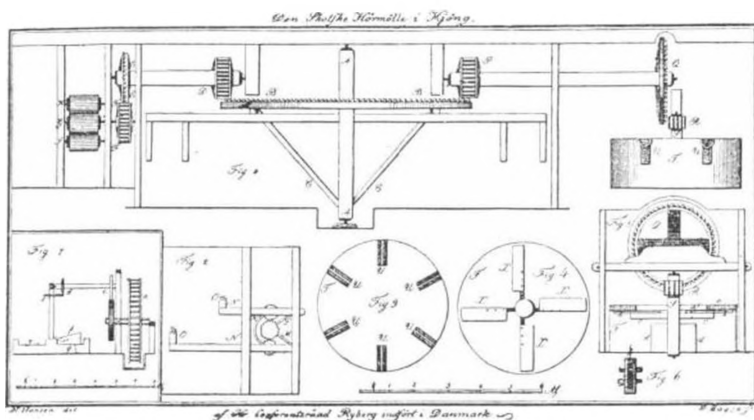
f) *Dyrkning af Hør og Hørens Behandling.* Man kan ikke andet end beundre den Energi og Udholdenhed,

*) Flere af Selskabets Medlemmer paatog sig at prøve Behand-ling baade med Clor og Kalk.

Selskabet udfolder for hver enkelt Sag, stor eller lille, det faar med at gøre, om vi end samtidig maa beklage den Kraft og Tidsspild, der i Tiden fra 1824 til 1845 blev ødslet paa en dog vist saa haabløs Opgave som den, ved Høravl at fremhjelpe et fuldkomnere og mere økonomisk Landbrug i Vestjylland. Derimod forstaar vi bedre den Side af Opgaven, der tager Sigte paa Hjemme-fliden, Tanken om, at Landbruget skulde være saa alsidigt og selvhjulpen som muligt. I den Henseende var jo Hørren et udmærket Æmne, der gav megen Beskæftigelse baade for Mænd og Kvinder, gennem hvis Hænder det forvandlede til stærke Klæder og sparede Udgiften til det Luksuskram, der hentedes i Købstaden, og som altid var i ringe Kurs blandt de ældre af Bondestanden. Det var den Gang og vedblev længe at være den dygtige Husmoders Stolthed at fremvise hendes Beholdning af Hørlærreder, hvortil hun selv havde heglet Hørren og spundet Traaden, ofte ogsaa vævet den. For hende stod det som en Daarskab, om nogen ombyttede de solide Hørlærredslagener og Linneder med de nymodens Tvistlærreders, ikke mindre end den at klæde sig i Musselins- i Stedet for i Hvergarnskjole. Men det var ikke hovedsagelig denne Trang til Husflid og Ømhed over for det hjemlige og fra Fædrene arvede, Bestræbelserne var rettede paa at tilfredsstille og værne om. I den Henseende var jo Høravlen ikke ukendt, heller ikke i de vestlige Egne af Jylland. Meget mere var det Tanken at give Hørret en større Plads i Sædskiftet og ved Anskaffelse af forholdsvis fuldkomne tekniske Hjælpemidler, betjent af faglig uddannede Mestre, at skabe en Industri, som kunde kaste lidt af sig til Fordel for de andre Grene af Landbrugsvirksomhed.

Det maa antages, at Høravlen paa dette Tidspunkt

drives efter en større Maalestok paa Fyn,*) thi allerede 1817 findes paa Lykkenssæde et Høravlingsinstitut, som med Statstilskud blev oprettet og drevet af Hørfabrikant H. Schroll. Institutet modtog hvert Aar 3—4 Lærlinge til Uddannelse, hvortil der medgik 5 Aar „for til Fuldkommenhed at lære den forbedrede Hør- og Hamp-Avl samt saa meget af den engelske fabrikmæssige Heglemaade, som udfordres til Husbehov. Til Institutet var knyttet en Skole, hvor Lærlingene undervistes bl. a.

En Hørmølle

i Skrivning“. Den Lærling, som forlod Instituttet med Bevis for Duelighed og god Opførsel, kunde opnaa betydelige Læmpelser i Militærtjenesten og fik til de første Anskaffelser af Rebskaber og Maskiner udbetalt 100 Rdl. samt derefter i 8—10 Aar et aarligt Tilskud paa 20 à 30 Rdl., naar han for egen eller andres Regning drev den forbedrede Høravl i det mindste paa

*) I Fyns Stifts patriotiske Selskabs 100-Aars Jubilæumsskrift angives den fynske Udførsel af Høfrø for 5-Aaret 1834—38, da Høravlen er paa Højdepunktet, til 2219 Td., og samme Steds, at Avlen i 40erne er i rask Nedgang og at den næsten helt ophører lidt over Midten af Aarhundredet.

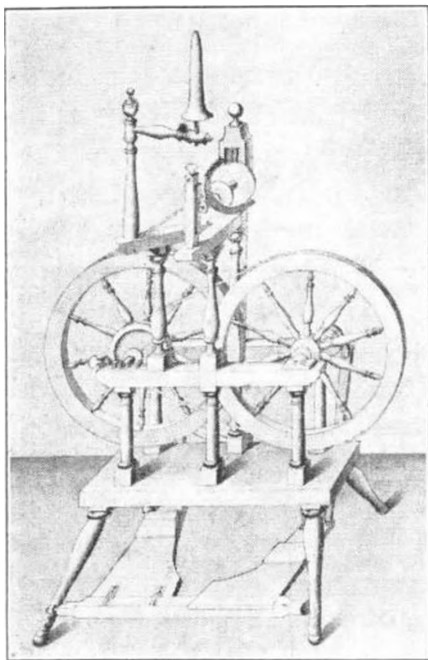
1 Td. Ld. og derpaa frembragte mindst 24 Lpd. velavlet Hør.

Det er utvivlsomt dette fynske Forbillede, det jyske Selskab har haft for Øje i den lange Aarrække; det sled saa ufortrødent for at faa indarbejdet nøje Kendskab til denne, som man skulde synes, ret lille Sag, der da heller aldrig herovre naede udover Husflidsstadet.

Selskabet indforskriver hvert Aar nogle Tdr. Hørfrø fra Riga til Udsæd, der fordeles mellem de af Selskabets Medlemmer, som har paataget sig at deltage i nogle Dyrkningsforsøg, der fra 1826 ledes af en paa Lykkenssæde udlært Høravler og Hørbereder Hjorth, „som skulde omgaa til hver af Prænumeranterne (forudtegnede Prøvedyrkere) og, naar Jorden var behørig behandlet, udsaa Frøet; naar Lugninger, Ruskninger, Indbjergninger, Kneblinger, Braadninger og Skaglingstiderne indtraf, tage Overopsyn hos hver især med, at saadant Arbejde forrettedes fabrikmæssigt, ligeledes med Heglingen; og han maatte desuden tage Deel med i alle Slags af de til Høravlingen nødvendige Hørarbejder, dog maatte Prænumeranten sørge for, at han blev gaaet tilhaande med rigelig Folkehjælp“. Hjorth fik for sit Arbejde det første Aar af Selskabet 50 Rdl. + 1 Rdl. Fæstepenge og 1 Lpd. uheglet Hør og dertil frit Ophold paa Gaardene, hvor han arbejdede, hvilket Beløb paalignedes dets 12 Høravlere, som hver ydede i Forhold til Udsædens Størrelse.

Ogsaa fra Regeringens Side ansporer Selskabet til kraftig at støtte Sagen ved undtagelsesvis at yde Selskabet helt eller delvis gratis Hørfrø til Udsæd, men ogsaa ved indtrængende Opfordring til særlig at tage sig af den, „især da Høravlen for denne Egn er ufuldkommen, hvor Fiskerierne kræver megen og god Hør,

som ogsaa Almuens og dens Børns Reenlighed kunde gjøre Høravlens Udbredelse saare ønskelig". Rentekammeret tilbyder Selskabet, at en Del Eksemplarer af Justitsraad Rafns Skrift: Vejledning til at dyrke Hør og bearbejde den indtil Heglingen, maa købes for den kgl. Kasses Regning til Uddeling blandt Landalmuen, „men

En Hør-Rok

efter Hans Majestæts allernaadigste Befaling maa dette Skrift, hvor Hør dyrkningen ikke maatte være udbredt, ikke uddeles direkte til Bønder, men til Præster og Skolelærere, som derefter kunne meddele hine de fornødne Oplysninger og Begreber".

Da Høravlen er paa sit højeste, er Udsæden af Hørfrø til den af Selskabet ledede Avl næppe over 12 Tønder. Over den Smaaavl til Hjemmebehandling og Hjemme-

brug, som fra gammel Tid fandt Sted overalt, hvortil Udsæden som Regel blev taget af egen Avl, og hvortil man ikke ved Behandlingen af Hørren betjente sig af særlig uddannet Medhjælp, haves næppe nogen Statistik, men hvorvel disse mange, maaske Tusinder af Smaastykker, hvorpaa der paa den Maade dreves Høravl Amtet over, vel nok sammenlagt udgør et ret anseeligt

Areal, blev dog denne Avl, som Led i Sædskiftet, aldeles betydningsløs.

1843 tilbyder Møller Hauskov, Kloster Mølle, vistnok for 7de Gang, at anlægge en Hørmølle imod, at han fra Landhusholdningsselskabet erholder en i Hørberedning udlært Karl gratis; et Andragende herom anbefaledes. 1845, da Selskabet for sidste Gang beskæftiger sig med Hørspørgsmaal, behandler det et Andragende fra Møller Christen Strandet om gratis Vejledning til hans Hørmølles bedre Indretning. Fjelstrup bemærker, at han har set mange forskellige Hørmøller, Brøde og Skjættemaskiner, men ingen af dem havde han set behandle Hørren tilfredsstillende, og alle havde staaet langt tilbage for Bearbejdelsen med Haandkraft. At der ved Hørberednings-Institutterne her i Landet ej anvendtes Maskiner, troede han bestyrkede hans Formening om deres Uhensigtsmæssighed, og han maatte derfor fraaade Selskabet en Udgift, som efter hans bestemte Formening var spildt.

Efter at denne Sag yderligere var diskuteret, troede dog Selskabet, med al Agtelse for Fjelstrups mangeaarige gode Erfaringer, „at Hørmøller og Hørberedningsmaskiner, om de end ej kunde berede Hørren til en saadan Fuldkommenhed, som dette lod sig gjøre ved lærte Hørkarle, saa havde de dog ved den Lethed, hvormed de i kort Tid et stort Quantum bereder, Fordele, som ej burde tabes af Sigte, og som gjorde deres Brug ønskelig. Da derhos Christen Strandet har megen Fortjeneste ved sine sindrige Opfindelser, fandt man, at han fortjente Paaskjønnelse og Opmuntring, hvorfor han blev tilstaaet 30 Rdl. til Dækning af Udgifterne, som den begjærede Vejledning vilde medføre.“

Her er et Sammenstød af en Art, der idelig gentager

sig, mellem en gammel, nu konservativ erfaren Mand og flere Unge, som brænder af Begær efter at faa Haandarbejdet afløst af de hurtig arbejdende Maskiner, og af varme Følelser for den opfindsomme Møller, men som maa indrømme Haandarbejdets Fortrin og ingen Beviser gav for de belønnede Opfindelsers Nytte. Hvem havde Ret?

GAMLE LAURIDS KORSHOLM

I DEJBJERG

NOGLE MINDER OG OPTEGNELSER

ved JOH. FAURSCHOU

I

GAMLE LAURIDS KORSHOLM

Til Erindringerne fra min Barndomstid i Dejbjerg Præstegaard fra 1864—71, hører i første Række Mindet om en Aftægtsmand Laurids Lauridsen Korsholm fra Vester-Rabjerg By, der var min særlig gode Ven, fordi han gerne vilde dvæle ved svundne Tider og jeg lige saa gerne høre derom. Han blev af de fleste anset for en Særling, fordi hans Hu aldrig havde staaet til landlige Sysler, hvorfor han tidligt havde trukket sig tilbage og overladt den lille Gaard til en Stedsøn, medens han selv med sin Hustru, der heller ikke forstod ham, levede i en beskeden Aftægtsstue, hvor han syslede med Læsning og Skrivning. Det var absolut en Fejl, at han ikke var kommet til Bogen, men som det saa ofte er gaaet, smaa Kaar og Mangel paa Støtte havde hindret ham i at faa sit kæreste Ønske opfyldt, at blive Lærer. Paa Moderens Side var han af gammel Præsteslægt, idet han blandt sine Forfædre regnede Præsten Grave i Dejbjerg. Han omfattede altid Præstestanden med stor Interesse og Kærlighed, maaske fordi han syntes at have sin Rod i den ved det omtalte Slægtskab, og hos den kunde møde

mere Forstaaelse end blandt sine Lige. Mit Hjem blev han en trofast og deltagende Ven baade i Sorgens og Glædens Tider; han kom meget ofte til os og var særligt for mig en velkommen Gæst; ogsaa efter min Faders Død vedblev han til det sidste at omfatte os med Deltagelse og skrev mange og lange Breve. Naar jeg kunde faa ham for mig selv, var jeg glad; han fortalte, og jeg spurgte; af og til vandrede vi sammen op paa Kirkegaarden, læste Indskrifter paa gamle Gravstene, og han fortalte mig, hvad der faldt ham ind. Særligt dvælede han ved Mindet om en større Samling af Kister, der havde staaet i en Gravkælder under Kirkens Kor, der i hans Tid var blevet ryddet. Saa vidt jeg husker, var der i en af Embedets Bøger en Beretning om denne Begivenhed, men jeg meddeler den dog i det følgende, da den faldt sammen med, hvad han havde været Vidne til og var opfyldt af. Jeg kan godt forstaa, naar jeg nu tænker tilbage paa ham, at han kunde forekomme andre noget trættende og pedantisk, f. Eks. kunde han udbrede sig meget om Skrivnings Betydning og fremhæve de forskellige Slags Pennes Fortrin. Han skrev selv meget sirligt og smukt, hvad de Breve, jeg gemmer, bærer Vidnesbyrd om. Det vilde sikkert have været ham en Sorg at se min sørgelige Skrift; fra hans Side manglede det ikke paa Formaning i den Retning; ja! det var næsten blevet ham et helligt Kald at fremhæve Skrivningens store Betydning. Naar han imellem overværede vore Undervisningstimer, hvad han satte Pris paa, kunde han komme med en opmuntrende Bemærkning, som f. Eks.: „det var Ret, bette Johannes; det var hejsen pænt“, og til Belønning kunde han forære os en Regnebog, nogle Forskrifter eller lignende. Han ejede et Hjerte tro som Guld, var rede til at gaa gennem Ild og Vand for os, hvorfor vi skyldte

ham megen Tak. Naar jeg senere som Skolediscipel og Student besøgte Venner paa Egnen, mødte han altid, hvor jeg saa var, for at opfriske gamle Minder, yde mig Tjenester af en eller anden Art, f. Eks. bære mit Tøj til og fra Stationen. Til det sidste, ikke mange Dage før hans Død, blev han ved at skrive; jeg gemmer hans Breve som en kær Relikvie fra Barndommens Tid og som Minde om en Mand, om hvem Davids Ord i fuldeste Maal gælder, „de trofaste ere faa i Landet“; til disse hørte han visselig. Jeg gemmer et gammelt bleget Billede af ham med Kalot paa det karakteristiske Hoved, — man aner ligesom Præstefrændskabet ved at se det. Selv havde han ikke Børn, men saa vidt jeg husker havde han en Plejesøn, der i sin Tid var Lærer i Vium ved Varde. Om denne eller nogen af hans Slægt er i Live, ved jeg ikke, men skulde disse Linier muligt komme dem for Øje, kan de bringe Hilsen til dem fra en af den gamle Laurids Korsholms trofaste og taknemlige Venner, hos hvem Mindet om ham fremdeles lever i kærlig Erindring trods de mange Aar, der er forløbet siden.

II

MUNDTLIGE OG SKRIFTLIGE MEDDELELSER AF L. KORSHOLM

a) *Om Dejbjerg Rakkere*

I Dejbjerg har jo gennem en Aarrække de saakaldte „Rakkere“ (Natmandsfolk) haft Tilhold, dels i Vognbjerg, dels i Bjørnemose. De voldte baade Sognet og Omegnen en Del Bryderi ved deres Omstrejfen og ofte lovstridige Liv. En af de fremtrædende Slægter i deres Kreds var Kvemberg-Familien (som jeg mindes tydeligt fra min Barndom, da en af dem havde sit Hus nær Præste-

gaarden). Ogsaa Familien Muus kan nævnes (et af dens Medlemmer, Johannes Muus fra Vognbjerg, husker jeg ligeledes, da han arbejdede i vor Have). De levede mest af ulovlig Jagt, Fiskeri, Blikkenslagerarbejde og lignende, og forresten tiggede de, stjal ogsaa imellem. En Kvinde, Ingeborg Kat (som jeg ogsaa erindrer med en vis Frygt), et mandhaftigt Fruentimmer, gjorde sig særlig bekendt ved i Følge med et Par Mænd at gemme sig under Stenkister ved den ensomme Landevej gennem Heden og derfra at overfalde og plyndre vejfarende Personer. Hun havde været flere Gange i „Viborre-Hus“ (Tugthuset); en Gang, da hun skulde paagribes, ladede hun Vaabnet og lod sine Ledsagere skyde løs.

Rakkerne havde deres egne Stole bagerst i Kirken, et Par Trin op i Taarnets underste Del, „æ Rakkerstuel“ (som jeg tydeligt mindes). Dog begyndte de efterhaanden at tage Plads blandt de andre Kirkegængere, som i det hele det skarpe Skel lidt efter lidt jævnedes; baade tog de Tjeneste hos hæderlige Folk og blev giftet ind blandt disse. Natmands-Afkommet, som hørte Dejbjerg og Skern Sogne til, regnedes at hidrøre fra omkring 1755, muligt et Par Aar før eller senere. Den første Mand i Kvembjerg er kaldet ved Navn Jørgen Rakker og flyttede dertil fra Outrup Sogn ved Varde, og dennes Kone var fra Forum. Til disse Folk blev Kvembjerg-Huset nok først bygget, eller saa vidt vides af disse taget i Besiddelse. Dette Hus laa i det sammenhængende Skel eller Grænselinie mellem Stauning, Skern og Dejbjerg Sogne. Omtrent samtidig med nævnte Aarstal skal der være oprettet en mindelig Akkord mellem denne Mand og Beboerne i anførte 3 Sogne, at han, for at udføre Natmandsgerningen, der bestod i at tage Skindet af selvdøde Dyr og forældede Heste, feje Skorstene o. s. v., skulde have aarlig

til Jul $\frac{1}{4}$ Skp. Rug fra enhver Gaard og en liden Julegave. De paagældende Ydere trak sig dog lidt efter lidt ud af denne Forpligtelse, der tilsidst ganske blev ophævet. Laurids Korsholm var i 1831 Vidne til, at en enkelt Mand betalte den omtalte Ydelse, $\frac{1}{4}$ Skp. Rug, af sin Gaard. Den anden Ejer i Kvembjerg-Hus havde en Søn, Jens Rakker, der druknede som ældre Mand i Vonaa mellem Ringkøbing og Holmsland. Den tredie Ejer, Anders Christian, var nok egentlig fra Rind eller Snejbjerg Sogn, gift med Jens Rakkers Enke. Anders Christian var nok gift to Gange, for hans Stedsøn, Niels Jensen, giftede sig første Gang i Kvembjerg med Enken efter Anders Christian. Niels Jensen var Fader til Jens Kvembjerg (hvem jeg tydeligt erindrere); i 1837 solgte Niels Kvembjerghus til de 3 Sognes Beboere, — det blev revet ned og Slægten derved spredt. Jørgen Rakker havde Ord for at ville røve og slaa Folk ihjel, og der er sagt, at den daværende Ejer af Dejbjerglund tog ned i Bakken tilligemed to af sine Karle og lod stikke Ild paa Kvembjerghus og brændte det af over Rakkeren. En Mand, Terkild Old, fra en Gaard i Skern rejste en Gang ved Nattetid forbi Kvembjerghus, stod af sin Hest og holdt an ved Vinduet, idet han foregav, at han var vildfarende og bad om en Vejviser. Da stod Ejeren op og førte ham ad en Mosevej; Terkild, der havde 2 eller 3 Mands Styrke, mærkede Uraad, greb da Rakkeren med sin Kæmpenæve og spurgte, om han kendte Terkild Old; da var der intet i Vejen. Jens Rakker var berømt for en ærlig Mand; dengang førte Vejen fra Ganerbro ad Ringkøbing, en enssporet Vej, tæt om ved Kvembjerghus. Der fortælles, at en Bissekræmmer en Aften af Vanvare gik derind og falbød sit Kram. Jens Rakker havde mange Børn; enhver af dem købte noget og gik tause til Side uden at betale. Imid-

lertid bemærkede Kræmmeren, at han havde taget fejl, og begyndte hastigt at samle sine Sager sammen. Da løftede Jens Rakker sig med et og spurgte, om han havde faaet Betalingen; han svarede: „den faar jeg nok siden“, men Jens tog til at bande og sige: „Jeg er Mand i Huset og skal nok lære mine Børn at betale“, og enhver af disse maatte frem med, hvad de skyldte. Om en anden Kræmmer fortælles, at han havde forlangt Smørrebrød med Snaps til; da han var færdig, vilde han betale, men Ejeren nægtede at tage derimod og sagde, hvem de var, og bad ham tie dermed. Da Kræmmeren kom til Sandager, fortalte han det og føjede til, at han ikke før havde nydt saa god Brændevin paa sin Rejse i Nørre-Jylland. Om Anders Christian er der sagt, at han kørte med to smaa gule Heste; han kunde ikke gaa stort. Og der er lagt til, at han en Gang havde været i Færd med at røve en sine Penge; denne havde været ham for stærk og skaaret Anders' Sener over i Hambredderne.*) Niels Jensen Kvembjerg, der giftede sig i 1817 med Enken efter Stedfaderen, havde tjent i Store Skindbjerg for Dreng og Avlskarl og siden i Hindhede i Lem; han var en ordentlig og dygtig Karl. Da han ved Giftermaal blev Ejer af Kvembjerghus, begyndte han først at være Skytte, Glarmester og at overtage Natmands-Gerning. Han solgte Huset i 1837 og flyttede op til Snebjerg; efter et Par Aar kom han tilbage til Dejbjerg for at melde sig til Fattigvæsenet. Til at begynde med modtog han 24 Skilling, drak disse op og hængte sig samme Aften i et Hus nær Skern Kirke. Dennes Broder, Anders Jensen, blev kaldet „gluend Anders“, af sit barske Øjesyn eller gloende Øjne; man hørte intet ondt om ham. Han boede i et lille Hus paa Nørre-

*) Hambredder = Knæhaser.

Vognbjerg Hede, nær Kvembjerghus, hans Kone var fra Snebjerg eller Rind; disse havde ej saa faa Børn, og to af Sønerne gav han Øgenavne; den ene hed „Kukkemand“, den anden „Brasen“.

b) *Rydning af en Gravkælder i Dejbjerg Kirke*

Laurids Korsholm dvælede ofte ved Mindet om den omtalte Rydning af en Gravkælder under Koret i Dejbjerg Kirke, hvilken fandt Sted i 1860. Der havde i denne været en aaben Begravelse, hvori fandtes Lig, dels af Dejbjerglunds Beboere, dels af Præster i Dejbjerg. Men da der om Sommeren var Liglugt og om Vinteren Træk, bestemte man at opfylde Kælderens. Der blev gravet en stor Grav til at modtage alle Kisterne, og man valgte en Plads, hvor ingen mindedes, at der havde været kastet Grav. L. Korsholm var sikkert en af de mest interesserede Tilskuere ved den Handling, med hans Pietet for Fortids Minder. Med vemodig Følelse har han set den ene Kiste efter den anden blive baaret op og sat paa Grønsværet. Der var 19 hele Kister af forskellig Størrelse; flere af dem var dobbelte; de havde været betrukne med Læder og Klæde, men alt var medtaget, dels af Tidens Tand, dels af Ildere, der havde huseret i Kælderens. Kisterne blev aabnede, inden de anbragtes i Graven; Ligene laa i Humle og Malurt, nogle godt bevarede; paa enkelte Kvindelig fandtes Rester af Kapper og Tøjblomster. Enkelte Kister var begede indvendig, maaske Vedkommende var døde af smitsom Syge. Den ældste Kiste fandtes at være Henrik Langes, der havde bygget det ældste Dejbjerglund, og man mente ogsaa, at han havde indrettet Gravkælderens. Han laa hel i Kisten, havde en rød, guldbroderet Fløjls hue paa Hovedet, og der fandtes lidt Haarvækst paa samme. En Plade med Indskrift

(som jeg har Afskrift af) var anbragt paa Kisten, og en lignende paa den Kiste, der gemte Støvet af Jomfru Adelheid Paalen af Voldbjerg i Hee (af hvilken jeg ej har Afskrift).*) Alle Kisterne blev sænkede i den store Grav, i to Rækker ovenpaa hinanden; nu er den sunket, og ingen kender neppe mere dens Sted, men L. Korsholm vidste, hvor det var, og viste mig en stor Fure, det sidste Minde om fordem stolte Slægters sidste Hvilested. I Kælderen fandtes en Del løse Dødningehoveder og Ben spredt omkring, de blev lagt i en Barnekiste og sænket ned ved de andre. Ogsaa fandtes en Del Hareben, om hvilke L. K. fortalte, at de hidrørte fra følgende Begivenhed: For mange Aar tilbage, i en streng Vinter, havde nogle Karle foranstaltet en Jagt paa Harer, som de løb trætte og tog med Hænderne. Men enkelte af disse undslap Forfølgerne og løb gennem de aabne Lufthuller ned i Kælderen. Der blev de grebne, enkelte var dog komne ind under de væltede Kister og døde af Sult dernede; det var Resterne af dem man fandt.

c) *Nogle Minder om Familien Ramsing paa Dejbjerglund.*

Om Familien Ramsing, der i 1700erne ejede Dejbjerglund, og fra hvilken den nulevende Slægt Ramsing skal stamme, havde Laurids Korsholm bevaret forskellige smaa Træk, som jeg her skal meddele. Laurits Christian Pedersen Ramsing var en Bondesøn fra Ramsing Sogn i Salling. Han tjente i sin Ungdom som

*) Indskriften var: Jomfru Aldhiedt Paalen af Voldbjerg, født der 1601, døde paa Deibjerglund 1668 imellem den 18. og 19. April udi hendes Alders 67. Aar. Gud gifve hende med alle tro Christne en glædelig og ærefuld Opstandelse paa den yderste Dommedag med alle Guds udvalte til evig Tid.

Forvalter og Ladefoged paa en Herregaard, hvor han blev kendt med sin tilkommende Hustru, Johanne Marie Møller, som ogsaa tjente der. Hun fik ham til at antage Navnet Ramsing efter sit Fødesogn; ved Laan eller Kaution blev de sat i Stand til at købe Dejbjerglund efter Chr. Krarup, død 1769. Ramsing var en dygtig, paapassende Mand, men noget streng mod Bønderne; hans Kone sagdes at være noget stor paa det, fordi hun fra simpel Stand var blevet hævet til Herregaardsfrue. Hun døde 1807, 64 Aar gl., begravet 7. Juli; han 1812, 82 Aar gl., begravet 2. April. De havde mange Børn, 14 i Tal. Den ældste Søn, Peder, blev dimitteret fra Ribe Skole, men fortsatte ikke Studierne, grundet paa en uheldig Kærlighedshistorie. Han arbejdede paa et Skriverkontor, var ogsaa ved Handelen og endte som Gæstgiver og Hospitalsforstander i Ribe. Den fjerde af Sønnerne, Niels Severin, var meget svagelig af Helbred den meste Tid han studerede, men opnaaede dog altid gode Vidnesbyrd. Af Hensyn til hans Sygdom fik han Lov til at læse til Embedseksamen i sit Hjem. I den gamle Have paa Dejbjerglund stod en stor Klynge høje Asketræer, lig et lille Skovparti. Mellem disse Træer og Volden fik Niels den Ide at bane sig en Gang, hvor han kunde gaa og læse. Det var dog ej saa nemt gjort som tænkt, da det skulde gøres uden hans Faders Vidende, og han selv ikke var særlig øvet i Brug af Hakke og Spade. Men endelig lykkedes det ham at faa det fuldført med megen Anstrengelse, og han havde nu en meget behagelig Spadseregang, som han kaldte „Filosofgangen“. Her saas han ofte at vandre med Bog i Haand, helst i Middagsstunden, naar de andre hvilede sig. Han hentæredes imidlertid af Svindsot, men kunde dog ikke slippe sit levende Ønske og Haab om at blive Præst; han fik

ogsaa Embedseksamen, søgte straks efter Oddum Kald i Nørre Herred. Medens han, ussel som han var, gik og ventede paa Kaldsbrev, ytrede hans Moder flere Gange, at han maatte nok helst opgive det attraaede. Derover blev han meget bedrøvet og bad sine Forældre om at maatte gaa op i Kirken og prøve sin Tiltrædelsesprædiken, som han havde færdig. Hans Søstre sad i forskellige Stole for at kunne afgive Skøn, om han kunde høres, ogsaa længere nede i Kirken, men de nænnede jo ikke at sige ham, hvor svagmælet han var. Hans Tale skal have været ypperlig, fuld af Tro og Kærlighed; han naaede at faa Kaldsbrev, men døde samme Aften, Nytaarsaften 1799, og blev begravet 6. Januar 1800. — En Datter, Inger Helene, blev gift med Jens Christensen fra Ørnhoved i Tjørring Sogn; de overtog Dejbjerglund efter Faderens Død, men kunde ikke bestaa ved den længere end til 1821, da den blev solgt. Hun blev separeret og levede kummerligt til sin Død paa Ugelbjerg Mark i Dejbjerg; af og til ytrede hun, trods de trange Kaar: „Gud være lovet for mit lille Hus.“ Hun skrev engang et Bindebrev til sin Svoger Peder Pedersen i Gl. Dejbjerg, hvoraf Begyndelsen lød saaledes:

Just i dette Øjeblik
 jeg den Efterretning fik,
 at det Pedersdag mon være;
 kommer alle nu at se,
 Silketraaden kan nok holde,
 og den skal dig det forvolde,
 at du holdes bunden,
 indtil du Løsning ret har funden.

Den omtalte Svoger var gift med en Søster, Marie Cæcilie; hun ægtede ham, der var en aldrende Karl fra Lønborg og i daglig Tale kaldet „Persille“. Gaarden

var hendes, som hun til sit Giftermaal selv havde drevet i tre Aar ved Tjenestefolk. Senere solgte de den til Degnen Aaby, men blev som Aftægtsfolk i Gaarden til deres Død. En Søn, Bertel Johannes Ramsing, gennemgik ogsaa Latinskolen i Ribe, derefter kom han paa et Apotek. Der blev han syg en Vinter og maatte rejse hjem. Under dette Ophold vaagnede Lysten til at studere Teologi, og han fik Faderens Samtykke. Men heller ikke han fik sit Ønske opfyldt, thi han døde 22. Decbr. 1805 som Kandidat i sit Hjem og stod Lig til den 6. Januar 1806, da hans Moder vilde, at han skulde begraves samme Dag som Broderen Severin. Hun tog sig Bertels Død meget nær, skrantede stadigt siden og døde Aaret efter. — En Datter Karen Glerup Ramsing blev gift med C. A. Kaysen; hun ligger begravet i Dejbjerg, og paa hendes Grav er en Sten med følgende næsten udslettede Indskrift: „Herunder hviler Madam Karen Glerup Kaysen, født Ramsing, født paa Dejbjerglund, som hendes Fader ejede, d. 10. Jan. 1784, g. m. Forpagter Kaysen 4. Novbr. 1815; død paa Møltrup. Mand og eneste Datter, Jensine, begræder Tabet af den kærligste Kone og huldeste Moder. Evig dyrebart er dit Minde.“ — Disse Minder om Familien Ramsing havde L. K. i sin Ungdom hørt fortælle af den omtalte Datter, Inger Helene, der boede i det lille Hus paa Ugelbjerg Mark.

d) *Lidt om gamle Præster*

Som berørt i det foregaaende interesserede Laurids Korsholm sig meget for Minder om de gamle Præster i Dejbjerg og Omegn. Vi studerede af og til sammen Indskrifter paa nogle Ligstene over Præster paa Kirkegaarden. En af de ældste vil jeg meddele her, da den kostede os megen Møje at tyde, og Stenen nu rimelig-

vis er helt forsvundet. Den kom til Syne en Gang, da der skulde kastes en Grav og var da meget medtaget; saa meget fik vi ud af det, at den var over den 3die Præst efter Reformationen, Enevold Gregersen. Mange Ord var udslettet og Stenen forvitret; kun følgende fik vi tydet: „..... Her ... hæderlige, ... nu ... salige ... Gregersen, Præst i Dejbjerg och Herning ... i 25 Aar, som salig hensov i Herren den 29. Juni Anno 1651 i hans Alders 48. Aar, i hans Ægteskabs 24. Aar, og efterlader sig 3 Sønner og 4 Døtre. 2 Tim. 4, 9: „Jeg har stridt den gode Strid, iøvrigt er Retfærdighedens Krone henlagt til mig.““

Om den anden Præst efter Reformationen, Jens Hansen (1614), fortalte L. K., at han skulde have haft Rettergang med en Bonde fra Skindbjerg om et Stykke Jord, og da han kørte hjem fra Tinge, laa han død i Vognen. Nogle siger ogsaa, at han levede en Tid efter, men da han en Aften gik gennem sin Port, faldt et Stykke Træ ned fra Overtaget og slog ham ihjel paa Stedet.

Om Præsten Jørgen Lang († 1755) hed det, at han var meget daarlig til at messe. Hans Lig fandtes i den omtalte Gravkælder i Kirken, i en aaben Kiste, lige nedenfor Trappen; han havde en stor Pibekrave om Halsen.

Kapellan Jens Bang (hvis Gravsten findes paa Kirkegaarden) var først Degn; dertil var han nok kaldet for at han kunde have noget fast, men blev siden Præst; han havde i 3 Aar en Løbedegn fra Ribe ved Navn Løbner.

Laurids Korsholm dvælede ofte ved Mindet om Præsten Lars Brøllund (Præst i Stauning fra 1787—1815),

vist særlig, fordi denne skrev mange Vers. Han kunde huske adskillige af disse, som han fandt megen Behag i; ogsaa havde han Afskrift af en Del. Da, saa vidt jeg ved, der andetsteds findes Skildring af denne Mand, vil jeg blot anføre, hvad L. K. fortalte om ham. Hr. Brøllund var født i Brøllund paa Holmsland, hvor Faderen var Fæstebonde.*) Som alle Bønderdrengene den Gang maatte han tidligt ud at tjene, men hans Hu stod til at blive Præst. Han havde ikke Lyst til Arbejde, og især vilde han saa nødigt „muge ved Kærne“, og naar han kunde faa en anden Dreng til at forrette sit Arbejde, var han glad og stod da gerne og prækede for Høvederne. Da han var konfirmeret, lod han ikke sin Moder faa Ro, før han fik Lov til at komme i Ribe Skole, hvorfra han kom til København og bestod der sine Eksaminer. Ved Siden af fortjente han lidt ved at skrive Vers og barbere, hvilket han var udmærket til, men det kneb for ham at faa Penge samlet sammen. Efter Embedseksamen var han saa heldig at blive Huslærer hos en gammel Ven, som var Kapellan ved en af Københavns Kirker. Da han havde været hos denne et Par Aar, traf det sig, at der skulde afgaa et stort Skib til Vest- eller Ostindien, og til dette skulde der antages en Præst. Kaptajnen havde Valget mellem 3 Kandidater, og den, hvem Valget faldt paa, var berettiget til at faa Kald, naar han kom hjem. Valget traf Brøllund; han tog Afsked med sin Ven Kapellanen, der gav ham en Liste med over Ting, som han skulde købe i Indien, og en stor Egetræs Kiste til at komme dem i. Brøllund var borte 1½ Aar, og at det var et stort Skib, kan man se deraf, at han konfirmerede

*) Disse Optegnelser er trykte i Ny kirkehist. Samlinger I Bd., S. 480. En udførlig Levnedstegning af Præsten Brøllund er for faa Aar siden udgivet af H. Graversen. *Red.*

16 Drengene ombord. Da han kom tilbage, fik han straks et Embede paa Sjælland, hvor en Præst var blevet afskediget, men her blev han ikke ret længe, og fik i Stedet Stauning, hvor han var i 28 Aar. Han var en Prædikant efter Bøndernes Hjerte og forrettede sit Embede godt, men hvad der angik praktiske Ting, som Handel og Landvæsen, forstod han sig ikke paa og kunde lade sig narre af enhver. Da Brøllund hørte, at hans Formand, Balslev, havde kunnet mane, vilde han ogsaa gerne give det Udseende af at forstaa denne Kunst, men kunde i Virkeligheden ikke. En Aften kom han kørende forbi Kirken og befalede da sin Kusk, Gregers, at holde og vente til han havde været oppe paa Kirkegaarden. Præsten gik da ind ad Laagen, og Gregers ventede; imidlertid syntes denne, det varede for længe, og gik hen at kigge over Muren. Han saa da Præsten staa foran en hvid Skikkelse, der laa paa Knæ; han fik Lyst til at hjælpe med, greb Vognstangen, ilede med den ind paa Kirkegaarden og gav Spøgelset et forsvarligt Slag, saa det sprang op og forsvandt saa hurtigt det kunde. Derover blev Brøllund vred, og en anden Gang han skulde op at mane, befalede han Gregers til Straf at gaa ved Siden af Vognen i en ujævn Hulvej, hvor hans Ben kom i Klemme, hvad han ej yndede. En Gang red Brøllund over til gamle Jens Smed i Rabjerg By (Dejbjerg), som var den bedste Smed i hele Egnen, da han havde lært i København ved den militære Beslagskole. Hestens ene Sko sad daarligt, og da Brøllund i en misfornøjet Tone spurgte ham, hvorfor den var slaaet saa jammerligt paa, svarede Jens: „Naa! min Dreng, skader der intet andet.“ Denne Tiltale huede ikke Brøllund, og han truede derfor Jens med at ville mane ham ned paa Stedet, men denne lo blot af ham og svarede: „Saa vilde det sku knase og

brase svært i den Cindersdyngge jeg staar paa.“ Da tav Brøllund og red slukøret hjem. Smeden generede sig aldrig, men sagde „du“ baade til Herredsfoged og Præst. Brøllund var en høj, anseelig Mand, men ikke køn, da hans Ansigt var skæmmet af Koppe-Ar. Han var godt begavet og skrev mange Vers, saaledes bl. a. sit Levnetsløb, som for flere Aar tilbage enkelte Bønder sang. Laurids Korsholm kunde huske et Vers, som Brøllund engang skrev til en ung Mand, Bertel Strandbygaard, der var i hans Hus for at blive undervist:

Min Ven, forvar din Fod,
at den skal ikke glide,
vogt dig for Stolthed, Overmod,
thi du kan ikke vide,
hvordan din Skæbne bliver endt,
du er med Verden ubekendt.

Aar 1815 ansøgte Præsten Niels Skaarup i Stadil om at maatte bytte Kald, da han ikke kunde komme ud af det med sine Sognefolk. Brøllund, der ogsaa havde enkelte Uvenner i Stauning, gik ind paa Forslaget og skrev en Sang til Skaarup, der begyndte saaledes:

„Velan, min Hr. Skaarup, hvorfor vil du bytte,
dit Kald er jo større og bedre end mit,
snak Alvor, her Spøg kan ej nytte.“

e) *Spredte Notitser*

Aar 1781 blev Jens Chr. Aabye Degn i Dejbjerg; denne havde været Opvarter eller Tjener hos Fru von Albertin paa Brejninggaard, der gav ham Kaldsbrev, ligesom hun ogsaa 1807 kaldede Pastor Jespersen til Præst samme Steds, da hun ejede Dejbjerg Kirke. Aabyes Søn, Peder Brosdorf Aabye, fulgte 1803 sin Fader i Embedet; han var kun 8 Dage paa Borris Seminarium, og saa blev han Degn og var der til sin Død 1857. (Jeg min-

des hans Enke, der som gammel Kone havde sin Bolig i en Sidefløj af en Gaard tæt ved Skolen, som de vist havde ejet.

For 150 Aar siden var der et Par Ulve i Vesterager, som gjorde stor Skade; et Par modige Karle fik dem skudt.

For en Del Aar tilbage gik Folkene fra Dejbjerg Kær-gaard en Aften hjem fra et Barnedaabsgilde. De saa da en hvid Skikkelse paa Diget, der skiller Dejbjerg-lunds Jorder fra Sandager, og maatte om ved den. Konen trykkede sig angst mod Manden; den saa stift paa dem og gik saa med langsomme Skridt hen mod Kirkegaarden, hvor den forsvandt gennem Laagen. Nogle Dage efter døde Per Martinsens Kone, paa hvis Jord Skikkelsen havde staaet som Varsel om hendes Død.

En Gang kom en af Præsterne i Skumringen ridende fra Annekset, og da han drejede om Kirkegaardshjørnet, sprang en sort Skikkelse over Diget og hang sig bag paa Hesten, og han kunde ikke slippe for den før ved Indkørselen i Præstegaarden, hvor den pludselig forsvandt.

For mange Aar tilbage kom en Gang under Guds-tjenesten i Dejbjerg Kirke en Ild rullende op ad Gulvet; ingen anede, hvad det var.

Laurids Korsholm var en Gang i 1839 paa Brejning-gaard; der saa han et planketykt Bord i Borgestuen, paa hvis Plade tydeligt kunde ses 4 Hug. De skulde hidrøre fra en tidligere Ejer, Justitsraad Sigfried Enholm, i hvis Tid en Hjort var blevet fanget eller skudt i Gaardens Skov, og han huggede da selv Dyret til Saltning paa det omtalte Bord.

Laurids Korsholm havde et Søskendebarn, der i sin Tid tjente Pastor Maabjerg i Gørding-Vemb og Bur; hun kunde huske, at denne havde læst sin Levnetsbeskrivelse paa Vers op for Folkene. L. K. havde en Afskrift af den paa 42 Vers, som en herrnhutisk Kolportør, Frands Lund, havde givet ham.*)

III

NOGLE UDDRAG AF BREVE TIL MIG FRA
LAURIDS KORSHOLM

... Vinteren er kold, i ti Fold; det har været strengt med Frosten; i Ringkøbing har et lille Læs Klyne kostet 3 Rdl., kun paa 40 Snese. ... Det er mig saa næsten ikke muligt at tilstille Dem en Fortegnelse over Salmernerne ved Deres Faders Begravelse, da jeg paa en Maade var saa medtaget af Bedrøvelse og Savnet over hans tidlige Død, at jeg ikke samlede det saa nøje, desuden havde jeg ikke en Sangbog ved Haanden ... Jeg er af det Slags Mennesker, der i min Sorg ved Venners Tab ej giver mange Ord og ikke heller ved tilsyneladende Graad eller Klynken, men jeg antager at være en af dem, der føle og bevare Sorgen og Savnet baade dybere og for længere Tid end de fleste.

For Eksempel: det blev forlangt af mig at skrive en Liste til Auktionen i Præstegaarden; jeg var ikke i Stand til at udøve dette, eller være ved dennes Afholdelse, for ikke at se Boet adskilt, men at hjælpe ved Tillæsningen paa Vognene kunde jeg nok. — Tak for Brevet; jeg blev, hvad det hedder efter et gammelt Ord „saa glad og væver som 7 Tallerkener i én Pose.“ Meningen

*) Dette Digt om en Landsbyskræder, der blev Præst, er trykt i Samlinger til jydsk Historie og Topografi, I Række, 7. B., S. 134.

er, skulde de bæres i én Pose uden Omsvøb eller Mellem-lag, vilde disse snart lade sig høre klingende.

.... I den Skildring St. St. Blicher har fremsat om Klitboernes Levnetsløb, da synes jeg, Forfatteren er mindre heldig, eller at være saa fri at udtrykke mig, ikke passelig. Jeg tillader mig at anføre mine Erfaringer; jeg har været en lille Smule iblandt Klittens Beboere fra Holmslands Menighed, og jeg kan give disse den Berømmelse, hvad jeg ved, at Kyskheden og Sædeligheden er omtrent som i Sognene længere oppe i Landet. Men naar Beboerne tale sammen om Nyt og deslige, da falder Ordene i Almindelighed nok saa raat, og nogle flere Eder medfølge end f. Eks. i Dejbjerg og Hanning, samt med en hurtigere Talemaade. Og Ærligheden er vistnok omtrent den samme, som under liggende Omstændigheder vilde træffes hos Oplandsfolkene; det er Klitboernes Mundart til Beboerne længer oppe i Landet. Hvad Tyvagtighed og haard Behandling mod de strandede angaar, antager jeg, det hører til de yderste Sjeldenheder nu til Dags. Havfiskerne paa Harboøre, eller langt længere mod Nordøst, ad Vendsyssel, om Fiskeri der drives, er mere raa og barskere. Angaaende Sengelejet, som berørt efter Blicher, da har jeg nok hørt, noget lignende skulde have fundet Sted, omtrent for en 85 eller 90 Aar siden paa Klitten, naar Havfiskeri udrettedes udfor Husby og Sønder-Nissum Pastorat, men denne Uskik, har jeg hørt, er for længe siden ogsaa der omskiftet. Jeg er saa fri at sige et Par Ord, der ikke burde udsiges: selv Pastor N. N., død i Husby Præstegaard, stod i et mindre heldigt Ry der i Menigheden i saa Henseende, men hvo kan gætte og Sandhed sige. Jeg er saa fri at anføre et Eksempel paa nogle Klitboeres Ærlighed. Det er omtrent 24 eller 28

Aar siden; da drev et Lig i Land paa Houvig paa Holmsland, en pæn ung Mand, som var fint klædt. Hans prægtige Uhr sad i Lommen med en lang Guld-kæde skraat over Brystet; der blev endog sagt, at hans Brillen sad paa. Man gættede, at det havde været en Passenger, som ved Vanheld var faldet fra et Skib. Det hele blev fremhævet i Ringkøbing Avis, og det oplystes, at det var en Opsynsbetjent fra Cuxhafen, nær Hamborg; dennes Bestilling var den at efterse Havnevæsenet, Bolværket, Skure o. l. Om han var faldet ved Uforsigtighed, eller ogsaa et fjendtligt Menneske har set Lejlighed til at vise sin Ondskab, er uvist, men ikke længe efter rejste den Forulykkedes Kone og hendes Moder herved for at se hans Grav paa Nysogns Kirkegaard. Dette var meget beklageligt; han havde næppe et Aar været gift. En Gravsten sendtes herved til hans Minde.

... Jeg ombeder Dem at læse Ligtalen over Pastor Nielsen (en tidligere Præst i Dejbjerg, som L. K. satte meget højt, og ved hvis Minde han ofte dvælede) een gang til. Det er fuldstændig rigtigt, hvad der i den er sagt, at „der var Harmoni mellem Sætningerne“, at Nielsen havde en sjelden Begavelse til at vække Tilhørerne eller at bringe Følelserne i Bevægelse, og dette anser jeg for en egen Gave fra Vorherre. Den egne Velklang i hans Stemme, den følsomme Betoning, som enhver ikke kan danne sig, virkede saa meget paa dem, der var i Kirke. En Gang traf det Sprog, hvor Paulus taler om at være „i Farlighed, ogsaa paa Havet“, da stod Nielsen og vippede med Hænderne for enhver af de Sætninger, og dette faldt dybt ved mig; der var flere den Dag i Dejbjerg Kirke, der nævnede dette for en Sjældenhed.

.... Jeg vedlægger en Ligtale af Pastor Langøe (en tidligere Præst i Dejbjerg) over en 17aarig Pige, som er død af Svindsot; denne gik til Konfirmation tilfælles med min Søster Juliane. Jeg ombeder, at De vil læse denne, det er en af de bedste Taler jeg har hørt af samme Forfatter i de 14 Aar, han var vores Præst. Ogsaa fremsender jeg en Sang, som jeg har fundet, fordi jeg vilde saa gerne, at De skulde mindes Klittens Digt for Konge og Vesteregnet.

En Sang af Hr. Kammerjunker von Levetzow, daværende Toldkasserer i Ringkøbing, som blev afsunget af Klitboerne den 24. Juni 1830, da Hans Majestæt Kong Frederik den 6. holdt Taffel ved Nymindegab, paa selve Klitten:

Drot huld og elskelig,
Klittens Børn byde dig
velkommen her,
Skjoldung saa bold og blid,
Danskeres Lyst og Fryd,
lyt til vor svage Lyd,
velkommen vær!

Klitten, som hvælver sig,
hvor Voven møder dig,
den er vort Læ,
Vesterhavs Bølger blaa
Ager os være maa,
Masten med Sejlet paa,
den er vort Træ.

Ager og Engbund skøn,
smilende, sommergrøn,
skued du hist;
Østkantens Bøgesal
skygger saa lun og sval,
Kilde og Høj og Dal
tiltrak dig vist.

Dog, hvis du ser i Barm,
hellig og ren og varm,
luer der Ild,
Folket, skønt fattigt her,
har dig af Hjertet kær,
signer dig fjern og nær,
Dankonge mild.

Ak, ikkun Vand og Sand
her paa vor nøgne Strand
dit Øje naer,
hvad kan vi vise dig,
som blot tør maale sig
fjernt og ydmygelig
med, hvad du saa.

Længe vi ønskede
eengang vor Drot at se,
Hædre vor Strand,
og Ønsket Medhold fik,
thi for dit Fader-Blik
blev ej den mindste Prik
skjult i dit Land.

Nu, da vi endelig
 nærvæd har skuet dig
 her i vort Bo,
 skal vi dig mindes godt
 selv paa dit stolte Slot,
 du alle Hjerters Drot,
 Det kan du tro.

Thi der, hvor Mandighed,
 Retfærd og Venlighed
 knytter et Baand,
 kan Kronens Herlighed
 og Folkets Kærlighed
 uden Besværlighed
 gaa Haand i Haand.

Derfor vi hilse dig
 trofast og hjertelig
 velkommen her,
 derfor med Tak og Fryd
 lyder vor svage Lyd,
 Skjoldung saa bold og blid
 velkommen vær.

.... Jeg er saa fri at vedlægge en Genpart af Lig-
 talen over Degnen S. Christensen i Lylne; efter mine
 Tanker en udmærket Tale. Den Bortdøde var først
 kaldet til Sogndegn for Kvong og Lyhne Menighed;
 han giftede sig med en Enke, Ejerinde af Lyhne Kro;
 ved denne Forbindelse som Kromand blev han meget
 drikfædig. I de første Aar derefter holdt han selv Skole;
 Kirkesanger var han nok selv hele Tiden der. Det kan
 man ogsaa høre i Talen, at han gav frivillig Afkald
 paa Embedet i Kvong, det blev ogsaa til hans Hæder.
 Vil De blot læse denne, haaber jeg, at De har den
 samme Anskuelse, at det er et Mesterværk i Sammen-
 sætning fra en Pastor Bloch; denne Mand har senere
 været Præst i Aarhus-Egnen. Langø (Præst i Dejbjerg)
 læste alt stille og jævnt indenad, derfor kunde han ikke
 bringe følelige Indtryk paa Tilhørerne, undtagen paa
 Konfirmationsdagen og ved enkelte Lejligheder, da han
 lærte udenad.

.... Jeg vil anføre et urimeligt Sagn af det gamle;
 det formenes, at Ølstrup Kirke og Hee Kirke have været

under Opførelse fra ny af paa eengang ved Kæmper. Da hin er lille og denne er stor, er det sandsynligt, at der til den første brugtes meget kortere Tid. Dette blev Kæmperne i Hee vrede og hadefulde over, og for at trodse Modparten, gik hine en halv Mil nær til Ølstrup Kirke til en Plads, kaldet Brændbakke, og de tog store Jordklumper og kastede i østlig Retning for at nedslaa Ølstrup Kirke. Men dette forfejlede dem saa meget, at Jordklumperne faldt i den vestre Side af Kirkegaarden, og ved de gentagne mislykkede Forsøg dannede de en stor Høj, der indtager det halve af Ølstrup Kirkegaard. — Der er en Mose i Brejning, kaldet lange Mose, og om denne er det Sagn, at et Genfærd ved Nattetid skal have raabt: „Ved Langemose Skel, 7 Skaft og 7 Trin, der ligger Pengene min.“ (1 Skaft er 3 Alen i Maal.)

.... Aar 1835 var en Frøken fra Gammel-Køgegaard (rimeligvis Frøken Franciska Carlsen, der samlede paa gamle Minder) paa et Besøg i Ribe og rejste derfra til Nørre-Omme Præstegaard for at høre eller opspørge, om der i Brejning eller Nørre-Omme Sogne ej fandtes paa den Tid Familie til Brejninggaards tidligere Ejer, Hans Lange. I Kirkebogen i Nørre-Omme fandtes der aldeles intet desangaaende. Det var nok denne Frøkens Mening at have overnattet i Præstegaarden, men hun blev kun budt en Kop Thevand og rejste straks til Ravnsbjerg Kro i Brejning og tog Logis, og næste Dag besaa hun Brejning Kirke. Hændelsesvis var Degnen der tilstede og viste hende de adelige Vaaben, tilhørende Hans Lange, ud- og indvendig paa Muren. Ved denne Samtale tilkendegav hun sit Ærinde og føjede til, at det nok var gaaet til Agters for Hans Langes Ætlinge, saa deres Børne-

børn var blevet til Bønder eller taget andetsteds ud i Landet. Samme Tid var nærværende der en gammel Mand af Sognet, som fortalte Frøkenen noget Historie fra hine fjerne Tider, hvilket hun yndede meget. Efter mundtlige Sagn har der været en Degn i Brejning ved Navn Knud Lang, muligt en Ætling af den sidste Ejer af Hovedgaarden. Der lægges til, at denne Degn var en ugudelig Person; da han laa paa sin Dødsseng, og Præsten vilde tale ham til om Salighedens Sag, vendte den syge sig mod Væggen og vilde ikke svare.

.... Jeg er saa at sige blevet en Stakkel af Helbred; en heftig Forkølelse plagede mig med Hoste. Jeg var hos Justitsraad, Dr. Holst i Ringkøbing, og han sagde, det kunde være vanskeligt nok, da jeg er saa gammel. Jeg befrygter, kun Gud ved det, at jeg overvinder det ikke; jeg tænker ofte paa Kingos Salmevers:

Herre Gud! lær mig mit Endeligt
ret alvorligt at kende,
mig her at blive er umueligt,
du vil mit Hjerte optænde,
at jeg mit Levnets Maal kan agt,
hvor snart min Død komme med al Magt,
at jeg dig stedse kan frygte.

Jeg vil befale Dem og Deres i Guds milde Varetægt og ønske for Dem Himlens bedste Velsignelse og timelygt og aandeligt Velgaaende. Jeg har tænkt paa at skrive Dem til i mange Dage; nu er jeg da med Besværighed naaet saa vidt. De kærligste og bedste Hilsener til Dem og Deres Moder med 100 Gange Tak for al Deres Godhed, Opmærksomhed og Velvilje, De stedse have ydet mig. Mit simple Arbejde har jo aldrig

fundet noget Bifald og Paaskønnelse; jeg gav tabt for bestandigt. Jeg har aldrig før nydt den Velvilje og Erkendelse som hos Deres Forældre og nu hos Dem. Kun Gud kender det, men det er ej ubegrundet, at det er sidste Gang jeg tiltaler Dem, da det er mest sandsynligt, at jeg ej bliver her ret længe. Sluttelig, Gud ledsage Dem og være os naadig og barmhjertig her og hisset.

GULDSMED M. LIND: MINDER OM HOLSTEBRO

Nedskrevne og belyste af J. ALDAL

Ikke længe efter at jeg for 9 Aar siden var kommen til Holstebro, hørte jeg, at Guldsmed Lind var den af nulevende, som huskede mest om Byens Fortid, idet han havde en mer end 300-aarig Slægtsoverlevering og med tro Hukommelse havde indprentet sig, hvad han i sit lange Liv her havde set og oplevet. Efter at jeg for nogle Aar siden havde gjort hans Bekendtskab, nedskrev jeg, hvad han fra Tid til anden fortalte mig om Holstebro og dens Indbyggere i tidligere Tid, og han har stadig været villig til at fortælle.

Men hvor interesseret og trofast man end mindes svundne Tider og Begivenheder, er dog selv den bedste Hukommelse udsat for Fejlhuskninger. Da Tanken om at bevare Linds Minder om Holstebro og hans Slægt for Efterverdenen kom frem, søgte jeg derfor ved Benyttelse af skriftlige Kilder at faa, hvad han fortalte, bekræftet eller retledet. Under Gennemgang i andet Øjemed af adskillige udgivne ældre Kildeskrifter har jeg optegnet, hvad jeg traf paa vedrørende Holstebro i Fortiden, og en Del af dette Stof er her kommen mig til Nytte. En god Hjælp har jeg ogsaa fundet i de Forhandlingsprotokoller, der findes paa Raadhuset fra de saakaldte eligerede Borgeres og Borgerrepræsentanternes Tid, hvoraf den ældste gaar tilbage til 1834. Alligevel er baade Guldsmed Lind og jeg klare over, at der i de nedenfor meddelte Optegnelser kan findes Fejlhuskninger fra hans Side og Fejltagelser fra min Side, forhaabentlig dog uden større Betydning.

Selve Teksten indeholder væsentlig kun, hvad Lind har fortalt. I Fodnoter og i Indledninger til et Par Afsnit har jeg meddelt en Del Oplysninger, som udfylder, belyser og retleder den mundtlige Overlevering.

De i Teksten optagne Billeder er dels gengivne efter gamle Plader, tagne af Fotograf Vorbech, dels efter Tegninger af Sparekassedirektør S. Simonsen og Kommunalærer N. M. Baden.

FAMILIEN LIND

Guldsmed M. Lind hører til en Slægt, der i 300 Aar har været knyttet til Holstebro, hvor dens Medlemmer har været militære, Købmænd og især Haandværkere. Familien Lind stammer fra *Gudum Lind* i Gudum Sogn. Lind bestaar af 3 Gaarde Vest for Gudum Kloster, Øster-, Mellem- og Vesterlind, hvoraf den første vist er den oprindelige, hvorfra de to andre Gaarde er udstykkede. Gaardene hørte under Gudum Kloster.

Efter Optegnelser i Gaarden, afskrevne af Guldsmed Lind, der ogsaa har gjort Udskrifter af Kirkebøger om flere af Familien, der omtales i det følgende, fødtes *Ufer i Øster Lind* i Aaret 1560. Ufer Lind fik Gaarden i Fæste og blev 1586 gift med Maren Jensen Iversen, født 1565, Datter af Iver Jensen i Spare, Naboejendommen til Øster Lind. De havde 3 Sønner og 1 Datter, nemlig:

1. *Ole Lind*, født 1587.
2. *Jens Kristensen Lind*, født 1589.
3. *Ivar Lind*, født 1590.
4. *Elisabeth*, født 1595, gift med Peter Kristensen Becker, Købmand i Amsterdam, 1621.

Ole Lind fik Øster Lind efter Faderen 1628. Ivar Lind blev gift med Datteren i Spare og overtog denne Gaard efter Svigerfaderen 1632. *Jens Kristensen Lind* kom derimod 1611 i Soldatertjeneste ved den Garnison, som Hardsyssel og Hars-Refs Herreder i Sydthy havde i Holstebro. To Aar efter, den 8. Oktober 1613, ægtede Jens Lind en Datter Maren Olesen fra *Øster Lægaard* i Maabjerg, hvor Brylluppet holdtes, og fik i Medgift 24 Td. Land Vest for Vejen til Lægaard, den saakaldte Lægaard Toft, som hørte under Holstebro Markjord.

Han vedblev at være militær og blev Underofficer med Tjeneste i Holstebro.

Jens Kristensen Lind og Maren Olesen fik 3 Sønner og 1 Datter:

1. *Ole Lind*, født 29. August 1614.
2. *Mads Jensen Lind*, født 22. Maj 1616.
3. *Elisabeth*, født 8. Oktober 1618, g. m. Grosserer Jakob Becker i Amsterdam.
4. *Knud Kristensen Lind*, født 3. Marts 1621.

Ole og Mads og Datteren Elisabeth gik i Skole i Holstebro. Knud Kristensen Lind, der ogsaa blev kaldt *Lægaard*, deltog i Landarbejde. Da Mads Jensen Lind var fyldt 14 Aar, rejste han til Fasteren i Holland og kom i Handelslære hos Beckerne.

Familien Becker var udvandret til Holland fra Danmark, idet den stammede fra Landsbyen Bekker i Vejle-Egnen, hvorfra Stamfaderen vist var kommen til Holland i 1500'erne. Beckerne drev Handel med Tøjvarer og Beklædningsgenstande i Amsterdam og havde Forretninger paa flere Lande, Frankrig, Tyskland (Hamburg) og Danmark. De lod deres Skibe gaa til Tønning og førte derfra Varerne videre over Land til Flensborg og havde de hertugelige Familier og Godsejerne i Sønderjylland til Kunder. Senere, da Svenskerne besatte disse Egne, gik deres Skibe til Hjerting, hvorfra deres Varer befordredes videre med Vogn ad Vestkysten. 1642 blev *Mads Jensen Lind* Kompagnon med Svogeren *Jakob Becker* og drog med Varer til Hjerting og førte dem derfra videre til Ringkøbing, Holstebro, Lemvig og Struer, hvor Kompagniet havde Oplag, der forhandles videre til Thyland. I Holstebro havde de en stor Gaard paa Nørregade lige overfor Raadhuset, nuværende Nr. 26, Hotel Schaumburg. Kompagniet forhandlede ogsaa indiske Varer, Kaffe, Sukker og Krydderier, der

navnlig solgtes til Godsejerne i Hardsyssel og Sydthy. Til Struer førtes Varerne ad Landevejen forbi Nørre Vosborg gennem Møborg, Asp, Fovsing og Vejrum Sogne.

1654 overtog Mads Jensen Linds Broder *Knud Kristensen Lind (Lægaard)* og Jakob Beckers Søn *Peter Christian Becker* Bestyrelsen af Forretningen baade i Holstebro og Struer og drev den indtil 1691, da den begge Steder overtoges af *Mathias Becker*, Søn af P. C. Becker. Gaarden paa Nørregade blev i Familiens Eje til Morten Linds Tid, da han i 1769 solgte den nordre Del af den til midt paa Facaden til Gørtler Niels Særkjær, medens M. Lind selv beholdt den sydlige Halvdel og havde fælles Gaardsplads med Gørtler Særkjær. Da var Købmandshandelen i Gaarden nedlagt. Et Par Aar efter byttede Morten Lind den anden Halvdel af Gaarden Nr. 26 bort mod den mindre Ejendom lige Syd for (nuv. Nr. 24) til Peder Kjær, der dog medtog noget af Grunden til denne til Nr. 26, hvor der nu atter blev drevet Handel fra 1771—1836.

En Efterkommer af Ufer Linds ældste Søn Ole Lind, der havde Øster Lind efter Faderen, var Mads Jensen Lind, der fik Fædrengaarden og blev gift med en Datter Maren Olesen fra Vester Lægaard 1716. Deres Børn var:

1. *Mads Kristensen Lind*, født 24. Septbr. 1718.
2. *Morten Kristensen Lind*, født 11. Novbr. 1720.
3. *Hedevig*, født 22. Maj 1722.
4. *Maren*, født 8. Oktbr. 1724.
5. *Karen*, født 22. April 1729.

Medens den ældste Søn blev hjemme ved Landarbejdet og senere fik Øster Lind, rejste *Morten Lind* 1734, 14 Aar gl., til Familien i Amsterdam og blev anbragt i den Beckerske Forretning, dels ved Klædehandelen og dels i Skrædderlære. Han besluttede imidlertid at gaa i

fransk Militærtjeneste, der dengang var den mest ansete, og fik efter Ansøgning 1738 Plads ved det franske Depot, hvor han tjente til 1744. For at lære tysk Kommandosprog, der dengang brugtes i den danske Hær, og som var nødvendigt for at faa Ansættelse som Underofficer herhjemme, gik Morten Lind en Tid i tysk Tjeneste hos Fyrsten af Schaumburg-Lippe, der var Officer i den tyske Rigshær. Efter at have lært Tysk kom han saa som Underofficer til Hardsyssels Garnison i Holstebro. Denne bestod af de saakaldte stavngeworbene, d. v. s. stavnsbundet Mandskab, som Godsejerne stillede, dels Fodfolk, dels Ryttere. Disse „stavngeworbene“ laa dels i Holstebro, dels i Gudum, hvor Gudum Kloster 1670 blev lagt ind under Ryttergodset, og her var egentlig Hovedpladsen for Hardsyssels og Hars-Refs Herreders Militær. Lind fortæller, at de i Svenskekrigens Tid (1658) trak sig tilbage til Trælborg i Gudum, hvor der endnu skal være Spor af en Voldborg.

Flere af de Underofficerer, der gjorde Tjeneste ved Hardsyssels Væbning, var oprindelig svenske Krigsfanger, der havde hørt til Stenbocks Hær i Tønningen, og som efter dennes Overgivelse førtes til Holstebro, eller Sønner af disse. Af saadanne fandtes her samtidig med Morten Lind Vagtmester Lars Møikær og Peter Kristian Horn ved Rytteriet og Hans Peter Fürst, Mogens Vang og Kristen Thrane som Underofficerer ved Landsoldaterne. De drev til daglig borgerlig Næringsvej som Haandværkere eller Avlsbrugere eller havde — som Morten Lind — Levering af Beklædningsgenstande til Væbningen og havde Øvelser med det faste Mandskab. Hvert 3. eller hvert 5. Aar samledes Delingerne til større Øvelser i Hardsyssel eller paa Samlingspladsen ved Vestervig Kloster. Morten Lind drog ogsaa omkring i Distriktet som „Væbner“ og udtog efter Godsejernes An-

visning Bønderkarle til Soldater, eller disse mødte til Eftersyn i Holstebro.

Morten Lind blev gift med *Elisabeth Mathiasdatter Becker*, hvis Forældre boede paa Kompagnigaarden i Struer, hvor hun var født 1729. Brylluppet stod i Gimsing Kirke 1756. De fik følgende Børn:

1. *Ole Lind*, født i Struer 1759, Gaardejer i Nørre Lørup i Vejrum, død 1824.
2. *Maren Kirstine Lind*, født i Struer 1760, død 24. Maj 1761.
3. *Mathias Lind*, født i Holstebro 9. Februar 1765.
4. *Peter Kristian Lind*, Tvilling til forrige, død 25. Juli s. A.
5. *Peter Kristian Lind*, født 16. Septbr. 1768, død 1771.

Under de truende Forhold mellem Danmark og Rusland, hvor Holsten-Gottorperen Peter III var blevet Kejser, blev Morten Lind indkaldt til Krigsstyrken 1761. Fra Hardsyssel og Hars-Refs Herreder samledes omtrent 500 Ryttere og 1000 Mand Fodfolk, der skulde møde i Mecklenburg-Schwerin 1762. De stilledes under Befaling af General Müllersens. Her fra Holstebro var med som Befalingsmænd Kaptajn Suchow, Vagtmester Møikær og Underofficererne Horn, Fürst, Lind, Thrane og Vang. Styrken herfra sluttede sig til den øvrige dansk-norske Krigshær, der ialt talte 70,000 Mand med den franske Marskal Germain som Overgeneral. Imidlertid blev jo Krigen ikke til noget, da Peter III blev myrdet, og Grev Bernstorff fik Striden bilagt med Kejserinde Katharina. Hæren marscherede saa tilbage fra Mecklenburg. Tropperne fra Hardsyssel og Sydthy kom paa Tilbagemarschen forbi Gottorp Slot. Morten Lind naaede med sit Kompagni tilbage til Holstebro den 15. September 1763. Han fik nu tilskødet Familiens Gaard Nørregade Nr. 26, nuv. Hotel Schaumburg.

Den 9. Februar 1765 fødte hans Hustru Tvillinger, der blev døbt i Holstebro Kirke den 31. Marts s. A. Den først fødte (Fortællerens Bedstefader) fik Navnet Mathias efter Morfaderen Mathias Becker og blev holdt over Daaben af Ane Marie Balkar Troppoch, den anden blev døbt Peter Kristian og bares af Yda Thora Lund. Som Faddere var desuden til Stede eller indskrevet Gørtler Niels Særkær, Købmand Lars Døes, Magus Lund, Sofie Broager (Bedstemoderen), Ane Kirstine Kær og Lavrine Møikær samt Prinserne Pontecorvo og Miguel og sidstes Hustru. Disse Prinser var Officerer i den danske Hær, og Morten Lind var kommen i Forbindelse med dem i Tjenesten; dette var Anledningen til, at de blev indskrevet som Faddere for de to Tvilling sønner, der blev født efter Hjemkomsten fra Mecklenburg.

Den yngste af Tvillingerne blev knap et halvt Aar gammel; han døde den 25. Juli 1765. Den 16. September 1768 fik Ægteparret endnu en Søn, der blev døbt den 2. Oktober s. A. og opkaldt efter den døde Tvilling.*) Men heller ikke denne Peter Kristian blev gammel; han døde allerede 1771.

Den af Tvillingerne, som levede, *Mathias*, var svageelig af Helbred, og han blev derfor sat i Skrædderlære. Faderen havde ogsaa Levering af Munderinger til de stavngeworbene og kunde saaledes let skaffe Sønnen Arbejde. Han blev 1794 gift med *Ane Kirstine Eskildsen* i Lemvig. Hun var født 1771 i Vester Kjær i Fjaltring Sogn; det Sted, hvor Gaarden laa, ligger nu en halv Mil ude i Vesterhavet. Mathias Lind nedsatte sig som Skræddermester i Holstebro 1796; han havde først et Hus i Nellikestræde, hvor nu Magnus Kjærs Villa ligger, og her boede han i nogle Aar. Senere flyttede han til

*) Hans Gudmødre var Elisabeth Horn og Sofie Broager, Fadderne Peter Feld og Jeppe Kappel.

Horsstræde, hvor han boede i det Sted, der laa lige Vest for det nuværende Kæmnerkontor. Her drev han Skrædderhaandværket, undertiden med to Svende og et Par Lærlinge.

Mathias Lind og Hustru havde 5 Børn, nemlig:

1. *Eskild Lind*, født 2. Oktbr. 1792.
2. *Petronelle*, født 1800, gift 1832 med Snedker Niels Trankjær.
3. *Kristian August Lind* (Guldsmed M. Linds Fader), født 24. August 1803.
4. *Elisabeth Lind*, født 1810.

Mathias Linds Hustru, Ane Kirstine, døde 1821; han selv døde 1830.

Den ældste Søn, *Eskild Lind*, der var velbegavet, havde gode Kundskaber og kunde bl. a. Tysk, da han var bleven undervist af Huslærer sammen med Byfoged Tranbergs Søn. Han var som yngre Kontorist paa Herredskontoret; senere var han ved Handelen og førte Korrespondancen, bl. a. paa Holland, hos Købmand Borch i Ringkøbing, hvorfra han atter kom til Holstebro og havde en Handel i Vestergade. Da han efterhaanden blev helt tunghør, maatte han opgive Forretningen og fik saa atter Plads paa Herredskontoret.

Eskild Lind blev gift 1823 med Cecilie Petersen, en Datter af Toldkontrolør Georg Petersen i Holstebro, der var kommen hertil som Arkitekt for at bygge Byfoged Jacobis Gaard i Østergade, der hvor nu Gæstgiver Knudsen bor. Eskild Lind havde flere Børn; den ældste var *Mathias Lind*, der var født 1824 og lærte Skomagerhaandværket i Viborg. Han begyndte som Skomager her i Byen 1847 og blev gift med en Datter af Sadelmager C. Fischer her. De havde flere Børn. Den ældste Datter *Petrea* var gift med Tømrer Henriksen i Herning, hvis Søn er Sparekassebogholder Henriksen, Holstebro.

Petronelle Trankjær, f. Lind

døde ugift 1884, og en Datter Ane Kirstine Trankjær, født 1836, der døde ugift 1914.

Kristian August Lind lærte som ung Mølleriet i Vegen Mølle hos dens Ejer Poulsen, der tillige var Møllebygger, og Kr. August Lind kom ogsaa til at tage Del i Møllebyggeriet. Da han saaledes baade kunde tage sig af

En anden Datter, *Nikolette*, er gift med Kasserer Morten Jensen paa Holstebro Svineslagteri. En Søn *Eskild Lind* var Hestehandler i Holstebro (død 1914).

Snedker *Niels Trankjær*, der blev gift med Petronelle Lind 1832, havde en Søn *Mathias Trankjær*, født 1833; han blev Lærer ved Børgerskolen her og

Snedker Niels Trankjær

Malingen og istandsætte Mølleværket, fik han Plads hos Justitsraad Tranberg, der ejede Bækmark, hvortil der var Mølle, og hvor han boede efter at have taget sin Afsked som Byfoged. Senere slog August Lind sig udelukkende paa Tømrerhaandværket, som han drev i Holstebro. Han giftede sig i 1830 i Holstebro Kirke med *Kristiane Jensen*, født 2. Februar 1797 i Vester Nørsøller i Vejrum. Hun var Datter af Gaardejer Axel Jensen, født 1745 i Buskgaard i Linde, Asp Sogn, og af Mette Kristensen, født 1748 i Roenborg i Vejrum.

Aug. Lind købte efter at være bleven gift Ejendommen i Skolegade lige op til Raadhuset (nuværende Nr. 4, Bagermester Pedersens Gaard). Her drev han Tømrerhaandværket til 1854, da han tog Borgerskab som Slagter (samme Aar som Sønnen Mathias Lind løste Borgerskab som Guldsmed). Han døde først 1893, 90 Aar gammel.

Han og Hustru havde følgende Børn:

1. *Mathias Lind*, født 11. Oktober 1831 (Meddeleren af disse Minder).
2. *Mette Lind*, født 1834, gift med Niels Madsen, Gaardejer i Timring.
3. *Jens Lind*, født 30. Marts 1836, Slagter, Byraadsmedlem og bl. a. Medlem af Skoleudvalget i 1870erne, Fader til Bagermester S. Lind, Holstebro.
4. *Andreas Lind*, født 25. Februar 1839, Slagter, lever endnu.

Mathias Lind voksede da sammen med sine Søskende op i Hjemmet i Skolegade, hvor hans Erindring gaar tilbage til Slutningen af 1830erne. De to personlige Minder, der staar tydeligst for ham fra disse første Drengaar, er Kong Frederik VI's Besøg i Holstebro 1836 eller 37 og Ildebranden i Nørregade udfør Skolegade 1837. Om disse Begivenheder skal senere fortælles.

Han begyndte sin Skolegang i Slutningen af 30erne i Borgerskolen, der dengang laa i Østergade og med Bygning, Gaardsplads og Haver omfattede Strækningen mellem Lille Østergade og Brostræde (se Kortskitsen). I den ældste Del af Bygningen havde Rytteriet, som laa i Holstebro, haft Hestestald paa Hjørnet af Østergade og Lille Østergade (hvor Snedker Christiansens nuværende Ejendom ligger). Stalddøren havde været ud til Lille Østergade.*) Denne Staldbygning brændte, og senere opførtes den Bygning, der var Borgerskole til 1860, men oprindeligt var bleven opført af nogle af Byens Købmænd til en Kartefabrik.

Efter Linds Udsagn og Paavisning var denne Bygning indrettet saaledes: Fra Hjørnet af Lille Østergade var der først en stor Skolestue ud til Østergade, derefter kom Lærer Dahls Lejlighed og en Skolestue for den store Klasse omtrent midt i Forbygningen. Efter den fulgte Indgangsdør og en Gang, der førte tværs gennem Huset ud i Gaarden, og derpaa Kateketens Bolig med tilhørende Have Vest for, helt hen til Brostræde. Tilbygningen og Haven omfattede den Grund, hvor nu Færchs Tobaksfabrik ligger. Til Lærer Dahls Bolig hørte ogsaa Have, der laa bag Skolegaarden ud til Lille Østergade, og her laa tillige et Udhus, hvor Dahl, der jo var ivrig landbrugsinteresseret, holdt Køer.

Kateketen var Førstelærer ved Borgerskolen; det var i Linds Skoletid først *Jakobsen* og saa *Quortrup*. Kateketerne blev jo altid forflyttet til Præsteembeder. Dem

*) I Frølund's Holstebro (S. 115) siges, at „før opstaldedes her for kongelig Regning 6—8 Hingste, ved hvis Blod Egnens Hestrace skulde forbedres“. Dette behøver ikke at staa i Modstrid med Linds Beretning, da denne Opstaldning kan være sket efter Rytteriets Bortflytning fra Byen. Bygningen brændte vist i 1794 (jfr. Frølund, S. 36).

har han ikke videre at fortælle om. Derimod havde Lærer *J. N. Dahl* saa meget mere med Drengene at bestille; han var en ivrig Religionslærer og dygtig i Skrivning, men Regning var han ikke saa skrap til. Drengene sysselsatte han ogsaa udenfor Skoletiden, idet han tog dem med ud at plante i Anlæget og Bakkerne langs Storaæn. Dahl var et virksomt Medlem af Ringkøbing Amts landøkonomiske Selskab, og det var vist ham, der fik det til at købe Strækningen fra Hulvejen op til Mejrup langs Aæns Østside ud til Lunden, og det var Dahl, der forestod Tilplantningen. Lind var med at plante i Bakkeskraaningerne, men Træerne vilde ikke trives og gik ud, da Hedeselskabet endnu ikke havde

Lærer J. N. Dahl

lært Folk, hvordan man skulde gaa frem. Derfor bliver Dahls Fortjeneste dog ikke mindre, ingen har efter ham taget den Opgave op at klæde Bakkerne Øst ud langs Storaæn med Træer, og med Rette vidner den beskedne Mindegrotte, at Lærer Jens Dahl er Grundlæggeren af Holstebro Lystanlæg, idet han jævned Skraaningen mellem Balbundes Bakke og Lægaard Bæk og her plantede de første Træer. Dahl var ogsaa paa andre Omraader virksom for Almenvellet i de 42 Aar (1816—58), hvori

han var Borger og Lærer i Holstebro. Han var saaledes Medstifter af Holstebro Sparekasse (1827).

Den tredje Lærer i Linds Skoletid var *J. A. Clausen*, der bl. a. havde Gymnastik med Drengene, og det var et Fag, Mathias Lind dyrkede med Liv og Lyst. Gymnastikpladsen var den nuværende Karusselplads mellem Vejen hen til Lægaard Mølle og Pavillonon, hvorom senere. Clausen havde ogsaa Fædrelandshistorie og Geografi.

Holstebro Borgerskole havde Heldags- og Hverdagsundervisning. Skoletiden var fra 8—12 og fra 2—4. Der var omtr. 80 Børn i hver Klasse, men alligevel god Orden og Stilhed i Timerne. Af og til vankede der dog Revselse. Dahl gav de uartige og dovne af Spanskrøret i den flade Haand, som han lagde over sit Knæ, naar han slog, og da han var en stor kraftig Mand, var det noget, man mærkede. Clausen langede ogsaa nogle kraftige Lussinger ud paa Siden af Hovedet.

Den indbyrdes Undervisning dreves endnu i Linds Skoletid i Dansk og Regning. Klassen var inddelt i 3—4 Hold, og de større og dygtige Elever var Hjælpere, der enten lærte de smaa Bogstaver efter de Bogstav- og Stavetavler, der hang langs Væggene, eller de lærte dem at skrive Tal og lægge sammen. Læreren sad paa Katederet og hjalp til Rette eller gav Vejledning til dem, som „Bihjælperne“ ikke kunde faa Bugt med.

Efter sin Konfirmation kom Mathias Lind i Lære hos Guldsmed *Vejlgaard*, Indehaver af Byens gamle, dengang eneste Guldsmedeforretning. Han havde før boet i Horsstræde, der i de Tider var et helt Haandværkerkvarter, hvorom senere. Vejlgaard flyttede 1833 til Nørregade Nr. 33, hvor han ogsaa indrettede Butik, som han ikke havde haft i Horsstræde. Men ellers var Lejligheden

ogsaa her i den Ejendom, som senere købtes af Felbereder Helm, snever nok. Værksted og Butik var i eet Rum, det eneste til Gaden; bagved laa Køkken og et andet Værelse, og i et Udskud var Lærlingekammer. Arbejdstiden var lang; man begyndte paa Værkstedet Kl. 5 om Morgenen, i Vinterhalvaaret altsaa ved Lys, og man fortsatte med en Times Frihed om Middagen til sent om Aftenen, saa længe man kunde se. Om Vinteren, fra Mikkelsdag til Fastelavn, arbejdedes der ved Lys til Kl. 9.

Guldsmedene lavede som nu Smykker, Sølvskeer o. s. v., men ogsaa adskilligt, der nu ikke bruges mere, som Sølv-Vesteknapper, Hovedvandsæg og Sølvbeslag til Merskumpiber.

Da *Mejlsøe*, der havde lært hos Vejlgaard og senere arbejdet som Svend i København, begyndte sin Forretning paa Sønderland, kom Lind over til ham og lærte ud, fordi han mente, at han der kunde se og lære en Del nyt, som gl. Jens Vejlgaard ikke var med paa. Vejlgaard fortalte iøvrigt Lind meget om Holstebros Fortid.

Paa Sessionen blev Lind taget til Ingeniørerne, der laa længe i Tjenesten, men han trak sig fri. Han kunde have faaet 100 Rdl. af Wistofts Søn i Tvis Mølle for at gaa i hans Sted; men da han kunde tjene mere som Svend, tog han ikke imod Tilbudet.

Lind begyndte først at ryge Tobak som Svend, da han var 21—22 Aar gammel. Som Lærling havde han ingen videre Lejlighed haft til at lære Tobaksrygning, da der ikke maatte ryges paa Værkstedet, og Lærlingene kun havde ringe Fritid. Han købte sig en sølvbeslagen Merskumpibe for 27 Rdl. (det var i Begyndelsen af Halvtredserne); det var jo en dyr Luksus, men enhver Karl eller Svend, der havde Agtelse for sig selv, maatte anskaffe sig et saadant Pragtstykke. Lind gav sig altsaa

i Lag med den Kunst at tilryge Merskummeren, men befandt sig ikke vel derved. Han opgav saa snart igen at ryge. Merskumspiben kunde han sagtens komme af med igen, da Guldsmedene førte — og endnu fører — „de sølvbeslagne“ i Forretningen. Nu sælges der kun undtagelsesvis en saadan, men tidligere var der god Afsætning paa dem. — Som voksen har Lind ikke røget.

I 1854 — kun 23 Aar gammel — overtog M. Lind sin gamle Mester Vejlgaards Guldsmedeforretning, men han fik ikke Borgerskab før 1857, da der blev givet en hel Del Borgerskaber paa een Gang. Guldsmedeforretningen dreves i de første Aar i Læderhandler Helms gamle Ejendom, Nørregade Nr. 33. Lind beklager, at der ikke findes noget Billede af den nedrevne Bygning, der laa paa samme Sted som det nuværende 3 Etages Hus; den bestod af Bindingsværks Mur med svært Egetømmer og Egetræs Bjælkehoveder, som ragede udenfor Muren under Tagskægget, og hvis Trænegler skulde afstive og sammenholde Ydermurene.

I 1865 købte M. Lind af Chr. Agerskov Ejendommen ved Siden af med tilhørende Havegrund fra Lindes (nuv. Ch. Christensens) Gaard. Agerskov havde 1844 købt denne Ejendom (nuv. Nørregade 29) af Prokurator Repsdorph, som fik Grunden af Tømmer Skjoldborg, og Agerskov byggede her en Bolig til Læge Benzon i 1854; det var hertil Lind henflyttede sin Forretning, og her har den været siden.

To Aar efter Overtagelsen af Vejlgaards Guldsmedeværksted giftede Lind sig (1856) med *Tolvtime Agathe Karoline Noe*, Datter af Lærer Noe, Birk Skole i Gjellerup ved Herning. Hun var den tolvte af 18 Søskende og var født den 2. April 1836 og saaledes 20 Aar gl. ved sit Giftermaal, medens Lind var 25 Aar. Familien Noe var beslægtet med Etatsraad Tang paa Nørre Vosborg.

Ægteparret har haft 17 Børn, 12 Sønner og 5 Døtre, hvoraf 6 — 4 Sønner og 2 Døtre — er i Live, nemlig:

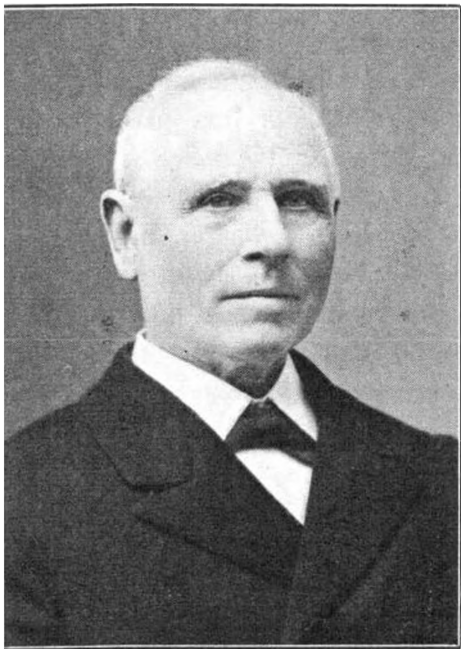
Tobias Vilhelm Lind, født 1. Febr. 1859, Guldsmed i Herning siden 1881. Ugift.

Elias Sofus Lind, født 13. Juli 1862, Manufakturhandler i Horsens siden 1888; gift med Elise Jensen

(Datter af Guldsmed R. Jensen i Horsens). De har 2 Sønner og 1 Datter, nemlig Elise Lind, f. 1883, Sofus Lind, f. 1885, Guldsmed i Amerika, Aage Valdemar Lind, født 1888, Maskinist.

Ane Mettelene, født 17. Decbr. 1864, gift med Købmand P. G. Raahede, nu Enke.

Tolvtinus Lind (den tolvte af Børnene), født 15. Marts 1872, Guldsmed i Faderens Forretning.

Guldsmed M. Lind

Olga Lind, født

5. Juli 1873; styrer Huset og passer Butikken.

Kristian Noe Lind, født 22. April 1881, Guldsmed, Værkfører paa Cohrs Sølvvarefabrik i Fredericia.

Guldsmed M. Lind oparbejdede ved Flid og Dygtighed sin Forretning, saa denne, der snart er 300 Aar gammel og langt den ældste i sin Slags, stadig hævder en smuk Plads blandt Byens øvrige Guld- og Sølvmedeforretninger. Dette skyldes, som det blev skrevet ved hans 80aarige Fødselsdag i 1911, dels dygtig og samvittig-

hedsfuld Ledelse, dels at Lind har været den første Mand om Morgenen og den sidste om Aftenen paa sit Værksted, „rigtig Typen paa en Arbejder af den gode gamle Slags, der fandt Glæde i Arbejdet“. Derved har han trods den store Børneflokk kunnet naa frem til en god og anset Stilling. En god Hjælp havde han i sin arbejdsomme og dygtige Hustru, der altid var livlig og tog fat med godt Humør.

Uagtet Lind saaledes mest har været optaget af sin Forretning og sit Hjem, har han alligevel i Aarenes Løb faaet Tid til at varetage adskillige Tillidshverv. Han har saaledes i 4 Aar været Medlem af Holstebro Byraad i 1880erne. Skønt ingen har bedre Kendskab til eller nærer mere Interesse for

Tolvtine Lind, f. Noe

sin By end Lind, siger han dog selv, at han ikke brød sig saa meget om Byraadsvirksomheden.

Derefter var han i 23 Aar Medlem af Ligningskommissionen (1883—1906). Endvidere har han fra 1889—94 været Medlem af Industri- og Haandværkerforeningens Bestyrelse og bl. a. været med til at vedtage Opførelsen af den tekniske Skoles Bygning i Danmarksgade (opført 1891). Lind er nu Æresmedlem af Foreningen.

Guldsmed Linds Hustru døde 1. Marts 1901, 65 Aar gl., og han har siden levet som Enkemand. En Datter bestyrer Huset og passer Butikken, og en Søn, der er Guldsmed, er paa Værkstedet. Med dygtig og paalidelig Hjælp af sine egne kan Lind nu tage sig Frihed, naar han vil. Han er nu Danmarks ældste forretningsdrivende Guldsmed.

Trods de 85 Aar er Lind fuldstændig legems- og aandsfrisk; rødmusset og vel ved Magt bevæger han sig med ungdommelig Lethed og er aandslivlig og optaget af, hvad der foregaar saa vel i hans kære Holstebro som i den større Verden. Mest interessant synes han dog os yngre, naar han fortæller om Byens Fortid, som han husker og fortæller om med trofast Hukommelse. Det kan siges uden at gaa andre for nær, at ingen nulevende i Holstebro sidder inde med et saa omfattende Kendskab til, hvordan Byen saa ud og hvem der levede og virkede her i de sidste 70—80 Aar som Meddeleleren af de her gengivne Minder. Dette har i mange Aar været en kendt Sag her i Byen; naar nogen vil have Besked om Forholdene her i Mands Minde eller mere, hedder det: „Det ved Guldsmed Lind nok.“

Jeg har ikke hørt nogen Forklaring af Linds Mund paa, at han har naaet en saa høj Alder med usvækket Helbred og Aandsevner. Men jeg tænker, at det i dette som de fleste andre Tilfælde skyldes, at et medfødt godt Helbred fra Barnsben er blevet styrket ved Nøjsomhed og Arbejde, ved Afholdenhed i Ungdommen og ved enkle, regelmæssige Livsvaner. Hans Dag former sig i Reglen paa følgende Maade: Han staar gerne op Kl. 5—6, drikker en Kop kogt Vand og gaar saa en Tur paa en Time. Naar han da kommer tilbage, og det øvrige Hus ogsaa er kommen paa Benene, har han god Appetit til Morgenmaden. Derefter arbejder han paa

Værkstedet til Middag og tager sig efter Middagsmaden en kort Lur. Om Eftermiddagen arbejder han igen paa Værksted eller tager sig af andet Arbejde, som Forretningen medfører. Naar han har spist til Aften, nyder han i Reglen ikke mere den Dag, drikker ingen Aftenkaffe og gaar i Seng Kl. 10; dog kan han endnu ved Lejlighed være ude senere, ligesom han uden Besvær foretager længere Rejser.

VEJE OG GADER

Landevejene, der førte ind til Holstebro, gik i første Halvdel af det 19. Aarhundrede anderledes end nu.

Den gamle Struervej over Hjerm var dengang den eneste Forbindelse med Holstebro Ladeplads, hvortil og -fra Varerne førtes paa Aksel. Desuden var der gaaende Post.

Allerede i 1840erne, fortæller Lind, havde der været Tale om en Chaussé til Struer; men Planen var dengang, at Vejen skulde have gaaet vestligere om ad Sir By og Vejrum og over Ølby Vest om Kilen, hvorfra videre til Oddesund. Nu da Havnen ved Struer og Dampskibsforbindelsen med København vilde skabe forøget Færdsel mellem Struer og Holstebro, kom *den ny Hovedlandevej*, der allerede 1853 i Borgerrepræsentanternes Møde omtales som projekteret, til at gaa lige mod Nord til Struer. Den anlagdes — ligesom de andre Chausséer i samme Tidsrum — af Hærens Ingeniørkorps. Som Holstebros tilforordnede ved Vejanlægget valgte Kommunalbestyrelsen Farver Feller og Konsul Rygaard. Vejen blev aabnet for Færdselen i 1855.

Fra *Thy* gik Vejen i ældre Tid over Aggertangen og Harboøre gennem Klosterhede og ind ved *Døsgaardene*, medens *Vejen fra Lemvig over Klosterhede* nu munder ud i Vem—Holstebro Vej ved *Frøjk*. Her staar en Vej-

sten med Navnene Ottesund og Lemvig. Før gik Færd-selen imidlertid ad den nuværende Døsvej, der tidligere fortsattes over Vesterport, som Enden af Skolegade dengang kaldtes, og ned over *Storetoft*, som nu optages af Steffensens Gartneri og Haven til Magnus Kjærs Villa (nuv. Præstebolig). Her ses endnu den Lavning, hvorigennem Vejen gik ned til Nellikestrædes Ombøjning og ud i *Vestergade*.

Ad denne Indkørselsvej kørte Vognene Vest fra ned til Torvet og den nederste Del af Nørregade, fordi *Skolegade* — dengang Lille eller Nørre Vestergade — var for stejl. I Sønder-Vestergade var en Træbro, som Lind kan huske, over Blødens Bæk. Købmand Brøndum og Eftflg. fik Bropenge af Byen for at holde den vedlige, men allerede i Linds Drengaar blev denne Træbro afløst af en Stenkiste, hvorigennem Blødens Bæk førtes; Vestergade blev brolagt, og Brolægningen førtes hen over Stenkisten. — Skolegade blev senere fyldt op ved Bækken og brolagt.

Nord for Skolegadens laveste Sted var der gravet et Bassin eller en *Vandbeholder*, hvori Vandet fra Blødens Bæk opsamledes.*) Her hentede Slufferne Vand til Slukning i Ildebrandstilfælde, og her skyllede man Tøj.**)

*) I Borgerrepræsentantskabets Møde d. 23. Maj 1838 tog man „Bestemmelse om, at det var aldeles nødvendigt, at en Vandbeholdning opføres i Vestergade (s: Skolegade) norden for den saakaldte lille Bro“. Et i Anledning heraf forfattet Overslag blev fremlagt og Borgerrepræsentant, Brandkaptajn Fischer paatog sig det fornødne Tilsyn med Arbejdets Udførelse.

**) I 1839 anskaffedes efter Paalæg fra Kancelliet en ny Dobbelt-sprøjte til Brandvæsenet hos Mekanikus Gamst i Holstebro for 496 Rdl. mod en årlig Afbetaling af 75 Rdl. — I April 1846 vedtager Kommunalbestyrelsen at bortlicitere Istandsættelsen af Vandbeholderen i Skolegade.

Af Borgerrepræsentanternes Protokol fremgaar, at det i 1857 atter har været galt med Vandbeholderen i Skolegade, men denne

Under stærke Regnskyl lavede Blødens Bæk og Vandbeholderen tit Oversvømmelse i Skolegade, endskønt Gaden ved Brolægningen var blevet forhøjet en Del fra nuværende Købmand Bros Ejendom til Højskolehjemmet. Den lave røde Bygning ligesoverfor udfor Skolestræde er den gamle Latinskole, hvorefter Gaden har Navn. Lind mener endog, at Taget stammer fra den gamle Skolebygning, hvad dog næppe er sandsynligt, da Latinskolen blev nedlagt 1739. Bygningen synede tidligere højere end nu, da der er blevet fyldt meget op i Gaden udfor den. I Linds Barndom var der et Par Trappetrin op til Indgangsdøren og et stort Træ paa hver Side. — For Enden af den gamle Latinskole ses endnu tydelige Spor af Vandbeholderen, idet den østlige Murkant af den rager op i Brolægningen.

I Linds Drengaar var Skolegade ikke bebygget længere end til nuv. Nr. 12 paa Nordsiden, og paa Sydsiden var der kun et Par Steder ovenfor Købmand Bros nuv. Gaard.*) Ovenfor nuv. Nr. 17 mundede den nedenfor nævnte Kørevej ud i Skolegade.

Fra Skolegade førte endnu til ind i Begyndelsen af 1830erne en *Kørevej* ned over *Trindtoft* (nu Haver til Skolegades Sydside) tværs over Nellikestræde imellem den tidligere Præstegaard og den nuværende Asylgaard, hvorfra den fulgte Blødens Bæk. Derefter førte Vejen ned ad Slotsgade til Storaæn; denne kørte man igennem og op mellem Gasværket og den nordlige Husrække i Gang opsættes Reparationsarbejdet, hvorimod Brandvæsenet faar opført en Bro i Storaæn, hvorfra der kan hentes Vand til Slukning.

. *) Af Borgerrepræsentanternes Protokol ses, at der i 1850erne bygges ret livligt ud mod Vesterport, idet forskellige, særlig Haandværkere, søger om og faar tilstaaet Køb af Kommunens Jord op til Markedspladsen (dengang Nord for Skolegade, hvor nu Alderdomshjemmet ligger).

Sønderlandsgade ud i denne Gade. Ad denne besværlige Vej kørte t. Eks. Møllevoغن fra Veggen Mølle og andre, der skulde op i Skolegade. Blødens Bæk var her bred og lavvandet. Nu er denne jo kloakeret og fuldstændig tildækket lige fra Skolegade til dens Udløb i Storaæen i Gartner Mikkelsens Have, men her spores endnu i en Lavning det gamle Løb, der kom inde fra Mejeriet Fuglsang og løb i en Bue mod Øst ud i Storaæen.

En anden nu forsvunden Vej inde i Byen var en *Kørevej fra Nørregade* Nord for Schaumburghs Hotel neden om Bakkeskrænten, hvor nu Danmarksgades Sydside ligger; den mandede ud i den saakaldte *Møllevej* (Enghavevej) ved Enghaven, og herfra kørte man videre i Viborg Vejen gennem Lægaard Bæk.

Byfoged, Justitsraad *Jørgen Tranberg* ejede det *nuværende Hotel Royal* og Grundene (Haverne) bag ved, hvor han lod plante de endnu staaende store Træer. Han købte endvidere Jorden mellem sin Ejendom og Danmarksgade (paa Nordsiden af det gamle Aaløb) og helt op over Danmarksgade-Bakken til den nuværende Vareindkøbsforenings Baggrund og ud til Møllevejen. Han fik denne Jord for en meget billig Pris. Tranberg lod de engelske Krigsfanger, der var reddet fra de to ved Thorsminde strandede Krigsskibe St. George og Defence, og som var i Fangenskab her, tilfylde den tidligere Geddedam paa den købte Jord neden for Danmarksgade-Skrænten og lod dem grave den saakaldte Karudsedam i den gamle Aaseng.

Tranbergs Bygning ud til Torvet var opført 1788 af Lautrup, der skrev Dokumenter og rejste til Viborg til Snapstinget. Det var en 1 Etages rød Murstens Bygning med tre Fag Kvist, saadan som den ses paa Billedet, og var den ene af de 3 teglhængte Bygninger, som i Linds Drengaar fandtes i Holstebro. Den anden

Bygning med Tegltag var den, der nu tilhører Cigarfabrikant Schmidt; den var brændt og blev genopført i 1780erne omtrent samtidig med Lautrups Bygning. Her gik ogsaa tidligere en Vej ind fra Østergade ved nuværende Skomager Bachs Sted tværs over Nørregade ud i Horsstræde. Den tredje teglhængte Ejendom var

Byfoged Tranbergs Gaard, senere tilh. Amtsforvaltrene Schierbeck og Møller
(nu ombygget Hotel Royal)

nuværende Gæstgiver Knudsens i Østergade, der var bygget af en Byfoged Jacobi, som fik Arkitekt Georg Petersen fra København hertil for at bygge den. Her var Byfogedkontor, til Tranberg kom i 1800.

Den gamle Viborg Vej gik neden om (Vest om) Mejrurp Kirke, over Mejrurp Hede, ned over Bækken ved Smedevad og Vest om Lægaard; herfra og ind til Holstebro er den den samme som nuværende Lægaard Vej.

Endnu i 1828 skulde Holstebro gøre Snekastning helt ud forbi Lægaard. Først i 1830erne anlagdes den *nuværende Viborg Landevej*, der fører i lige Linie ind til Østerport. Oprindeligt var her ingen Bro, men man kørte ned gennem Lægaard Bæk. For Fodgængere var der en Række Sten tværs over Bækken ved Siden af Køresporet.*)

Øst for Lægaard Bæk gik — før den nuværende Viborg Vejs Anlæg — *Vejen til Tvis* op ad Hulvejen mellem Graverboligen og Blegbakken.

Herning Vejen gik ogsaa tidligere anderledes ind til Holstebro end nu. Medens den som bekendt nu drejer fra til venstre ved Sønderport og gaar over Vegene Aa Øst for Bryggeriet og derfra op langs Vestsiden af Søndre Plantage, fulgte den gamle Herning Vej indtil Begyndelsen af 1850erne Skern Vej og drejede først paa den anden Side af det nuværende Banespor mod Syd ad Vejen til Vegene Mølle, som den fulgte omtrent til det Sted, hvor Møllevejen bøjer til højre hen til Møllen. Herning Vejen fortsatte lige ned mod Aaen, hvorover den førtes ad *Røde Bro*, saaledes kaldet fordi den var malet rød. Dette var en simpel Træbro paa nedrammede Pæle uden Stridspæle. Derfra gik Vejen videre mod Syd op ad Skraaningene, hvor man endnu tydelig kan se Hjulsporene med de lynggroede Sider og Grøfter. Vejsporene er ogsaa meget tydelige med Grus op mellem Nybo Høje, som hæver sig over Bakkekammen, der nu er beplantet med Fyr. Mellem den mindre østlige Høj og den større tæt Vest for gik den dybt nedskaarne, gruslagte Hulvej, der fortsatte sig videre op over Markerne, hvor ethvert Spor af den nu er forsvundet, indtil

*) Allerede i 1841 var der dog Bro over Lægaard Bæk, idet Borgerrepræsentanterne anviser en Regning paa 25 Rdl. for Istandsettelse af „Broen udenfor Østerport“.

den gik i den nuværende Herning Vej. Her kom altsaa endnu i Fyrrerne de knirkende Bøndervogne fra Herning Egnen eller endnu længere Syd og Øst fra, med deres Forspand af Øg eller Stude langsomt kørende ind til Holstebro paa deres 2—3 Dages Markedsrejser.

Dog Skovlovringerne fra Silkeborg, der kørte til Holstebro eller længere Vest paa med deres Læs af Trævarer, yndede en anden Indkørsel til Byen for at spare Accisen ved Sønderport. Ude i Søndre Plantage ses endnu Side om Side talrige Hjulspor, som viser ned imod Aaen. Lovringerne drejede nemlig fra Landevejen i Tvis og kørte ad Holstebro Søndermark ned over Oversvinevigen og gennem Aaen, hvor der var grundet Sandbund. Naar Sandet flyttedes af Strømmen — fortalte Linds Mester Guldsmed Vejlgård — saa flyttedes ogsaa Overkørselsstedet. De sparede saa Bropengene over Storbroen.

Den *ny Herning Vej* blev anlagt af Vejinspektør Hyl-ling i Halvtredserne.*)

Ringkøbing Vej blev anlagt 1855—56. En Prokurator Bach i Ringkøbing havde Anlægget fra Holstebro dertil i Entreprise; han udførte ligeledes Vejanlægget fra Herning til Ringkøbing.

Før Accisen blev ophævet i 1851, kørte man imidlertid ikke som nu uden videre fra Landevejene ind i Byens Gader. Baade ved *Nørre-, Øster-, Vester- og Sønderport* var der forsvarlige *Bomne*, og her laa *Bomhuse*, hvor Toldbetjente boede. Med deres Søger undersøgte de

*) I Kommunalbestyrelsens Møde 15. Maj 1854 blev fremlagt en Skrivelse, hvori forlangtes Erklæring, om Vejen mellem Vegen Mølle og Tvis Sogneskel bør bibeholdes. — Ligeledes spurgte Ejeren af Vegen Mølle og Tvis og Felding Sogneforstanderskaber, om Vejen mellem Møllen og Broen over Aaen (Røde Bro) bør opretholdes som offentlig Vej. — Hertil svaredes, at Broen ingen Betydning har for Byen.

Bøndervognene, der kom ind til Byen; ja, ogsaa de gaaende maatte frem med, hvad der skulde fortoldes.*)

Af Bomhusene er endnu tilbage det ved Sønderport lige ud for den nuværende Herning Vej (se Billedet). Bomhuset ved Nørreport laa, hvor nu Bagermester Sørensens Ejendom ligger. Ved Østerport var der kun et lejet Lokale, hvor Betjenten opholdt sig. Om Aftenen

Det gamle Bomhus ved Sønderport

*) Ewald Tang Kristensen meddeler efter Fortælling af Lærer Frølund flg. Historie (Jydsk Almueliv V. 69):

„Nu skal a fortælle, hvordan det gik Per Langager. Da han engang vilde liste sig igennem Sønderbommen i Holstebro med nogle Æg i sin Hat, siger Betjenten: „Hvad har du at angive?“ — „Ingen Ting“, siger Per. — „Naa, det er dig“, siger Betjenten og lægger sin Haand paa Hatten af ham, „dig kender jeg nok, du er en redelig Mand“. I det samme løber baade Blomme og Hvide ned om Kinderne paa ham, for den anden havde trykket for haardt og kvaset Æggene helt i Smadder“.

blev Bommene slaaet ned og først aabnet igen om Morgen.*)

Uden om hele Byen gik desuden *Tolldiget* eller *Bomdiget*, som det kaldtes. Fra Nørrebro gik Bomdiget til den ene Side langs Sydsiden af Lægaard Vej, hvor nu den gl. Realskoles Gymnastiksal ligger. Derfra drejede det ned mellem Møllevejen og den østlige Husrække i Nørregade; det gik snært ind til Bygningerne, siger Lind, gik over nuværende Danmarksgade, hvor nu Købmand Astrups Ejendom ligger, derefter ned over Enghaven ud til Østerport, hvor Acciseboden var i et Lærer Dahl tilhørende Hus paa Sydsiden af Østergade.

Til den anden Side gik Bomdiget Vest om Bisgaard til *Vesterport* for Enden af Skolegade; her staar endnu Rester af Diget fra Hjørnet af Lille Struervej hen til Skrænten ovenfor Blødens Bæk. Fra Vesterport gik Tolddiget videre ned over Fuglsangs Jord til Storaan. Paa Sønderlandssiden gik Bomdiget over Pladsen, hvor nu Gasværket ligger (Kappelmark), og videre til Bomhuset ved Sønderport. Her ses ligeledes Rester af Diget fra Hjørnet af Helgolandsgade over et Stykke af det til Holstebro Jernstøberi hørende Anlæg. Fra Sønderport gik Bomdiget videre langs Hulvejen ned til Veggen Aa.

AALØB OG BROER

Storaan med dens Tilløb ved Holstebro, Veggen Aa fra Vest og Lægaard Bæk Øst fra giver den udvidede Aadal, hvori Byen ligger, en malerisk Skønhed, der virker meget stemningsfuldt, naar man fra Bakkerne ud ad Lunden til ser ud over de mange uregelmæssige, bugtede Løb, der til sidst samler sig til en bred og vandrig Strøm henne under Storbroyen.

*) Til Vedligeholdelse af Byens „Porte“ og Bomme opføres paa Overslaget over Udgifter og Indtægter i 1840erne aarlig 5 Rdl.

Ingen af Holstebros Naturomgivelser har været mere lunefulde og omskiftelige end disse Aaløb.

Storaaen har fra Lunden — et lille Egekrat paa den østlige Bakkeskrænt ned mod Aadalen en Kilometer Syd for Byen — ændret sit Løb ikke lidt i den Tid, Lind kan huske. Tidligere gik den ikke saa tæt ind til Vestskrænten Syd op til Kolonihaverne som nu til Dags. Nede over *Landsvig* — den Del af Aadalen, der ligger mellem Aaen og Østskrænten fra Bjærgmandsbakke til Lunden — spores endnu svagt en Lavning, hvori Aaen før løb. Den har efterhaanden arbejdet sig længere mod Sydvest i en stor Bue og lagt mere Jord til Landsvig. Tæt ved det Sted, hvor nu den sydligste Bro udfor Blegebakken fører over til Kolonihaverne, fandtes i Linds Drengaar en Risbusk, hvorfra Aaen atter slog en vestlig Bue, inden den optog Veggen Aa.

Det nye lige Løb fra Veggen Aas Udløb er (efter hvad Linds Mester, Vejlggaard, fortalte) brudt igennem i 1802. Dette er nu Storaaens Hovedløb, medens den østlige Arm, der slaar en stor Bue Øst om *Svinevigen*, fører betydelig mindre Vandmængde, men til Gengæld særlig bag om Haverne til Østergade har større Fald og stærkere Strøm. Denne Arm gik i øvrigt tidligere endnu nærmere ind til Spaserestien neden for Blegebakken. I Linds Drengaar var Jorden mellem Stien og den østlige Arm saa blød, at den gyngede, naar man gik paa den.

Ved Storaaens Gennembrud deltes Svinevigen i to Dele, *Oversvinevigen* Vest for det nye Løb og *Nedersvinevigen* Øst derfor.*) Det nye Løb har iøvrigt gaaet længere ind i Oversvinevigen, hvilket endnu kan ses ved den vestre Gangbro over til Kolonihaverne.

*) I 1854 blev Storaaen foreslaaet reguleret ved Svinevigens Gennemskæring i et Andragende fra Kommunalforeningen til

Neden for Storbroyen er der ogsaa sket betydelige Forandringer med Storaen. Bag Ejendommene paa Sydsiden af Grøngade deltes Aaen endnu i 1830erne af den „store Holm“, og dennes nordre Arm løb snært op ad Baggaardene, den søndre Arm slog en Bue ind mod Sønderlandssiden. Lidt længere mod Vest omtrent ud for de nuværende kommunale Værker var desuden to mindre Holme. Disse Holme var alle tre lave og oversvømmedes ved Højvande, ligesom Aaen saa ogsaa gik højt op over det dengang lave Brotorv.*) Den store Holm gennemskæres 1839, saa Aaens Løb blev lige og samlet. De to mindre ovenfor hinanden liggende Holme lagde sig af sig selv henholdsvis til Sønderland og Nørreland.

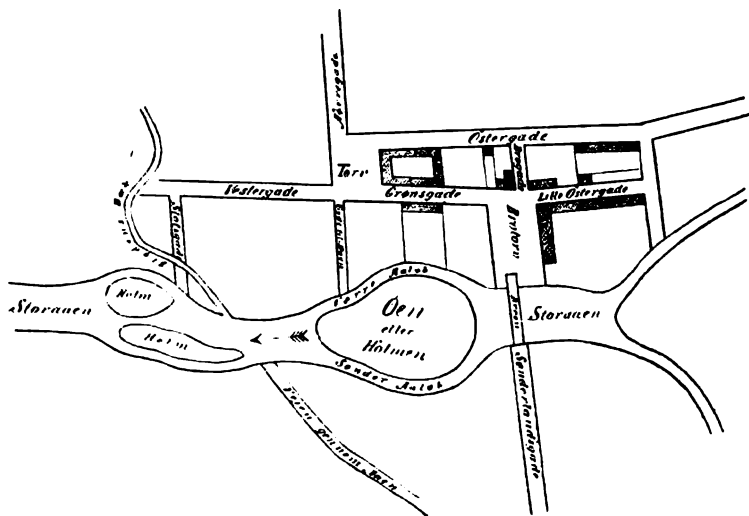
Her mener Lind, at det ældste Overfartssted over Storaen har været. Den ældste Bro skal i tidligere Aarhundreder have været lige ud for Stortorvet og gaet over til Holmen, og en anden Bro maa da have ført herfra til den søndre Arm af Aaen til Sønderland. I hvert Fald har han paa det Sted, hvor denne Arm løb før 1839, stødt paa en svær nedrammet Bropæl. Det var om Sommeren, han var ude at fiske i Baad; han Borgerrepræsentanterne. Lodsejerne tilbyder at holde Byen skadesløs for Omkostningerne, naar de derved indvundne Ejendomme maa overdrages dem.

I Kommunalbestyrelsens Møde den 25. Maj 1855 vedtoges imidlertid ej at foretage videre i Sagen paa Grund af Indsigelse fra en Lodsejer, der troede sig forurettet ved den paatænkte Regulering.

*) Den store Holm nærmest Storbroyen var ifølge Borgerrepræsentanternes Forhandlingsprotokol 1839 overladt til Købmand Beckmann og Farver Alrum fra 7. Maj 1832 i 8 Aar for 5 Rdl. aarlig. Ved en senere Bestemmelse blev det dem tilladt at gennemskære Holmen og at lægge det, som blev tilbage af den, saa vel som den gamle Aaseng, til deres Haver, hvortil det skal ligge for bestandig, mod at disse og efterkommende Ejere af deres Gaarde betaler til Kæmnerkassen 5 Rdl. aarlig.

sprang da ud i Vandet til midt paa Livet og fik fat i den svære Pæl, hvorpaa han mener, at Brodækket har hvilet. Broen over Nordløbet skal have været en „Dobbeltbro“, d. v. s. et løst Brodække laa til daglig langs Siderne af den egentlige, faste Bro og blev ved Højvande taget ned og lagt paa de paa Holmen nedrammede Pæle.

Dette er dog sikkert en uhjemlet Overlevering. Som

Grundplan af Byen omkring Brotorvet 1839
(Tegnet af Kommuelærer N. M. Baden)

det vil ses af det under Siden anførte Forleningsbrev af 1556 — det fra 1558 beskriver Broen med de samme Udtryk — kan den deri beskrevne Bro kun forstaas som en over Aaens samlede Strøm førende Bro og ikke som en „Dobbeltbro“, der gik over en Holm i Aaløbet. Storbroen har i hvert Fald i de sidste 400 Aar ført over Aaen paa sit nuværende Sted.*)

*) I Frederik Is „Danske Registranter“ S. 60 gengives følgende Brev, udstedt af Kongen paa Gottorp den 4. Maj 1526:

Niels Persen, Borger i Hollstebro, og hans Hustru Citzel Pers-

Guldsmed Lind kan huske *tre Storbroyer*. Saaledes som Broen er beskrevet i de to Forleningsbreve af 1556 og 1558 bestod den til 1855. Det var helt igennem en Træbro. Ude i Strømmen var nedrammet svære Egestolper, der dannede tre Stolpesæt, som til begge Sider støttedes af Strømsstivere eller „Stridspæle“, som de kaldtes, hvorved Broen dækkedes mod Strøm og Is. Selve Broen var af omtrent samme Længde og Højde som de to senere, men den var meget smallere, kun 6 Alen bred, saa Fodgængere lige kunde klemme sig forbi Vogne, der kørte over. Brodækket dannedes af tværliggende Fjæl, og paa Siderne var der Trærækværk (se Tegningen næste Side).

Da Brotorvet dengang var langt lavere end nu, kørte

datter fik Brev, den ene efter den anden, hvilken som lever længst, med den tilliggende Kornrente af Vollborg (=: Ulfborg) og Hjermerherred mod at holde Broen vel færdig for agende, ridende og gaaende; dersom Herrederne ikke vil udgive Kornet, maa de lade det æske tre Ting til Herredsting og siden tiltale dem til Hardboe „byeting“ (=: Bygdeting eller Sysseletinget, som holdtes i Holstebro).

I „Kancelliets Brevbøger 1556—60“, S. 29, findes under Juni 1556 følgende:

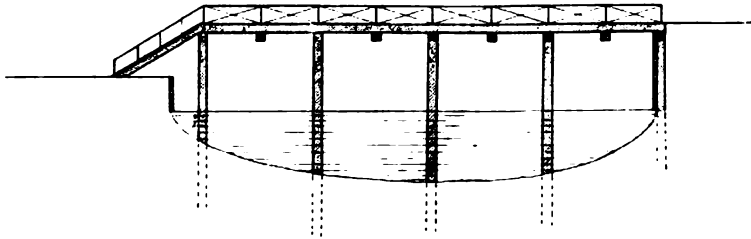
Forleningsbrev for Niels Pedersen, Borger i Holstebro, paa Broen samme Sted, til hvis Vedligeholdelse han maa oppebære Korn og anden Rettighed, der skal gives dertil, mod at holde den i Stand med stærke Fjælle og Stolper samt Rækker paa begge Sider.

(Denne Niels Pedersen er sikkert den samme som Niels Persen i Brevet af 1526. — Efter Danske Magasin IV, I, S. 203, var Borgmester Knud Nielsen forlenet med Broen 1546, efter hvem Niels Pedersen saa atter har faaet Broen i Forlening, hvorfor der er udstedt nyt Forleningsbrev til ham.)

27. Oktober 1558 er udstedt Forleningsbrev paa Broen til Peder Nielsen, Borger i Holstebro (rimeligvis en Søn af fornævnte Niels Pedersen, der vel er død i Tiden mellem Udstedelsen af de to Breve).

man fra det op paa Broen ad en Broskraaning, to tilpassede, men løse Sidebjælker, der bar Tværstokke, som laa tæt sammen og holdtes til af en foroven og forneden fastkrampet Bjælke i Midten. Dette Skraaplan blev under Højvande eller Tøbrud, naar Brotorvet over-svømmedes, taget op og lagt op paa Broen. Nedkørslen til Sønderlandsgade var mindre stejl, saa der var ingen Broskraaning.

I de senere Aarhundreder var Storbroen i privat Eje, vist stadig Borgere i Holstebro, der havde Vedligeholdelses- og Fornyelsespligten, men til Gængæld oppebar

Profil af Broen 1839
(Tegnet efter Linds Udkast af N. M. Baden)

Brokornet og opkrævede Bropenge for Køretøjer og Kreaturer. En Vogn betalte 4 Skilling, for en Hest eller en Stud 3 Skilling, et Faar eller et Svin 1 Skilling. Folk søgte dog at slippe for at betale Bropengene ved at køre igennem Aaen, hvor Vandstanden var lav. Dette var naturligvis ulovligt, men vi har set, hvorledes Skovlovringerne ret almindeligt slap for at betale ved at dreje fra Herning Vejen i Tvis og køre over Holstebro Søndermark ned igennem Aaen ved Svinevig.

Af Folk, der i Mands Minde har haft Storbroen og Ret til at kræve Bropenge, nævner Lind Købmand *Laust Kjær*, der havde nuværende Hotel Schaumburgs Gaard. I hans Tid, fortalte Vejlgård, kom der i 1820erne et stærkt Tøbrud, der oprev Broen og lagde den helt paa

langs i Aaen. Saa solgte Laust Kjær den ene Halvpart i Broen til *Kr. Fisker*. Han kunde dog ikke magte det; Genopførelsen kostede for meget, og han maatte sælge sin Part til en Jøde, Købmand *Gunst*, der boede i nuværende Sagfører Baadsgaard Bruuns Ejendom paa Brotorvet. Kjær vedblev at eje den anden Halvpart, til han døde i 1836. Saa fik hans Svigersøn, daværende Maler *H. Schaumburg*, der var gift med Kjærs Datter og ogsaa overtog Gaarden paa Nørregade, denne Halvdel af Broen. Schaumburg solgte senere sin Part til Prokurator *Chr. Repsdorph* († 1867), medens Jøden stadig havde den anden Part.

Storbroen kunde i 1840erne og 50erne give hver af Ejerne et Par Hundrede Daler i Overskud. Da saa den gamle Bro skulde ombygges i 1855, købte Staten den af Repsdorph og *Gunst*.*)

Den ny Storbro opførtes saa i 1855—56 af Stenhugger *Mohr* fra Flensborg, der for Resten blev her og købte den nuværende Støberigaard paa Sønderland. Han brolagde ogsaa Nørregade. Ude i Strømmen byggedes 3 Granitmure — de samme, som endnu staar; de afsluttedes til hver Side af Kugleudsnit (ialt 6, der nu er opstillet oppe i Alderdomshjemmets Have). Paa Murpillerne hvilede svære Egetræs Dragere, der bar Brodækket. Dette bestod oprindeligt af Egetræs Tærninger, der senere bødedes med Planker. Broen var 80 Alen lang og 12 Alen bred eller omtr. dobbelt saa bred som den gamle. I Midten var Kørebanen, og ad-

*) I Kommunalbestyrelsens Møde den 12. Novbr. 1853 fremlagde Ingeniørkaptajn *Ravn* Overslag og Tegning til en ny Bro over Storaen. Det vedtoges at bortlicitere Tømmer- og Stenhugningsarbejderne, og at Rækværket skulde støbes i København eller Aalborg. Det henstilledes, at det indre Rækværk gjordes solidere end efter Forslag og Tegning af Hensyn til de store Studedrifter, som ofte passerede Broen.

skilt fra denne ved Rækværk af Jærn paa hver Side en Gangbane med Jærnrækværk uden for. Hele Anlægget foretoges af det kongelige Vejevæsen under Ledelse af Kaptajn Ravn og Løjtnant Hoskjær. Der betaltes ingen Bropenge for Færdsel over den ny Bro.

Denne Storbros varede til 1910. Trædækket sledes hurtigt paa Grund af den tiltagende Færdsel og maatte stadig bødes.*) Byraadet besluttede derfor at ombygge Broen og afholde Udgiften dertil af den Sum, som Amtet tidligere havde betalt Byen for at overtage Vedligeholdelsen af Bro og Landevejsgader. Det overdroges Entreprenørfirmaet Christiani & Nielsen, Aarhus, at bygge et Brodække af Hennebique Beton, der blev opført paa de tre gamle solide Murpiller i Strømmen. Den ny Storbros er lidt længere og betydelig bredere end den gamle fra 1856.

Vegen Aa har i Tidens Løb helt ændret sit Udløb i Storaæn. I meget gammel Tid („efter et Kort fra det 12. Aarhundrede“, siger Lind; rimeligvis Resens eller Pontoppidans Byplan over Holstebro) drejede den lige Øst for den nuværende Herningvejs Bro til venstre neden om den østre Husrække ved Herning Vejen og løb ind over Brænderigaardens Grund tværs over Sønderlandsgade og videre ad den endnu sporlige svage Lavning mellem Støberiet og det gamle Hus**) ved Begyndelsen af Helgolandsgade; Aaløbet har saa fulgt Helgolandsgades sydlige Husrække og er i skraa Retning gaaet over det yderste af denne Gade. For Enden af Gaden ses endnu tydelig den gamle Aaseng, først som en svag, tildels af Affald fyldt Lavning, derefter tegner

*) I Amsraadmødet Februar 1868 forelaa Indberetning fra Politimesteren i Holstebro om, at Broen over Storaæn var i en aldeles uforsvarlig Tilstand, og at en Hovedreparation var nødvendig. (Holstebro Avis 24. Marts 1868.)

**) Nedrevet og ombygget i Aar (1916).

det nu tørre Aaløb sig meget tydeligt til Udmundingen i Storaæn lidt ovenfor Herning Banens Bro. Aasengen, der om Sommeren er en græsklædt Dalfure, synes nu at skulle bruges som Losseplads og vil saaledes med Tiden forsvinde.

Hvor naar Vegen Aa har brudt sig Vej Øst paa ned til Storaæn, vides ikke; men, ogsaa paa denne Strækning har Aæn skiftet Løb. Lind husker, at den tidligere har gaaet over den Toft mellem det nuv. Løb og Storaæns Hovedløb, som nu tilhører Fabrikant Færch, og er mundet ud i dette vestligere end nu.

Lægaard Bæk løb i ældre Tid ud i Storaæns gamle Arm nærmere oppe ved Anlægsbroen end nu. Denne østlige Arm var jo før 1802 Storaæns eneste Løb, der i meget gammel Tid gik ind ved Villa „Aalykke“, skraaede tværs over Østergade og løb over den Grund, hvor afdøde Distriktslæge Fabers tidligere Ejendom nu ligger. Her skal der ved en Gravning være fundet Fleg. Aæn gik derfra videre over den Grund, hvor nu den gamle Skolegaard og Svineslagteriets nordre Længe ligger, ind over Haverne til Købmand Schous og de andre Gaarde paa Nordsiden af Østergade. I Haven til Byfoged Tranbergs og Amtsforvalter Schierbecks nu delte Ejendom betegner den tidligere omtalte Karusdam det gamle Aaløb, der fortsattes videre over Nørregade ved nuværende Fabrikant Schmidts Ejendom og derpaa ad Horsstræde ned til den nuværende Storaæ. Paa denne Strækning bagom Østergades Nordside har der altid vist sig meget sumpet og vandrigt, naar der skulde graves Grund ud. Saaledes har Beboerne flere Steder her i Østergade ikke kunnet grave Kældere, da de vilde løbe fulde af Vand.

Storaæn, der er Landets næst længste og tredje vandrigeste Aa, skulde jo synes at have egnet sig godt

til Pramning og Sejlads for tidligere Tidens Smaaskibe. Aaen har dog aldrig spillet nogen stor Rolle i den Retning, fordi Strømmen altid har været temmelig stærk. I Mands Minde vides der kun, at der har været nogen *Pramning af Mursten* fra Nørre Vosborg Teglværk, hvis store munkestenslignende Fabrikat sidder i mange større Bygninger i Holstebro, t. Eks. Hotel Schaumburg og Raadhuset. Pramningen foregik paa den Maade, at to Mænd gik paa Bredden og trak Prammene op mod Strømmen, medens en Mand om Bord styrede og stagede. Ved Transporten fra Nørre Vosborg Teglværk af Sten til det nuværende Raadhus skete for Resten den Ulykke, at den Mand, der var i Prammen, faldt over Bord og druknede, idet den anden, der trak paa Land, ikke kunde komme ham til Hjælp.

I 1830erne kom Forordningen om, at Husene i Købstæderne skulde være teglhængte, oprindeligt inden 2 Aars Forløb, men Fristen blev senere forlænget til 7—8 Aar. Heraf benyttede sig *Niels Noe*, Søn af Podemester Jep Noe, Nørre Vosborg Liselund, og Broder til Lærer Noe i Birk Skole, Gjellerup, med hvis Datter Guldsmed Lind blev gift. Niels Noe havde som ung været paa et Teglværk ved Flensborg og der lært at lave Tagsten af Tegl. Han kom nu tilbage og anlagde et Teglværk i Staby, hvor han tilvirkede Tagsten af Tegl. Disse lod han pramme op ad Storaen til Holstebro, hvor der nu blev god Afsætning til Tegltagene. Men Tang, Nørre Vosborg, nægtede Gennemfart fra Nissum Fjord op ad Storaens Munding, fordi han havde Fiskegaarde ved Udløbet. Dog ved Henvendelse til Regeringen fik Staby-Manden Ret til Gennemfart. Niels Noe havde Gaarden og Teglværket i Staby til ind i Fyrrerne, da Teglværket blev nedlagt. De fleste og bedste Sten kom dog nok fra Vosborg Teglværk, og Pramningen herfra ad Stor-

aaen vedblev endnu i adskillige Aar. Ogsaa Nørre Vosborg Teglværk, der laa Vest for Broen mellem Gaarden og Aaens Udløb, er nu nedlagt.

BYGNINGER OG PLADSER

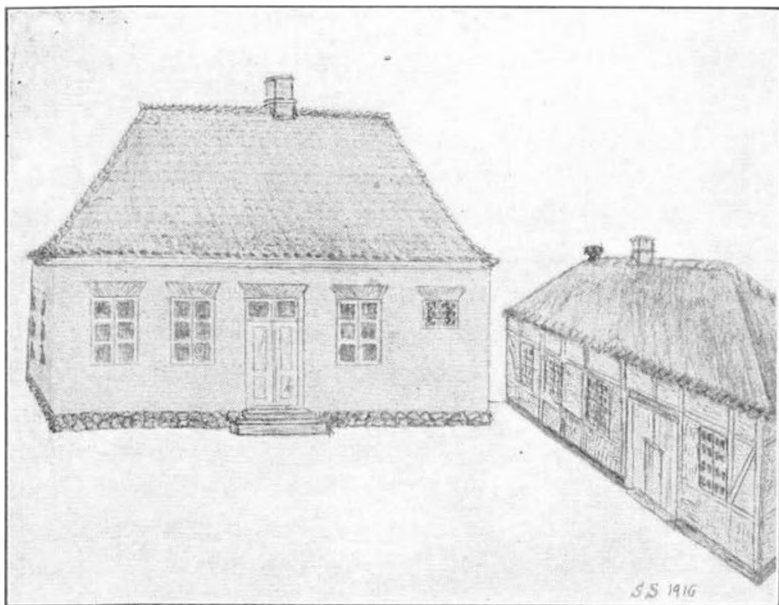
I de foregaaende Afsnit er der talt om enkelte af Byens Bygninger, og i et Par senere Afsnit, hvor der vil blive fortalt om Handel, Haandværk og Markeder, vil der blive Lejlighed til at meddele de Oplysninger, som Guldsmed Lind har kunnet give, eller som jeg paa anden Maade har skaffet til Veje, om Købmandsgaarde, Torve og Markedspladser. Her skal derfor kun omtales nogle nu forsvundne, ombyggede eller omdannede Bygninger og Pladser i og ved Byen.

Raadhuset. Da Linds Fader boede i Stedet lige ved Siden af Raadhuset i Skolegade, har M. Lind i sin Barndom stadig haft det gamle Raadhus til Nabo og husker det saa godt, at han har givet en Tegning deraf. Med denne som Grundlag og efter Anvisning af Guldsmed Lind har Sparekassedirektør S. Simonsen udført omstaaende Tegning af den i 1846 nedrevne „Raadstue“ og Ejendommen Nord for, Chr. Lindes Gaard, saadan som begge saa ud i Begyndelsen af Fyrreerne.

Det Raadhus, der var bygget 1750, laa paa samme Plads som det nuværende med det lille Raadhustorv foran sig, men Bygningen var kortere end det nuværende Raadhus og havde kun eet Stokværk med et højt Tegltag. Grunden var lagt af Kampesten, der dannede en lav Sokkel, hvorpaa Murene af brændte Sten hviløde. Raadhustorvet gik dengang i Flugt med Nørregade, og der var Indkørsel til Gaarden bagved baade Syd om Bygningen ud mod Skolegade og mellem den nordre Ende og Lindes Gaard, saa Smøgen her var bredere

end nu. Den nordre Sidefløj, hvor nu Arrestlokalerne er, fandtes ikke ved det gamle Raadhus, men er først opført i Forbindelse med det nuværende.

Som det ses paa Tegningen, var Indgangsdøren som nu midt paa Bygningens Forside. Til venstre fandtes i Bygningens sydlige Halvdel selve Raadstuen, der gik

Holstebro gamle Raadhus (1750—1816) med en Fløj af
Lindes Gaard
Tegning af S. Simonsen efter M. Linds Udkast og Anvisning

helt igennem Huset og havde Datidens smaa 6-rudede Vinduer ud til Raadhustorvet og mod Gaarden. Her holdt de eligerede Borgere (til 1838) og senere Kommunalbestyrelsen, der mest bestod af Købmænd og enkelte andre større næringsdrivende (som Felberedere) deres Møder, i Reglen en Gang om Maaneden.

Til højre for Hoveddøren boede Arrestforvareren, der havde 2 Stuer, een ud til Raadhuspladsen og en anden

ud til Gaarden. Arresten var i det sidste nordre Fag af Bygningen og bestod af 3 smaa Rum, hvoraf de 2 hver havde et lille tilgitret Fængselsvindue, henholdsvis ud til Pladsen og til Gaarden, medens den midterste „Arrest“ havde Vindue ud til Smøgen. Nedenunder var to Arrestkældere.

De engelske Matroser og Søsoldater, som blev reddet fra de to store engelske Krigsskibe „Defence“ og „St. George“, der strandede Juleaftensdag 1811 henholdsvis paa Fjaltring og Fjand Strand, blev, efter hvad Lind tit har hørt fortælle, anbragt som Krigsfanger i Holstebro. Det er vel de 11 Søfolk, der reddedes det sidste Sted i Sdr. Nisum Sogn (Ulvborg Herred), som er blevet bragt til Holstebro Arrest som den nærmeste.*) Der er tidligere fortalt, at Byfoged Tranberg brugte de fangne Englændere til at grave Karudsedammen i sin Have. Det var vist dem, der sad i en Sidefløj af Brænderigaarden. Der var desuden 4, som sad i Raadhusets Kælder-Arrest, hvor der dengang vist ikke har været andre Arrestanter. Der har maaske ikke været Plads til dem alle i Arresterne i Ringkøbing eller Lemvig. At de blev brugt her til Jordarbejde i det fri, tyder jo ikke paa nogen streng Indespærring, og der blev da heller ikke passet bedre paa dem, naar de var lukket inde, end at de med en afbrækket Stegepande som Spade gravede sig en Gang fra Arresten ud under Raadhusets Endemur og under Smøgen, hvor det nok var deres Hensigt at komme op, mener Lind; men de gravede for langt og kom op inde i Laden, der hørte

*) Se P. Storgaard Pedersen: „De engelske Krigsskibes Stranding 1811“ i Hardsyssels Aarvog for 1911. Han har dog intet om, hvor de reddede (ialt 17 fra begge Skibe), der selvfølgelig erklæredes for Krigsfanger, blev anbragt, men kun, at de kort efter blev udvekslet med dobbelt saa mange danske Fanger.

til Lindes Gaard. Det er maaske dog sandsynligere, at de med Forsæt har valgt at føre Minegangen op til Overfladen inde i Laden for at slippe ubemærket op. Jorden, som de gravede ud af Gangen, maatte de have i Arresten, men de maa have forstaaet at skjule det runde Hul, som fandtes ved Raadhusets Ombygning i 1846. De slap i hvert Fald alle fire ud gennem den underjordiske Gang og tog Flugten Vest paa.

Den 12. Marts 1840 opstod der *Ildløs* paa Raadhusets Loft, hvor der laa en Del gamle Arkivsager. Nogle af Protokollerne blev reddet, men andre Ting brændte. Branden havde fat i Sparrerne, men blev hurtig opdaget, og da man havde Sprøjterne i Schaumburgs Gaard lige over for og kunde faa Vand fra Beholderen ved Blødens Bæk i Skolegade, lykkedes det at faa Ilden slukket, saa der blev kun et Hul i Taget paa nogle Alen, hvor man havde revet Teglstenene ned for at komme til at sprøjte Vand ind paa Loftet.

Da Bygningen i flere Henseender trængte til Forandring og Udvidelse, tænkte man allerede nu paa at bygge et *nyt Raadhus*. I Borgerrepræsentanternes Møde den 25. Marts blev det overdraget til Malermester Schaumburg at „forfatte en Tegning til en ny Raadstuebygning“. Mere blev det dog foreløbig ikke til. I Overslaget for 1841 opføres blot 60 Rdl. til Istandsættelse af Raad- og Arresthuset — rimeligvis blot til Udbedring af Taget efter Branden.

Først 1846 blev det gamle Raadhus nedrevet og det nuværende opført. Af Kommunalbestyrelsens Protokol ses, at Møderne under Ombygningen blev holdt dels paa Byfogedkontoret, dels hos Gæstgiver Eyndhoven (Borgerrepræsentant). Til midlertidig Arrest lejedes Schaumburgs Ladebygning, som han tilbød at indrette til 4 Arrestlokaler og Bopæl for Arrestforvareren for

236 Rdl., dog under Forudsætning af Amtets Godkendelse.

Arkitekt *Nebelong* havde givet Tegning til det ny Raadhus, men det var Arkitekt *Brunstrøm* fra Horsens, som førte Tilsyn med dets Opførelse. Der udbetaltes ham ialt 250 Rdl. for 14 Rejser fra Horsens til Holstebro i Tidsrummet April—November 1846. Købmand *A. S. Kragelund* paa Torvet havde overtaget Opførelsen som Bygherre, i Forbindelse med Murermester *Rosengaard* fra Ringkøbing som Bygmester, for 8000 Rdl., og det var førstnævnte, der modtog dette Beløb i forskellige Udbetalinger. Kommunalbestyrelsen bevilgede desuden Tagrender, som oprindelig ikke var paa *Nebelongs* Tegning, medens man paa *Brunstrøms* Henstilling opgav at opføre Muren paa hugne Sokkelsten, da disses Fremskaffelse vilde have forhalet Opførelsen. Grunden har da ogsaa vist sig at være solid nok, selv om en Sokkel vilde have pyntet noget paa den langtfra smukke Bygning. Men med sine to Etager og større Længde var det ny Raadhus jo langt rummeligere og bedre end den gl. „Raadstue“.

Som Bohave til det ny „Ting- og Arresthus“ anskaffedes bl. a. 2 Lænestole og 6 andre Stole til Tingstuen, Møbler til Forligskommissionens Værelse m. m. *)

Schaumburgs Gaard. Raadhusets Genbo, nuv. Hotel Schaumburg, er allerede omtalt som tilhørende Familien Lind, indtil Morten Lind 1769 afhændede først den ene Halvdel af Gaarden til Gørtler *Niels Særkjær* og 1771 den anden Halvdel til *Peder Kjær*. Dennes Søn, kaldet *lille Laust Kjær*, ægtede en Datter af *Niels Særkjær* og samlede saaledes atter Gaarden, hvor der nu igen drives Købmandsforretning i et Par Menneskealdrer, først

*) Ovenstaaende om det ny Raadhus's Opførelse er efter Kommunalbestyrelsens Forhandlingsprotokol fra 1838—49.

af Peder og lille Laust Kjær efter hinanden, derefter af den sidstes Fætter, der ogsaa hed *Laust Kjær*; han overtog Gaarden mod at forsørge Fætterens Broder og Søster. Den sidste Laust Kjær havde Forretning her i de første Tiaar af det 19. Aarhundrede. Han havde 2 Døtre, af hvilke den ene, *Sofie*, blev gift med Malermester

Sofie Schaumburg, f. Kjær

H. Schaumburg 1834; han overtog Ejendommen ved Svigerfaderens Død 1836. Om ham og hans senere Ombygning af Gaarden i dens nuværende Skikkelse vil der blive fortalt i et følgende Afsnit. Herskal derfor blot fortælles om den Ildebrand, som lagde Ladebygningen til Schaumburgs Gaard og to sydlige Nabobygninger i Aske.

En Middagsstund i Juli 1837 saa Mathias Lind, som dengang

var 6 Aar gammel, at Chr. Thrane, der var en stor svær Mand, kom ud fra sin Gadedør i det Sted i Skolegade, hvor nu Natbetjent Schmidt bor; han satte i stor Fart ned ad Gaden hen imod Nørregade, og da den lille Mathias, hvis Fader boede, hvor nu Bagermester Pedersens Ejendom ligger, skulde se, hvad der var paa Færde, opdagede han, at Røgen slog ud over Nørregade fra Schaumburgs Baggaard. Chr. Thrane gjorde straks Anskrig, og det varede ikkè længe, inden Folk

kom op af deres Middagssøvn, og da de havde gnedet Søvnen og Røgen af Øjnene, saa de jo, at det var Schaumburgs Ladebygning, som nu stod i lys Lue. Vinden var først østlig, men saa drejede den om i Nord og bar Flammerne ned paa Hattemager *Mulvads* Bygning snært op ad Schaumburgs Gaard, og da den var straatækt, stod den ogsaa snart i Lue.

Nu fik man Sprøjterne frem. Det var to gamle smaa Kobbersprøjter paa Hjul, der stod i selve Gaarden, hvor det brændte. Saa kom ogsaa „Slufferne“ (Slæderne med Vandtønder) frem; Tønderne blev fyldt med Vand fra „Bassinets“ ved Blødens Bæk i Skolegades Nordside, saa alt var nemt ved Haanden.

H. Schaumburg

Men selv om man kørte Vand og sprøjtede paa Kraft, forsløg det dog ikke noget. Ilden bredte sig ogsaa til Felbereder *H. Helms* Ejendom (nuv. Købmand Schrøders) ved Siden af *Mulvads*. Helm var velhavende, som Felberederne sædvanlig var, og havde faaet sit Hus teglhængt. Det laa med Gavlen ud mod Gaden, men noget trukket tilbage. Der var en Brøndvippe, som Ilden havde fat i, men Brandmændene kom saa herind, og Ilden standsedes da ved Felberederens Gaard. Derimod fik Ilden fat i Laden og Sidefløjen til „Lille Knud“s

Gaard Syd for, men hans Bygning til Gaden reddedes, da Brandfolkene rev Hul i Sidefløjen, der havde Straatag.

De brændte Bygninger blev nu genopført med Tegltag, som der nogle Aar før var kommet Paalæg om i Købstæderne; men det gik langsomt med Forordningens Gennemførelse. Felbereder Chr. Helm, Søn af H. Helm, overtog Felberederiet 1838, men købte senere Ejendom-

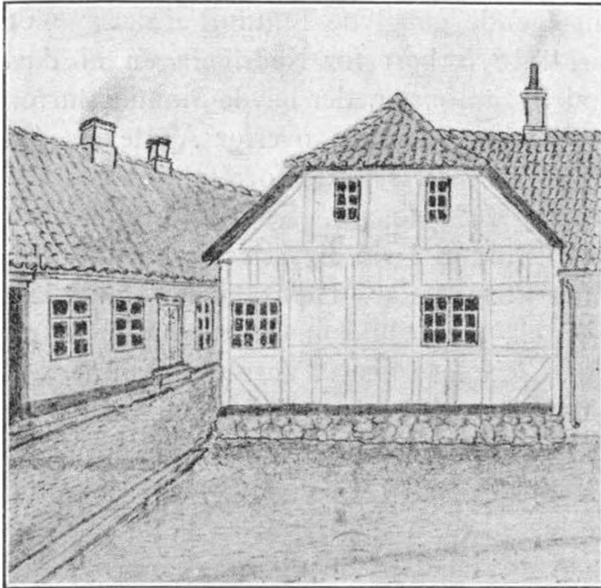

Parti af Nørregade ved Raadhustorvet
I Forgrunden tilhøje Ch. Christensens Gaard, tilvenstre Hotel Schaumburg

men længere oppe i Nørregade udfør nuv. Danmarks-gade; den ny Ejer ombyggede Helms gl. Gaard, der nu blev lagt langs Gaden og ud til denne. Købmand Schrøder, der købte Ejendommen 1874, af Bager J. P. Stumph, har opført den nuværende Bygning, som er den tredje, Lind kan huske paa denne Plads.

Selv om der tit har været Ildløs i Holstebro efter de nys omtalte Brande, har de dog ikke haft den hærgende og omsiggribende Karakter som Ildebrandene her i tid-

ligere Aarhundreder.*) For det første virkede Tegltagene, der efterhaanden afløste Straatagene, og Grundmurene, som gradvis traadte i Stedet for „Mure klinede af Ler mellem Stolper“ og Bindingsværks Mur, hæmmende paa Ildens Udbredelse. For det andet blev Brandvæsenet bedre ordnet især ved, at der i 1842 oprettedes et

Parti af Nørregade udfør Horsstræde med Gavlen af det gl. Apotek
Tegning af S. Simonsen

Brand- og Politikorps, som traadte i Stedet for den samtidig ophævede Borgervæbning.

Længere nede i Nørregade laa *Apoteket*, som nu, paa Hjørnet af Hovedgaden og Horsstræde. Det var en Bygning i eet Stokværk med Bindingsværks Mur, opført af Apoteker *Kristian Faber*, som henflyttede Apoteket fra Østergade til Nørregade. Han drev det fra 1776 til 1816 (død 1818) og efterfulgtes af *H. A. Faber*, der døde 1847

*) Se Frølund: Holstebro, S. 35—36.

og atter fulgtes af sin Søn *Fr. Leonhard Faber*, som var Apoteker her til 1880. Holstebro Apotek har saaledes i 100 Aar været i Familien Fabers Eje. F. L. Faber var gift med en Datter af Prokurator Repsdorph. Han ombyggede Apoteket i 1875 og opførte den nuv. Bygning, der dog i Aarene 1908 og 1912 er udvidet af Apoteker *Haffgaard* ved Paabygning af andet Stokværk. Den omstaaende gengivne Tegning af det gamle Apotek er udført i 1875 kort før Nedrivningen af daværende Købmand S. Simonsen, der havde Manufakturforretning i Hjørneejendommen lige overfor Apotekets Gavl, der hvor nu Melgaards Isenkramforretning er.

Kirken og Kirkepladsen. Særlig om Holstebro gamle Kirke har Frølund i sin Beskrivelse en udførlig og udtømmende Redegørelse. Her skal derfor kun meddeles enkelte Træk, som Guldsmed Lind har berettet.

Den *gl. Kirke* laa i Øst til Vest midt paa *Kirkegaarden*, hvortil den nuv. Kirkeplads brugtes indtil 1865. Kirkegaarden havde Indgange fra de forskellige Stræder og Gyder, som udstraaler fra dette Byens Midtpunkt; men Hovedindgangene, hvor der ogsaa kunde køres, var fra Nørregade ad Horsstræde og fra Skolegade ad Skolestræde. Tidligere havde Kirkegaarden været større og omgivet af Diger; men flere Huse baade i Skolegade og Nørregade er bygget paa gammel Kirkegaardsjord eller har erhvervet Baggaarde derfra, hvilket er fortsat, ogsaa efter at Pladsen var ophørt at være Kirkegaard. 1913 fik saaledes Ejendommene i Nørregade op til Kirkepladsen flere Alen af dennes Grund ved Køb, og i 1914 fik ligeledes Højskolehjemmet til sin Udvidelse et Stykke Grund fra den.

Ved disse Beskæringer (i tidligere Tid) og ved Stigningen i Tallet af Begravelser blev Kirkegaarden efterhaanden for lille, saa man maatte se sig om efter Jord

uden for Byen til Kirkegaard. Man købte derfor allerede i 1855 eller 1856 af Amtsforvalter *Skierbeck* mellem Vestsiden af Møllevejen, Tolddiget og nuv. Danmarks-gade et Stykke Jord, som blev udlagt til Kirkegaard, men aldrig blev taget i Brug, da der rejste sig Indvendinger, dels at Pladsen var for lille, dels at den laa for nær ind paa Byen, der let vilde udvide sig om den, saa man atter fik Kirkegaard inde i Byen. Denne „Kirkegaard“ blev da kasseret, og en Mark ovenfor Lystanlægget ved Nordsiden af Viborg Landevej blev købt til Kirkegaard 1864, og efter at der var anlagt Gange og plantet Træer særlig paa Skraaningene ned mod Anlægget, som nu danner den smukke Forgaard med Gange og Løvtræer, blev den *ny Kirkegaard* taget i Brug 1865. Efter den Tid er ingen bleven begravet paa den gamle Kirkegaard omkring Kirken. En Del Kister blev ført herfra op paa den ny, bl. a. af Familien Schou; men de fleste blev selvfølgelig liggende paa den gamle. Linds Svigerfader Lærer T. Noe og et Par af de ældste afdøde Børn ligger paa Kirkepladsen mellem den ny Kirkes Korrunding og Kirkegyden, og mange andre træder paa deres kæres Grave, naar de gaar til og fra Kirke.

I det sydøstre Hjørne af den gl. Kirkegaard, omtrent hvor nu Porten fra Horsstræde ind til Melgaards Isenkramforretning er, blev Selvmordere og henrettede Forbrydere begravet. Her var bl. a. Lærer Frellesen fra Rind i Hammerum Herred blevet begravet. Guldsmed Linds Svigermoder, som var fra Herning Egnen og født 1796, kunde huske Frellesen, han havde Klumpfødder („Følfødder“), men kunde alligevel danse, og hun fortalte, at hun havde danset med ham som ung Pige. Han havde besøvet en Enke i Lind, og for at slippe for Følgerne, dræbte han Konen. Da Liget blev skaaret

op, skal man have fundet, at Fosteret havde Klumpfødder (!), og Frellesen blev anholdt; da man dengang ikke havde noget Arresthus i Hammerum Herred, blev han ført til Holstebro Arrest. Han blev dømt til Døden, halshugget paa Galgebakken og begravet blandt de andre rettede Forbrydere i Kirkegaardshjørnet. Denne Henrettelse, som vist nok er den sidste, der har fundet Sted i Holstebro, skal være foregaaet i 1814 eller 15.)*

Præstegaarden paa Kirkepladsens Vestside — fra 1913 overdraget til „Kristelig Forening for unge Mænd“ og paabygget en ny 1. Sal — blev først omkring 1820 købt til Bolig for Sognepræsten i Holstebro og naaede saaledes ikke at være det i 100 Aar. Det gamle Stuehus var meget tarveligt, men stod endnu i Pastor Reumerts Tid og blev først ombygget i 1870erne. Udhusene var i Forvejen ombygget, og Sidebygningen langs Nellikestræde og Baghuset blev staaende efter Stuehusets Ombygning, medens en søndre Længe til Haven blev nedbrudt.

Fra Præstegaardens Indgangsdør førte en Poppelallé, hvoraf de 2 Træer staaer tilbage (der var ialt 6), hen til den nu nedrevne Kirke, ved hvis Taarns Sydside den mundede ud ved Kirkedøren opr. paa Kirkens Sydside.

Holstebro gamle Kirke, der var opført i det 14. Aarhundrede, var en temmelig lav Korskirke, hvis Arme gik ud fra Langkirken nær ved Koret, og hvis Taarn mod Vest havde et solidt fæstningsagtigt Præg. Inde i Kirken førte 3—4 Trin fra Skibets Gulv op til Gulvet i Taarnet, hvor der ogsaa var Stole. Under dette var Gersdorphanes Familiebegravelse med Karen Solgaard og de 3 af hendes 4 Mænd, Epitafiet hang paa Skibets Nordmur nær ved Taarnet. Kristen Lindes, Dortha

*) Den heromtalte Frellesen var Søn af Degnen Marcus Frellesen og Hustru Mette Lauridsdatter i Rind. Red.

Lindes og flere af deres Børns Begravelse var i den søndre Korsarm i en muret Hvælving, hvortil der var Nedgang udefra. I Koret var Pastor Lugge og Familie begravet. Desuden var der flere andre Kister nedsat under Kirkens Gulv.

Da Kirken efterhaanden blev for lille, blev den revet ned i 1907, og den nuværende store smukke Kirke opført og lagt i Nord og Syd, hvor det høje slanke

Holstebro gamle Kirke, nedrevet 1907

Taarn rager op, synligt langvejs fra. Den gamle solide Kirkes Nedrivelse for at give Plads for den ny vakte Modstand hos mange. Men endnu stærkere Kritik vakte den Mangel paa historisk Sans (for ikke at sige Sømmelighedsfølelse), hvormed man gik frem ved Behandlingen af Kirkens Minder og Begravelserne. Kisterne fra Gravhvælvingerne blev nedsat ved Sydsiden af vestre Kirkefløj, hvor der i Muren er indhugget de tre Navne: Gersdorph, Lugge, Linde.

En Beskrivelse af *Holstebro Borgerskole*, som til 1859 laa i Østergade paa Hjørnet af lille Østergade, er givet i disse Minders første Afsnit, og saadan som den saa ud i Linds Skoletid, holdt den sig, indtil den ophørte at være Skolebygning og solgtes til privat Brug.

I Maj 1856 vedtog Kommunalbestyrelsen, at en ny Skolebygning er aldeles nødvendig, og at en saadan bliver at opføre. Skolekommissionen paatog sig ved Mødet, hvor den var til Stede, at udarbejde en detailleret Plan, saa vel til Skolens Indretning i det hele som til selve Skolebygningen. — Endnu i Marts 1857 er det dog ikke endelig bestemt, hvor den ny Skolebygning skal opføres.*)

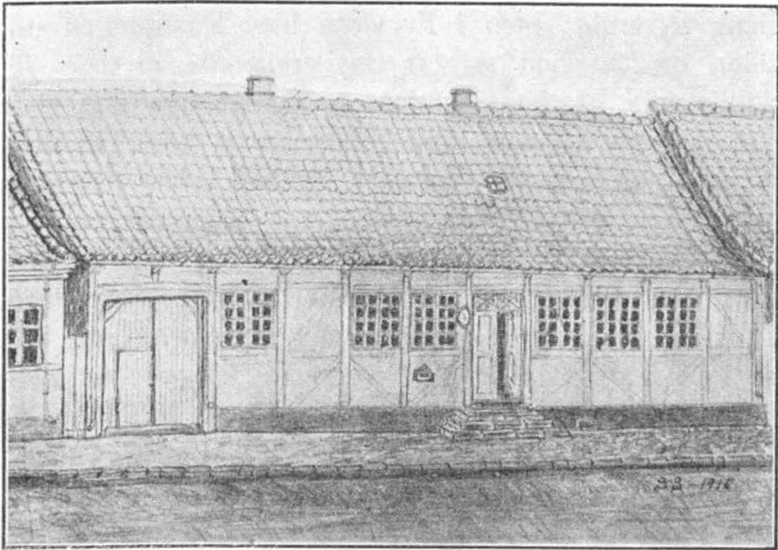
Først i 1859 blev den planlagte Skolebygning opført i Enghaven, hvor Byen købte 5000 Kvadratalen Grund af Konsul *M. Schou*, der tidligere havde erhvervet Jorden. Konsul Schou havde overtaget Byggeforetagendet, og den 2-Etages Hovedbygning og de 2 Udhuse opførtes efter Tegning af Tømremester Hansen. Skolen blev først indviet og taget i Brug i 1860 og vedblev at bruges som Skole til 1907, idet der dog allerede 1886 blev opført den nuv. Grundskolebygning oppe i Danmarksgade, hvor nu hele Skolevæsenet er samlet. Den endnu solide Skolegaard i Slagterrigade solgtes af Byen til en Privatmand i 1907.

I Østergade, hvor nu Holstebro Sparekasses Bygning ligger, var *Byens Postkontor*, først i den gamle Bygning, hvorefter gives en Tegning af Sparekassedirektør Simonson efter Hukommelsen, indtil 1889 og derefter i den da opførte Sparekassebygning paa samme Sted indtil 1909, da Postvæsenet flyttede over paa den anden Side af Gaden i det nuv. Posthus, opført af Brd. Thorup.

Den første Postmester, Lind kan huske, er Justitsraad

*) Kommunalbestyrelsens Forhandlingsprotokol 1849—57.

J. C. Bay, som oprindelig havde været Løjtnant i Hæren, og som derfor var selvskreven til at blive Kaptajn for Borgervæbningen, da han kom her til Byen som Postmester i 1817. Han ledede Øvelserne til omtrent 1840 og bragte god Skik i Korpset, saa det kunde optræde soldatermæssigt ved Frederik VI.s Besøg i Midten af Trediverne.

Holstebro gamle Posthus i Østergade, nedrevet 1889
Efter Tegning af S. Simonsen

Postmester Bay, der beklædte sit Embede lige til 1854, ejede selv Gaarden, hvori Post- og Befordringskontoret var, ligesom den ogsaa overtoges af hans Eftermand Kammerraad Carstensen. Kontoret var til venstre for Gadedøren med to Fag Vinduer til Gaden. Paa Billedet ses Postskiltet ved Siden af Døren og Postkassen under Vinduet nærmest Døren. Til højre for denne var Postmesterens Privatlejlighed. I Sockelen under det forreste Vindue ses et Hul ned til Husets Kælder; det var i

dette, en Kone, som vilde skrive til sin Søn i Krigen, puttede et Brev ned, der først blev fundet længe efter nede i Kælderens.

Holstebro Sparekasse havde fra sin Oprettelse i 1827 Plads i Posthuset, idet Postmesteren var Bogholder. Maaske dette var en medvirkende Aarsag til, at Forretningen blev Postmester Bay for overvældende. Tidligere var der kun gaaet Post til Nabobyerne een Gang ugentlig; men i Fyrreerne blev Postgangen udvidet, og det hed sig, at Bay erklærede, at naar der skulde gaa og komme Post to Gange ugentlig, vilde han ikke mere have med Stillingen at gøre. Imidlertid blev han dog i Embedet, til der i Halvtredserne kom daglig Forbindelse med Nabobyerne.

Da Storbroen ombyggedes i 1855—56, blev det dengang lave *Brotorv* ned imod Aaen fyldt op med Jord, Grus og Sand fra *Bakken ved det nuv. Bækkelund*. Paa denne Bakke, som tidligere strakte sig længere ned mod St. Jørgensgade end nu, laa i det 18. Aarhundrede de „stavngeworbene“s Vaabenhus, hvor Fodfolkets Bøsser, Kugler og andet Krigsforraad opbevaredes. Paa Toften Vest derfor paa den anden Side Blødens Bæk, Syssestoft, der omtr. 1840 blev Markedsplads, havde Fodfolket Øvelsesplads. Bækkelundsbakken blev senere købt af en Thybo, Mejlsø (Guldsmed M.s Oldefader), der ejede Lindes Gaard. Da var Vaabenhuset revet ned, og Bakken, der senere blev købt til Bisgaard af Agerskov, brugtes til at sætte Kornstakke paa. (Fortsættes.)

Regnskab for Historisk Samfund for Ringkøbing Amt

fra 1. April 1915—31. Marts 1916

	Kr.	Ø.		Kr.	Ø.
Indtægt:			Udgift:		
Beholdning fra forrige Regnskab	1,922	64	Udgiften til Aarbogen (1100 Ekspl.)	974	40
Aarbøger solgt i Boghandelen	73	14	Tryksager og Billeder	176	00
Medlemsbidrag fra:			Kundgørelser	40	15
670 Medlemmer (indenfor Amtet) . . .	1,350	00	Aarbogens Udsendelse	100	00
66 — (udenfor Amtet) . . .	143	00	Møder	169	90
42 — af andre hist. Samfund	50	00	Medlemsbidrag til Dansk hist. Fællesforening	30	00
Indvundne Renter	33	77	Arkivundersøgelser	45	00
			Bogkøb	16	93
			Til Udgivelse af Ørre Sogns Historie . . .	200	00
			Kassererens Udlæg til Porto, Papir o. s. v.	46	91
			Indsat i Ringkøbing Landbobank.	1,565	42
			Kassebeholdning	207	84
	3,572	55		3,572	55

Revideret den 3. August 1916 og intet fundet at bemærke.

Svend Holm.

P. Meldgaard.

REGNSKAB

145

NAVNE- OG SAGFORTEGNELSE

A.

Accise 117
Albertin, Frue paa Brejninggaard 83
Alrum, Farver i Holstebro 121
Apoteket i Holstebro 137, 138

B.

Bang, Jens, Præst i Dejbjerg, 80
Bay, J. C., Postmester 143
Beck, K., Møller i Faare, 59
Becker, Købmandsfamilie i Amsterdam 99 ff.
Bisgaard (Bispegaard) 119
Bomdige (Tolddige) 119
Bomhuse 117, 118
Borgerskole i Holstebro 103 ff., 142
Boserup, J., Proprietær, Vinderup 5
Brokorn og Bropenge 124, 126
Brøllund, Lars, Præst i Stavning, 80, 81 ff.
Bøtcher, P. J., Præst i Sevel, 54

C.

Carlsen, Franciska, 90
Carstensen, Chr. E., Postmester, Kammerraad, 143
Christensen, S., Degn i Lyne, 89
Clausager, J., Gaardmand i Sædding, 48, 49
Clausen, J. A., Lærer i Holstebro, 105

D.

Dahl, J. N., Lærer i Holstebro, 29, 103, 104
Dejbjerg 72, 75
Dejbjerglund 73, 78
Dyrskuer 31, 32

E.

Engvanding 26
Enholm, Chr. Siegfred, Ejer af Brejninggaard, 84
Eyndhoven, A., Gæstgiver i Holstebro, 31

F.

Faber, Chr., 137, H. A., 5, Fr. I. 138
Fausbøll, C. N., Præst i Hove, 5
Felberedere 130, 135, 136
Fjelstrup, S. A., Ejer af Sindinggaard, 5, 6, 20, 22, 24, 31, 43, 45, 52, 59, 60, 62
Fjord, J., Lærer paa Holmsland, 60, 61
Fløe, Stiftslandinspektør, 50
Forvarsel 84
Frellesen, M., Lærer i Rind, 140
Fuglsang, Holstebro Præstegildegaard, 119

G.

Germain, C. L. de Saint, Generalfeltmarskal, 98
Gjeding, J. J., Præst i Idum, 5
Gjølby, N., Præst i Borbjerg, 5
Godt, Ejer af Højris, 45
Grave, Præst i Dejbjerg, 69
Gregersen, Enevold, Præst i Dejbjerg, 80

H.

Hansen, J., Præst i Dejbjerg, 80, J. W. Præst i Bording, 5
Hardsyssels Garnison i Holstebro, 97
Hasle, C. M., Præst i Holstebro, 5
Hee 76

Hjulplove 42, 43, 45
 Holst, E. B., Justitsraad, Læge i
 Ringkøbing, 91
 Holstebro Kirke 138, 140
 Holstebro—Herning Landevej 116,
 117.
 Holstebro landøkonomiske Selskab 3
 Hovedlandevejens Anlæg 111 ff., 117
 Hübertz, H. P., Præst i Ørre, 5, 21
 Hørdyrkning og Behandling 62, 64,
 66

I.

Ildebrand i Holstebro 102, 135

J.

Jakobi, E., Byfoged i Holstebro,
 100, 115
 Jakobsen, C. P., Kateket i Holstebro,
 103
 Jermiin, Ritmester, Ejer af Avsum-
 gaard, 5
 Jespersen H. C., Præst i Dejbjerg, 83

K.

Kalkværk i Hjerm 55
 Kaysen, C. A., Forpagter paa Dej-
 bjerglund, 79
 Kirk, Ole, Ejer af Ebbensgaard,
 2, 28, 51, 52, 59
 Klitboerne paa Holmslands Klit
 86 ff.
 Kongebesøg 88, 102
 Korsholm, L., Gaardmand i Dej-
 bjerg, 69 ff.
 Kragelund, A. S., Købmand i Holste-
 bro, 133
 Krarup, Chr., Ejer af Dejbjerglund,
 77, J. B., Præst i Vejrum, 5, 7,
 20, 21, 22, 25, 35, 36, 38, 60,
 Helmuth, Ejer af Skibildgaard,
 49, Ove Th. N., Præst i Navr
 1825—37, i Ulfborg (1837—52),
 20, 25, 26, 27, 28, 44, 51, 60
 Krigsfanger 114, 131

L.

Lang, Jørgen, Præst i Dejbjerg, 80,
 Knud, Degn i Dejbjerg, 91
 Lange, Henrik, til Dejbjerglund, 75
 Langøe, S. C., Præst i Dejbjerg,
 88, 89

Lind, Familie, der stammer fra Lind
 i Gudum, 94 ff.
 Linde, Chr., Godsejer, 140, Dorthea,
 140, H. til Handbjerg-Hovgaard, 5
 Lorentz, V. K., Amtmand over Ring-
 købing Amt (1820—27), 19, 35
 Lugge, S., Præst i Holstebro
 (1706—30), 141
 Læggaard i Maabjerg 94, 96

M.

Meilsøe, Guldsmed, 106, 144
 Michelsen, Lærer i Mogenstrup,
 Møikær, Lars, Vagtmester, 97, 98
 Mose- og Hededyrkning 25, 46, 47,
 48, 49, 50 ff.
 Maabjerg, P. C., Præst i Gjording,
 Vem og Bur, 85

N.

Neergaard, J. F., Amtmand over
 Ringkøbing Amt 1827—37, 19
 Nielsen, Th. N., Præst i Dejbjerg, 37
 Noe, Jep, Podemester, 128, Niels,
 Teglværksejer i Staby, 128, T.,
 Lærer i Birk, Gellerup Sogn, 107,
 128, 139
 Nyssom, Th. Ejer af Kvistrup, 5, 22
 Næblerød, M. T., Præst i Rind-Her-
 ning (1812—27), 21
 Nødkou, Mathias til Holmgaard, 6

O.

Oddum Sogn 78

P.

Pape, Møller i Ryde, 6
 Pedersen, J., Lærer i Sædding, 49,
 51
 Petersen, Georg, Toldkontrolør i
 Holstebro, 100, 115
 Postkontoret i Holstebro, 142
 Præmiepløjning 44 ff.
 Præstegaard i Holstebro 140
 Paalen, Adelheid, 76

Q.

Quortrup, C. H., Kateket i Holste-
 bro (1841—47), 103

R.

Rakkere (Natmandsfolk) 71 ff.
 Ramsing, L. C. P., Ejer af Dejbjerg-
 lund, 76 ff.
 Repsdorph, Chr. Prokurator, 125, 138
 Rosengaard, Murermester i Ringkø-
 bing, 133
 Ryesminde 52
 Raadhuset i Holstebro 129 ff

S.

Sagn om Kæmpekast 88 ff.
 Schaumburg, H., Maler, 125, 134,
 Sofie, f. Kjær, 134
 Schierbeck, F. C., Amtsforsvalter i
 Holstebro, 6, 127, 139
 Schulin, J. S., Greve, Amtmand
 (1843—60), 19, 51
 Sindinggaard 22, 23, 24, 34, 43, 58
 Skjern 72
 Skolegade i Holstebro 113
 Skov, A. F., Præst i Hjerm, 6, 35
 Skaarup, N., Præst i Stadil, 72
 Slotsgade i Holstebro 113
 Smith, Troels, Ejer af Krogsdal, 30
 Sparekasse i Holstebro 39, 40, 144
 Stavning 72, 80
 Strandbygaard, Bertel, 83
 Stænderforsamling 1836 2
 Suchow, Kaptajn, 98
 Sysseltoft 144
 Særkjær, Niels, Gjortler, 96, 99, 133
 Søbygaard 26
 Søndergaard, J., Ryesminde, 49
 Sørensen, H. S., Præst i Vinding, 6

T.

Tang, A. E. M., 6, 20, 27, 28, 29,
 31, 37, 51 ff.
 Tilemann, J. M., Amtsprovst, Lem-
 vig, 6
 Tillisch, F. F., Amtmand (1837—43),
 19
 Tranberg, J., By- og Herredsfoged
 i Holstebro, 6, 100, 114, 127, 131
 Trankjær, N., Snedker i Holstebro,
 101, M., Lærer i Holstebro, 101
 Træplantning 24, 25

U.

Ulves Forekomst 84

V.

Vejlgaard, Guldsmed i Holstebro,
 103, 105, 107, 117, 120
 Viborg—Holstebro Landevej 116
 Vosborg 27, 28, 29, 96, 128, 129
 Vaabenlius for de slavnsgebornene
 144

W.

Winther, Købmand i Holstebro, 6,
 31, 38
 Wium, Branddirektør, Blæsbjerg, 6

Ø.

Øllgaard, B., Ejer af Tanderup, 45
 Ørnghoved i Tjørring 78

Aa.

Aaby, J. C., Degn i Dejbjerg, 79,
 83, Chr. Brosdorf, 83

Regnskab for Historisk Samfund for Ringkøbing Amt
fra 1. April 1915—31. Marts 1916

REGNSKAB

	Kr.	Ø.		Kr.	Ø.
Indtægt:			Udgift:		
Beholdning fra forrige Regnskab	1,922	64	Udgiften til Aarbogen (1100 Eksp.)	974	40
Aarbøger solgt i Boghandelen	73	14	Tryksager og Billeder	176	00
Medlemsbidrag fra:			Kundgørelser	40	15
670 Medlemmer (indenfor Amtet)	1,350	00	Aarbogens Udsendelse	100	00
66 — (udenfor Amtet)	143	00	Møder	169	90
42 — af andre hist. Samfund	50	00	Medlemsbidrag til Dansk hist. Fællesforening	30	00
Indvundne Renter	33	77	Arkivundersøgelser	45	00
			Bogkøb	16	93
			Til Udgivelse af Ørre Sogns Historie	200	00
			Kasserens Udlæg til Porto, Papir o. s. v.	46	91
			Indsat i Ringkøbing Landbobank	1,565	42
			Kassebeholdning	207	84
	3,572	55		3,572	55

Revideret den 3. August 1916 og intet fundet at bemærke.

Svend Holm.

P. Meldgaard.

NAVNE- OG SAGFORTEGNELSE

A.

Accise 117
Albertin, Frue paa Brejninggaard 83
Alrum, Farver i Holstebro 121
Apoteket i Holstebro 137, 138

B.

Bang, Jens, Præst i Dejbjerg, 80
Bay, J. C., Postmester 143
Beck, K., Møller i Faare, 59
Becker, Købmandsfamilie i Amsterdam 99 ff.
Bisgaard (Bispegaard) 119
Bomdige (Tolddige) 119
Bomhuse 117, 118
Borgerskole i Holstebro 103 ff., 142
Boserup, J., Proprietær, Vinderup 5
Brokorn og Bropenge 124, 126
Brøllund, Lars, Præst i Stavning, 80, 81 ff.
Bøtcher, P. J., Præst i Sevel, 54

C.

Carlsen, Franciska, 90
Carstensen, Chr. E., Postmester, Kammerraad, 143
Christensen, S., Degn i Lyne, 89
Clausager, J., Gaardmand i Sædding, 48, 49
Clausen, J. A., Lærer i Holstebro, 105

D.

Dahl, J. N., Lærer i Holstebro, 29, 103, 104
Dejbjerg 72, 75
Dejbjerglund 73, 78
Dyrskuer 31, 32

E.

Engvanding 26
Enholt, Chr. Siegfred, Ejer af Brejninggaard, 84
Eyndhoven, A., Gæstgiver i Holstebro, 31

F.

Faber, Chr., 137, H. A., 5, Fr. L. 138
Fausbøll, C. N., Præst i Hove, 5
Felberedere 130, 135, 136
Fjelstrup, S. A., Ejer af Sindinggaard, 5, 6, 20, 22, 24, 31, 43, 45, 52, 59, 60, 62
Fjord, J., Lærer paa Holmsland, 60, 61
Fløe, Stiftslandinspektør, 50
Forvarsel 84
Frellesen, M., Lærer i Rind, 140
Fuglsang, Holstebro Præstegildegaard, 119

G.

Germain, C. L. de Saint, Generalfeltmarskal, 98
Gjedding, J. J., Præst i Idum, 5
Gjølby, N., Præst i Borbjerg, 5
Godt, Ejer af Højris, 45
Grave, Præst i Dejbjerg, 69
Gregersen, Enevold, Præst i Dejbjerg, 80

H.

Hansen, J., Præst i Dejbjerg, 80, J. W. Præst i Bording, 5
Hardsyssels Garnison i Holstebro, 97
Hasle, C. M., Præst i Holstebro, 5
Hee 76

Hjulplove 42, 43, 45
 Holst, E. B., Justitsraad, Læge i
 Ringkøbing, 91
 Holstebro Kirke 138, 140
 Holstebro—Herning Landevej 116,
 117.
 Holstebro landøkonomiske Selskab 3
 Hovedlandevejens Anlæg 111 ff., 117
 Hübertz, H. P., Præst i Ørre, 5, 21
 Hørdyrkning og Behandling 62, 64,
 66

I.

Ildebrand i Holstebro 102, 135

J.

Jakobi, E., Byfoged i Holstebro,
 100, 115
 Jakobsen, C. P., Kateket i Holstebro,
 103
 Jermiin, Ritmester, Ejer af Avsum-
 gaard, 5
 Jespersen H. C., Præst i Dejbjerg, 83

K.

Kalkværk i Hjerm 55
 Kaysen, C. A., Forpagter paa Dej-
 bjerglund, 79
 Kirk, Ole, Ejer af Ebbensgaard,
 2, 28, 51, 52, 59
 Klitboerne paa Holmslands Klit
 86 ff.
 Kongebesøg 88, 102
 Korsholm, L., Gaardmand i Dej-
 bjerg, 69 ff.
 Kragelund, A. S., Købmand i Holste-
 bro, 133
 Krarup, Chr., Ejer af Dejbjerglund,
 77, J. B., Præst i Vejrum, 5, 7,
 20, 21, 22, 25, 35, 36, 38, 60,
 Helmuth, Ejer af Skibildgaard,
 49, Ove Th. N., Præst i Navr
 1825—37, i Ulfborg (1837—52),
 20, 25, 26, 27, 28, 44, 51, 60
 Krigsfanger 114, 131

L.

Lang, Jørgen, Præst i Dejbjerg, 80,
 Knud, Degn i Dejbjerg, 91
 Lange, Henrik, til Dejbjerglund, 75
 Langøe, S. C., Præst i Dejbjerg,
 88, 89

Lind, Familie, der stammer fra Lind
 i Gudum, 94 ff.
 Linde, Chr., Godsejer, 140, Dorthea,
 140, H. til Handbjerg-Hovgaard, 5
 Lorentz, V. K., Amtmand over Ring-
 købing Amt (1820—27), 19, 35
 Lugge, S., Præst i Holstebro
 (1706—30), 141
 Læggaard i Maabjerg 94, 96

M.

Meilsøe, Guldsmed, 106, 144
 Michelsen, Lærer i Mogenstrup,
 Møikær, Lars, Vagtmester, 97, 98
 Mose- og Hededyrkning 25, 46, 47,
 48, 49, 50 ff.
 Maabjerg, P. C., Præst i Gjording,
 Vem og Bur, 85

N.

Neergaard, J. F., Amtmand over
 Ringkøbing Amt 1827—37, 19
 Nielsen, Th. N., Præst i Dejbjerg, 37
 Noe, Jep, Podemester, 128, Niels,
 Teglværksejer i Staby, 128, T.,
 Lærer i Birk, Gellerup Sogn, 107,
 128, 139
 Nyssom, Th. Ejer af Kvistrup, 5, 22
 Næblerød, M. T., Præst i Rind-Her-
 ning (1812—27), 21
 Nødskou, Mathias til Holmgaard, 6

O.

Oddum Sogn 78

P.

Pape, Møller i Ryde, 6
 Pedersen, J., Lærer i Sædding, 49,
 51
 Petersen, Georg, Toldkontrolør i
 Holstebro, 100, 115
 Postkontoret i Holstebro, 142
 Præmiepløjning 44 ff.
 Præstegaard i Holstebro 140
 Paalen, Adelheid, 76

Q.

Quorstrup, C. H., Kateket i Holste-
 bro (1841—47), 103

R.

Rakkere (Natmandsfolk) 71 ff.
 Ransing, L. C. P., Ejer af Dejbjerg-
 lund, 76 ff.
 Repsdorph, Chr. Prokurator, 125, 138
 Rosengaard, Muremester i Ringkø-
 bing, 133
 Ryesminde 52
 Raadhuset i Holstebro 129 ff

S.

Sagn om Kæmpekast 88 ff.
 Schaumburg, H., Maler, 125, 134,
 Sofie, f. Kjær, 134
 Schierbeck, F. C., Amtsforsvalter i
 Holstebro, 6, 127, 139
 Schulin, J. S., Greve, Amtmand
 (1843—60), 19, 51
 Sindinggaard 22, 23, 24, 34, 43, 58
 Skjern 72
 Skolegade i Holstebro 113
 Skov, A. F., Præst i Hjerm, 6, 35
 Skaarup, N., Præst i Stadil, 72
 Slotsgade i Holstebro 113
 Smith, Troels, Ejer af Krogsdal, 30
 Sparekasse i Holstebro 39, 40, 144
 Stavning 72. 80
 Strandbygaard, Bertel, 83
 Stænderforsamling 1836 2
 Suchow, Kaptain, 98
 Sysseltoft 144
 Særkjær, Niels, Gjørtler, 96, 99, 133
 Søbygaard 26
 Søndergaard, J., Ryesminde, 49
 Sørensen, H. S., Præst i Vinding, 6

T.

Tang, A. E. M., 6, 20, 27, 28, 29,
 31, 37, 51 ff.
 Tilemann, J. M., Amtsprovst, Lem-
 vig, 6
 Tillisch, F. F., Amtmand (1837—43),
 19
 Tranberg, J., By- og Herredsfoged
 i Holstebro, 6, 100, 114, 127, 131
 Trankjær, N., Snedker i Holstebro,
 101, M., Lærer i Holstebro, 101
 Træplantning 24, 25

U.

Ulves Forekomst 84

V.

Vejlgaard, Guldsmed i Holstebro,
 103, 105, 107, 117, 120
 Viborg—Holstebro Landevej 116
 Vosborg 27, 28, 29, 96, 128, 129
 Vaabenhus for de slavnsgebornene
 144

W.

Winther, Købmand i Holstebro, 6,
 31, 38
 Wium, Branddirektør, Blæsbjerg, 6

Ø.

Øllgaard, B., Ejer af Tanderup, 45
 Ørnhoved i Tjørring 78

Aa.

Aaby, J. C., Degn i Dejbjerg, 79,
 83, Chr. Brosdorf, 83